

MÓRIA!

Elmélkedések, haggádikus fejtegetések, homiliák stb.
a zsinagógai esztendő összes szombatjaira és ünnepeire.

Zsidó családok és az érettebb zsidó ifjuság,
valamint haggadah-magyarázatok kedvelői és művelői
számára írta:

FISCHER FÜLÖP,

A DÉVAVÁNYAI ORTH. IZR. HITKÖZSÉG RABBIJA.

I. RÉSZ.

Ünnepek és kiváló szombatok.

מוריה

ממני הצעיר מרדכי אפרים המכו' פישל בלא'א'מ'ו' הרב מו'ה'רר עמרם נ"י
מו'נ' להרב מו'ה'רר עקיבא ז'צ'ל שהיה רב טעט י'ע'א' ולהרב בעל ילקוט
אליעזר וש'ם ז'צ'ל ולמעלה בקדש להרב בעל שו'ת' ר"י ב'א' ז'צ'ל

ELSŐ FÜZET.

Ára: 1 korona.

Kapható a szerzőnél, Dévaványán.

Tartalomjegyzék :

Előszó	2. old.
I. Rós-hasonoh	9. ”
II. A mennyei mérleg	17. ”
III. Megtérés	20. ”
IV. Jóm-Kipur	24. ”
V. Kétféle út	33. ”
VI. Sátorokban lakjatok	34. ”
VII. Az ünnepi bokréta	41. ”
VIII. Mázkir	42. ”
IX. Ünnepi végakkordok	46. ”
X. A chanukah-mécses tanításai	50. ”
XI. Áldozatkészség	57. ”
XII. A chanukat megelőző korszak és a mi jelenünk	62. ”
XIII. Elethivatásunk a Chanukah-mécses világításában	70. ”
XIV. A Peszach ünnepet megelőző négy szombat	77. ”
XV. A félsékel tanítása	80. ”
XVI. A zsidógyűlölet főokai	83. ”
XVII. A hold megujhódás tanítása	93. ”
XVIII. Purim	98. ”

MÓRIA!

Elmélkedések, haggádikus fejtegetések, homiliák stb.
a zsinagógai esztendő összes szombatjaira és ünnepeire.

Zsidó családok és az érettebb zsidó ifjuság,
valamint haggadah-magyarázatok kedvelői és művelői
számára írta:

FISCHER FÜLÖP,

A DÉVAVÁNYAI ORTH. IZR. HITKÖZSÉG RABBIJA.

I. RÉSZ.

Ünnepek és kiváló szombatok.

מוריה

ממני הצעיר מרדכי אפרים המכו' פישל בלא'א'מ'ו' הרב מו'ה'רר עמרם נ'י
נ'ו'נ' להרב מו'ה'רר עקיבא ז'צ'ל שהיה רב טעט י'ע'א' ולהרב בעל ילקוט
אליעזר וש'ם ז'צ'ל ולמעלה בקדש להרב בעל שו'ת ר'י'ב'א' ז'צ'ל

ELSŐ FÜZET.

Kapható a szerzőnél, Dévaványán.

Előszó.

Izráel létalapja, — oka, — jogosultsága, — célja: a *Tóra* szolgálatában élt és halt őseimnek szent hagyományaiban neveltetvén föl, a *Tóra* — Izráel és az emberiség eme legszentebb, legbölcsebb, legdrágább könyvének, a könyvek könyvének tanulmányozását, a benne letéteményezett örök időkre szóló eszmék és eszményeknek ápolgatását s szerény tehetséggem és képességemnek megfelelő terjesztését választám földi pályafutásom kies örökségéül. Súlyos feladat a gyöngye embernek. Szellemóriások szükségeltetnek e nehéz feladat még olyan szerény méretekben, még olyan szűk keretekben való megoldásához. Pirámisok építéséhez hasonlít e nagy és szent munka. Csakhogy itt nem fáraói önkény és zsarnokság űz-hajt vérig sebző korbácssuhintásokkal a nehéz munka teljesítésére, hanem a kebel szentélyében égi halk hangon megszólamló fensőbb szózat ösztönzi-buzditja az Ur szőlőjében szorgalmatosan munkálkodó hűséges, kötelességtudó és teljesítő munkást a szent mű megalkotására. „*Mert telve vagyok igékkel, kénytet bensőm szelleme. S ime bensőm, mint föl nem nyitott bor, mint uj borral telt tömlő fölszakad. Hadd szóljak, hogy könnyebülésem legyen.*“ (Jób. 32 f. 18-19 v.)

Ez a benső sugallat, a fölismert igazság terjesztésének ez a leküzdhetetlen, ellenálhatatlan vágya, a legnagyobb akadályok elől vissza nem riadó, a legnagyobb veszélyek ijesztő rémképei elől vissza nem vonuló eszme-hirdetésnek az emberi természet mélyébe beleojtott szent óhaja, az „égi szerelem“ eme tüzes lávája, „melyet sok vizek el nem tudnak oltani.“ (Énekek éneke.) ez hozta és hozza még mindig létre az igaz-

ság nagy hitvallóit, ez fűz folytonosan új meg új gyűrűket az emberi nem haladásának, erkölcsi és szellemi tökéletesbülésének évezredes megpróbáltatások tüzeiben minden salaktól megtisztult, sérthetlenné szilárdult láncába, e láncba, mely a vétkes Ádám mögött becsapódott ajtajától az Éden kertjének a hivatásának napfényes magaslatára fölemelkedett Ádám előtt kapuit messzire kitaró új Édenig, új Édenbe vezet el az emberiséget. S ez az emberi kebel legszentebb érzelmeiben gyökerező hatalmas vágy gazdagítja a világtörténelem legszebb lapjait, aranylapjait új meg új nevekkel, tűz új meg új csillagokat a dicsőség világ-pantheonjának égboltozatára: „*A bölcsek fénylenek mint az égnek fényessége és a kik sokakat az igazságra visznek, miként a csillagok örökkön örökké.*“ (Dániel 12 f. 3 v. Ez gazdagítja az ember szellemi és erkölcsi javait új meg új kincsekkel — és a tenetőket . . . megtört . . . csalódások keservében megtört nagy szivekkel . . .

Csak Te nagy Istenem tudhatod, vajjon igaz tűz-e az, mi szolgálid legszerényebbikének szív-oltárán lobog, avagy talán csak hamis lidércfény csalogatja feneketlen ingoványokba. Gyöngeségemnek, tehetségem, képességeim korlátolt mivoltának nyomasztó tudata érchegység terhe gyanánt nehezedik reám. Csak akaratom szilárd, akaratom erős, hogy hirdessem zengő szavakkal, tüzes ajakkal, lelkesült szívvel, meggyőződésteli lélekkel a Te neved dicsőségét, hirdessem és terjeszsem kiválasztott népednek magasztos, robogó idők fergeteggyors tovarohanásában el nem enyésző, meg nem szünő hivatását: papjává lenni *ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש*, mintaképévé az életszentelés mennyei eszményének a nemzetek hatalmas templomában. Hogy hirdessem és terjeszsem a Te népednek adott Tórad fenségét, magasztosságát, boldogító és üdvözítő erejét és hatalmát, hogy évezredek vasfogával dacol ugyan a százezernyi rabszolga verejtékével és vérhullajtásával fölépített piramis, de az egyiptomi zsarnokság érkekarjainak halálos ölelései közül kimentett szolganépnek kinyilatkoztatott Tóra azért

még szemlélni fogja e pirámisok romjait — szemlélni fogja a bús omladékokat, a sivatag homoktengerétől elnyelve — üdén, fiatalos erőben, a fölötte elvihartzott évezredek dacára üdén frissen, az életerő teljében, igen, az örök tavasz üdeségével, életvágyával, életerejével. . . Oh, ne vond meg tőlem én Istenem azt az édes tudatot, mely paizsként fordul a gunynak, a lenezésnek, az önzésnek netán ellenem intézendő lövegei ellen, s mely oly megnyugtatólag, boldogítólag hatja át egész valómat.*) Oh, erősítsd meg bennem szívemnek azt az óhaját, azt a reményét, hogy az én akaratom a Tied is. למען צדקו יגדיל תורה. Hogy nagyobbodjék, terjeszkedjék s mélyüljön a Tóra ismerete. „Mert miként a gímszarvas vizforrások után, epedezik az én lelkem a Te tetszésed után Istenem.“ (Zsolt. 42 f.)

Ezen sorozata, köre a gondolatok és érzelmeknek, a tépelődések és kételyeknek tölt el engem, majd aggály remegő hangzatát, majd megint remény fölujjongó dallamát váltva ki szívem rezgő hárfájából, midőn jelen vállalatomat Isten segedelmével megindítani bátorkodom.

A Tóraismereteknek hazai nyelven való terjesztése, célja jelen műnek. Hisz' még alig van mű hazai nyelvünkön, mely, modern formában tolmácsolná a Tóra ősrégi, de örökérvényű eszméit, tanait ama mindig szélesebbé váló rétegeknek a hazai Izráelben, melyek csakis a magyar nyelvet értvén és beszélvén, képtelenek arra, hogy más európai idioma közvetítésével vegyék föl magukba a zsidóság eszmekincseit. P. o. nem képesek arra, hogy miként szüleink vagy nagyszüleink, eredetiben vagy német fordításban olvasgassák a méltán oly közkedveltségnek örvendezett *Menaurász Hámoaur, Chauvausz Halevoauszt* sat, vagy hogy ujjabkori zsidó remekiróról szóljak, elolvassák és megértsék a frankfurti nagy vallásbölcseledőnek,

*) „Egy ártatlansága felől tökéletesen meggyőzöttetett Nemes szívnek megnyugtatóására mindenkor elég a' maga Virtusának meg-gondolása: ezt a nyilakat tompító paist viselvén mejjén, katzagni fogja azoknak esztelenségét, a' kik nádból csinált nyilaikat szívének szegeznek. Nem a' dicséret ösztönözi őtet fel-vett munkájának folytatására, hanem az a szív, melly neki tulajdon javallását igéri.“ (Kazinczy.)

Hirsch S. R. rabbinak 19 levelét a zsidóságról, a zsidóság világtörténelmi hivatásának eme lelket megrázó époszát, a hagyományos, történelmi törvényhű zsidóságnak eme meggyőző erejű apológiáját, mely legelkeseredettebb ellenfeleinek ajkaira is dicszhymnusokat adott. (L. p. Geigers Zeitschrift 2. k. 354. o. és Dr. S. Stern, Geschichte des Judenthums, 230 o.) Így napról-napra mindjobban fogy az igazi zsidó érzés, — gondolkodás — és cselekvésmód ősi alaptökéje a magyarhoni Izráelben. Hiszen kellő ápolás és öntözés hiányában a legszebb kert virágai is elhervadnak, elpusztulnak. Az pedig, hogy egyszerűen biblia-fordítások olvasgatására utaljuk a nagyközönséget, nem járja. A talajt is előbb meg kell művelni, munkálni, mielőtt még elhinthetjük az áldáshozó magvakat. A Tóra — még a legsilányabb fordítás rossz médiuma által közvetítve is — kiemerithetetlen kincsesbányája minden jónak, szépnek és nemesnek, igaznak, megszivlelés és követésre méltónak a hozzáértő szemeiben. De óh, e materialisztikus korban nem mindenki talál kedvet a Tóra rejtett szépségeinek kiderítésében, az egyszerűség virágkelyheiben rejtőző gyöngyeinek fölkeresésében. A vásári zsivajban is így van. Az olcsó bazárba tömegesen tódul a nép, de az ékszereshez csak kevés tér. (Talmudi hasonlat.)

Ezen a hiányon óhajtunk mi némiképen, szerény tehetségünktől kitelhetőleg segíteni.

Jelen mű eredetileg az év összes szombatjaira, ünnepeire, vallásos tekintetből kiemelkedő és jelentőségteljes napjaira vonatkozó elmélkedéseket, irás- és talmud magyarázatokat tartalmaz. Ezen terjedelmessége folytán anyagi viszonyaink nem engedik meg, hogy egyszerre adjuk át az egészet a nyilvánoságnak. *Igy tehát évenként, vagy ha a viszonyok kedvezően alakulnak gyakrabban megjelenő füzetekben fogjuk közrebocsátani. Árát oly alacsonyra szabtuk, hogy bárki is könnyen megszerezheti magának. Oly alacsonyra, hogy aligha fog anyagi hasznot hajtani, a mi természetesen nem is célunk. Mert nem kalmárszellem, önző haszonlesés vezérel bennünket jelen mű kiadásánál, hanem,*

csakis szent kötelességet vétünk leróni vele élethivatásunkkal szemben: tőlünk kitelhetőleg előmozdítani a szent ügy diadalát. Hadd jelenjenek meg a magyar szó délibábos köntösében is Izráel szent mestereink fenséges tanításai, a Talmud és Midrás gyöngyszemei, s foglaltassanak Izráel szent eszményeiért hevülő, lelkesülő és lelkesítő magyarázgatás, fejtegetés keretébe. Hadd plántáljon magyar szó magyar ajkú ifjuság kebelébe, ki mondhatatlan, leirhatatlan szeretetet, ragaszkodást és hűséget Izráel szent hagyományai irányában. Ne torlódjék a magyar szó elhárithatatlan akadály és válaszfal gyanánt a ma és a múlt közzé, őseinknek páratlanul dicső történelme és a jelen közzé. Hanem halljuk meg a magyar szón keresztül is Izráel ősi jelszavát, csatakiáltását, búcsúszózatát halálos ágyon: שמע ישראל! az Örökkévaló a mi Istenünk. Az Örökkévaló egyetlenegy! S halljuk a jelen nyelven is mennydörögni a lángoló Horéb tövében felhangzott hűségeskü: כל אשר כל אשר Mindent, mit mondott Isten, teljesíteni és meghallgatni akarunk!

Egy nagy mester szavaival zárjuk jelen előszót:

„Balgatagul vélekedik az egyes, ha azon hiedelmet táplálja maga felől, hogy egymaga képes az ütött rést kipótolni. Csak Isten hatalma képes teljesen eltüntetni azt. De még balgatabb azon ember, ki — mivelhogy mindent elérnie nincs hatalmában — semmibe sem akar fogni, s mivelhogy gazdag kincsek fölött nem rendelkezik, az áldozatfillért sem akarja letenni népe szent oltárára. — — Boldognak fogom érezni magamat, ha könyvem népem sarjai közül akárcsak egyetlenegyét is arra fog bírni, hogy a kor rontó árjai közül a minden ingadozások közepette rendületlenül megálló szirthez: Istenhez és szentigéjéhez menekedjék. — — Boldog fogok lenni, ha az, „ki nem alszik és nem szunnyad“, ki örök őr Izráelnek, hűségesen örködvén népe legszentebb ügyei és törekvései fölött, érdemesnek fog tartani engemet, hogy hozzájárulhassak —

legyen bár még olyan csekély adománnyal is — a legszen-
tebbnek fölépítéséhez Izráelben — — — oh, akárcsak
egyetlenegy építőkővel is hozzájárulhatni a dicső épülethez,
akárcsak *egyetlenegy* olajcseppet is adományozhatni a szen-
tély örök lámpája számára, — ki nem látna ebben gazdag
jutalmat.“ (Hirsch S. R. Hóréb, B. kiad., XIII.)

ויהי נועם ה' אלקנו עלינו.

Dévaványán, 5666. Elul havában.

FISCHER FÜLÖP, rabbi.

מרדכי אפרים המכו' פישל.

חונה בעד'י' וויינערן י'ע'א'.

OR-ZSE
Könyvtára

Rós-Hasonoh.

ראש השנה.

Ür és idő, e kettő nélkül, teremtetett lényt el nem képzelhet magának az ember. Mi is alá vagyunk vetve mindakettőnek. Kénye-kedve szerint látszik zsarnokoskodni föltöttünk az idő nagyhatalma. Arasznyi a mi létünk itt a földön. A mult felé fordítva kémlelő tekintetünket, lefolyt napjainkat, átélt esztendőinket elenyésző kis pontba látjuk összefolyni. Ez a multunk. Oh, mi ez az idő végtelen tengerében Elsimult habverés. Még ennél is csekélyebb. Észrevehetetlen csöpp az óceánban.

Ujra elmerült egy év a mult feneketlen tengerében. Ujra lepergett egy esztendőnk az időnek mindent megőrlő malomkövén.

Földi életünk tűnékenységére, hogy az olyan, „*mint törékeny cserép, száradt fű, elhervadt virág, muló árnyék, jutó felleg, libbenő szellő, elszálló porszem, elrepülő álm,*“ hogy „*porból vagyunk és por a végünk,*“ — erre emlékeztet minket a mai ראש השנה, az új év kezdete. Földi esztendeink gyors elmulására.

Ujra egy halottal gazdagodott a multnak gazdag temetője: *a lefolyt esztendővel.* Változó és különféle érzelmekkel állunk mi ez új halott sirja mellett. Az egyik a sajnálkozó búcsúvéttel könnyével a szemében, a másik a megkönnyebbülés sóhajával ajkain. Mindenki a szerint, mit a lefolyt esztendőtől nyert, mit a lefolyt esztendőnek köszönhetett. Akinek számára az elmúlt esztendő az öröm rózsáit, a boldogság és szerencse virágait hozta, az sajnálkozással látja távozni, s hálátelt szívvvel rebeg feléje búcsúszavakat. De a kinek csak szomorú tapasztalókat hozott, gyászt, fájdalmat, bánatot szerzett, az talán

megkönnyebbülten sóhajt föl: Hála az Égnek, hogy már ez a viszontagságokban dús esztendő is elhagyott bennünket.

Ujra oda egy esztendő! Kevés örömeivel és sok bánatával. Oh, kinek a szivén nem ütött, ~~legalább néha-néha~~ egy-egy sajgó részt a fájdalom számára, ~~hogy e sötét lovag győztes hősként vonulhasson be keblünk bensejébe — diadalmas győzőként az életöröm általa letiport virágai fölött.~~

Hány embertársunk könyörgött még a mult év küszöbén, a mult *ראש השנה*-kor velünk együtt szive mélyéből életért és boldogságért éltet és boldogságot adományozó Atyánkhoz a mennyekben: *אבינו מלכנו כתבנו בספר היים טובים* *Atyánk, királyunk!* *irj be minket az ujév alkalmából az élet könyvébe, és beirattak a — halál könyvébe.*

S kívánalmi a mi sziveinknek, kik immár életben értük el az időnek mai új határjelzőjét, *אתם נצבים היום וכו'* a mi sziveink kívánságai sem mentek teljesezésbe valamennyien. Hány szép reményt semmisített meg az elmúlt év, és hány szomorú tapasztalattal gazdagított bennünket.

Az utolsó *jom-kipurim*ot berekesztő *tekió*-t hány *sevórim*-hang követte. *Tekió-sevórim*. Szívet rázó fájdalom, keblet marcangoló bánat, életerőt sorvasztó gondok sötét hollóserege. Hány *teruó*-hang. *גנוחי גנה וילולי ילל*. Hány sóhaj szakadt föl szivünk mélyéből. Hány jajkiáltás fakadt fájdalomban vonaglott ajkainkról.

S mi itt állunk ma, határmesgyéjén az ujévnek, s az a gondolat foglalkoztatja elménket, hogy vajjon a jövő esztendő meg fogja-e adni azt, mit a multtól hiában vártunk. Vajjon a jövő esztendő számára a *ספר ברכה ושלום ופ"ט* az Áldás, Béke és Jólét könyvébe jegyeztetik-e be nevünk?

Csak abban bizakodunk mi e napokban, midőn ítélet tétetik fölöttünk, hogy *רחמנו כרחם אב על בנים* Istenünk könyörületes leend irányunkban, mint egy szerető apa gyermekeihez.

De a mai napnak távolról sem merül ki jelentősége avval, hogy külsőleges viszonyaink fölött elmélkedő, töprengő, méléző, borongó gondolatokat és e komor gondolatok fakasztotta sötét,

szomorgó érzelmeket szólít létre. Ezek csak anyagi oldalát érintik egyéni életünknek. Hanem Isten ítélőszéke elé szólít a mai nap, mai rós-hasonoh napunk bennünket, mindnyájunkat, ifjat és vénet, szegényt és gazdagot, ^{szegényt} királyt és koldust. Az égi Birónak a világfentartó igazság és igazságosság szent alapján nyugovó trónusa elé. היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים. Ma Isten ítélőszéke elé szólítja a világmindenség összes alkotásait.

Ma törvényt tesz Isten mindenki fölött, hogy vajjon a mai nappal berekesztett mult évet kellőképen, Isten tetszése és akarata szerint, az Isten szent és bölcs akarata által kijelölt célokra használta-e föl, avagy nem. וכל באי עולם יעברון לפניך. „Megszámlálándò juhnyáj gyanánt vonulnak el szent Szinéd előtt a világ minden élő lényei“

Az építőmester, ha közeledik a megállapított határnap, melyen a vállalt munkának be kell fejeztetnie, az épületnek teljesen készen, lakható állapotban kell lennie, mint siet ekkor a munkával, mint nógatja, ösztönzi a munkásokat, mint feddi, korholja a tunyákat, kecsegteti jutalommal a szorgalmasokat.

Igy van az velünk is. Atyánk a mennyekben dicső egy munka végzését, magasztos mű alkotását bízta reánk. Dicső egy templomot építsünk neki, az Ő szent nevének dicsőségére. De ne vályogból vagy terméskőből. Hanem sokkalta becsesebb anyagból. Anyagból, melyet maga a jó Isten nyujtott nekünk. Az életidő ez a drága építőanyag. Éltünk esztendeinek mind-egyike szentélye legyen az Urnak, Izráel Istenének. Minden egyes, Istennek a szent Tórában kinyilatkoztatott akarata és törvényei szerint átélt, fölhasznált nap, óra, sőt perc, építőkö a kellőképen átélt, fölhasznált, eltöltött esztendő szentélyében, melynek homlokzatán e mondat csillog, áraszt ki fényt az idők végtelenségébe: מעונה אלקי קדם „Ez székhelye a végtelen idők Istenének!“ (M. V. k. 33 f.) s melynek kupoláján a szent valás örök szövétneke lobog és sugároz glóriát az egész szentély fölé.

Midőn pedig közeledik a kijelölt határnap: a rós-hasonoh,

mikorra teljesen készen kell lennie az elvállalt munkának, már kora hajnalban kel föl ekkor — סליחות-hoz — a lelkiismeretes munkás, hogy mindent rendben találjon a nagy napon a menyekben trónoló munkaadó.

„Teljesítettem-e a reám bizott feladatot,“ e kérdésnek kell a „visszaemlékezések mai napján“ זכרון תורה-önkénytelenül is ajkainkra tolnia, minden egyesnek keblében megszólalnia a kérdésnek: *Teljesítettem-e az isteni parancsolatot: ועשו לי מקדש* „Építsetek nekem szentélyt.“ Oly istenes szellemben éljétek át napjaitokat, az esztendő, oly szent célok szolgálatában, oly szent eszmények követésében töltsétek el az évet, hogy ez nevetem dicsőítő szentélylyé váljék.

~~A Talmudban (Chagiga) olvassuk: R. Simeón Lákis fia tanítja: מ"ד אל האמינו ברע ואל הבטח בארופ „Ne higyj a barátoknak ne bizzatok az ifjúkori játszótársban“ אם יאמר לך יצר הרע חטא Ha rossz hajlamod azt mondja neked: Bátran követhetsz el bűnt bűn után, halmozhatsz vétket vétekre, Isten ugyanis megbocsát mindent, — ne adj hitelt szavainak, mert írva van: „Ne higyj a barátoknak.“ Ez pedig a rossz hajlamra vonatkozik, mint írva van: ארופ נעודי אתה „Te vagy ifjúkori barátom.“ Ha pedig azt gondolnád magadban: Hát ki fog ellenem tanuságot tenni? אבני ביתו של אדם וקורות ביתו ורהיטי ביהו של אדם מעידין בו שנאמר אבן מקיר תזעק ופנים מעץ יעננה Nos, tudd meg, az ember lakásának téglái, gerendái, oszlopai tesznek vallomást ellene, tanuskodnak ellene, mert írva van: „Mert a kövek a kőfalakból te ellened kiáltanak, és a faépítésekből a gerendák ellened bizonyosságot tesznek.“ (Habak. 2 f. 11 v.)~~

„A kövek a kőfalakból te ellened kiáltanak“ אבן מקיר תזעק Oh, az a nap, az az óra, igen az a perc, melyet te helytelenül használtál föl, sőt Isten akaratával ellenkező dolgokkal töltötél el, az esztendő épületéből hiányzó téglá te ellened fog kiáltani!

Oh, kinek szive nem remeg meg a gondolatra, hogy a

lefolyt esztendőnek napjai, órái, perczei az örök Biró trónja előtti csalhatatlan mérlegre tétetve e mai napon. „Hirtelen roppant menydörgés rázott föl szendergésemből — és ime, mintha lobogó lángba borult volna az egész szemhatár s mintha a hegyek és a városok és az erdők viasz módjára megolvadtak volna a kemencében és a süvöltöző szelek elsöpörték a tengert, a mennyet és a földet. . . . Ekkor előlépett valaki, a ki érc-mérleget tartott a kezében, kelet és nyugat között és aztán így szólt: Lépjetek ide porból szülöttek. Megmérem kinek-kinek a gondolatát. . . . Fehéren állt ott valamennyi, mint a hó; mindenkinek a szive félve dobogott a nagy várakozásban.“ A nagy költőfejedelem e megrázó vízióját éljük át e mai napon. Mert ki bízik eléggé öntökéletességében, igazságosságában, jámborságában, hogy keblében nem támasztana aggodalmat, szivébe nem lopna félelmet a gondolat, hogy az elmúlt év minden tetteit, cselekményeit, szavait és gondolatait szigorú és igazságos ítéletnek fogja alávetni Isten a mai napon. Hisz ettől az ítélettől függ jövőnk, függ jövőnknek boldogsága. . . .

*

~~Egy igen előkelő, magasrangú állami hivatalnok ellen szigorú vizsgálatot kellett indítani. A vizsgálat súlyos vétségeket derített ki. Ekkor felesége kihallgatásra ment a jószívű királyhoz, s könnyei és esdeklése annyira meglágyították a király szivét, hogy ez megkegyelmezett férjének és meghagyta előbbi állásában.~~

~~Rövid idő múltán újra hasonló eset adta elő magát. Egy másik magas állású hivatalnok ellen — hasonló okból — szintén vizsgálatot kellett indítani. Ez alkalommal is súlyos kihágások és szabálytalanságok nyomára vezetett a vizsgálat. Ennek felesége is a királyhoz fordult kegyelmi kérvénnyel. Csakhogy utóbbi hivatalnok fölötté durva lelkületű ember volt. Feleségével is embertelenül bánt. Sőt még tettleg is bántalmazta. Ezen gaz viselkedésének eredménye és szomorú tanubizonyságaként~~

a szegény nő arcát ütésektől származó sebhelyek éktelenítették el. Minthogy azonban az igazi szeretet mindenre a feledékeny-ség jótékony leplét borítja, a szegény nő is elfelejtette és megbocsátotta a hosszú éveken át szenvedett keserveket és méltánytalanságokat, s csak a szivében élő hitvesi-hűség szent szózatára hallgatva, könnyekkel szemeiben könyörgött bocsánatért és kegyelemért férje számára.

A jószívű fejedelem már-már hajlandónak mutatkozott a zokogó nő kérelmét teljesíteni, de ép ekkor a nő arcára tévedt tekintete.

Mi ez, asszonyom — kiáltott föl meglepve és ingerülten — honnan e sok forradás? Ki merészkedett egy gyöngé, védtelen nőt így bántalmazni? —

Keserves zokogás volt a szegény nő válasza. Sok esztendőnek sok-sok szenvedése, felgyülemlett keserősége tört ki, nyilatkozott meg a heves sirásban. Egy egész élet boldogtalanságának feneketlen örvénye tátongett e forró könnyek permetezése mögött.

Mélyen megilletődve tudja meg a fejedelem udvari embe-reitől, hogy mily durva bánásmódban részesül e nő férje részéről. Haragra gyultan mondja: E nő kérelme mélyen meghatott engem. Megkegyelmeztem volna férjének. De a ki így bánik tulajdon feleségével, az nem érdemes kegyelemre. A törvény teljes szigorával kell sújtani az ilyen embert. Hadd térjen magába és javuljon meg. Majd megtanulja nyomorában, miképen kell a hűséges nővel bánni.

Igy lőn a kegyelemért esedező hűséges hitvesből — akara-ta nélkül, sőt ellene — ~~védő helyett: vádló!~~ (מנחה עני האויב.)

~~Igy van ez velünk is.~~ Ime a Sátán odalép Isten trónja elé, panaszt emel ellenünk, hogy mi emberek bűnt bűnre halmozunk, hogy betelt már bűneink mértéke. Ekkor föllép a mi védőangyalunk is: a szent Tóra! Pártunkat fogja, védelmez bennünket. De a Vallás, de a Tóra csak akkor teheti meg ezt, ha mi hűséggel viseltetünk irányában, ha mi szent buzgalom,

lelkesedés, kegyelet, szeretet és kötelességtudással eleget iparkodunk tenni követeléseinek, a Tórában kinyilatkoztatott isteni akarat által kijelölt életösvényen haladva, s az isteni akarat által élethivatásunknak kijelölt szent cél eléréséért fáradozva, munkálkodva, küzdve. De ha mi mostohán bánunk ezen mennyei tündérrel, az ég eme leányával, a vallással, ha mi — mint ez mai korunkban annyira divatos, hogy a bontozhoz látszik tartozni, mely ellen véteni nagyobb bűn e nemzedék szemében, mint a Tóra legszentebb törvényeinek nyílt megszegése, — ha mi tehát elhanyagoljuk, tekinteten kívül hagyjuk a Tóra legszentebb parancsolatait, ha a tündér arcát vétkes hanyagságunk és bűnös könnyelműségünk által ejtett sebhelyek nyoma ékteleníti el — oh, mondjátok csak testvéreim, hogy védelmezhesen akkor bennünket e szárnyas géniusz?! Hogy rejthessen el akkor óvó szárnyai alá, באברתו יכורך לך, midőn mi modernséggel hivalkodó emberek várromok kísérteties kietlenségében fölhangzó bagolyhuhogásnak nevezzük el a vallás intő szózatát, s régi együgyű korszakok homályából megmaradt lelki vakságnak azt, ha az ember figyelni mer a vallás géniusának szárnycsattogására. Az igazi üdv hajnalpirjának biborát pedig dehogy is vesszük észre e szárnyakon, a tiszta erkölcs és való igazság aranyzománcát pedig dehogy is látjuk meg rajtuk.

Végtelenül nagy Istennek a kegyelme. Bölcseink kifejezése szerint a כף זכיות, az „*érdemek serpenyőjének*“ adja meg a diadalt a כף עונות, a „*vétkek serpenyője*“ fölött, ha a „vétkek serpenyője“ épannyit tartalmaz, mint az érdemeké. הזכיות מבריעות. De oh, ha az érdemek serpenyője szinte üresen meredezik felénk, avagy csak fölötte kevés a tartalma, ha a vallásosság géniusza szárnyaszegetten, gyászba borulva kénytelen a Világbiró ítélőszéke előtt megjelenni a vallásellenes korszellem rombolásai következtében . . . Ha odalépnek a Tóra szent törvényei egyenként Isten trónja elé a יום הדין, az ítélet nagy napján, sebhelyes arccal, forradásokkal elborított testtel, mély-

tüzű szemeikben elhanyagoltságuk fájdalmas tudata, körülöttük sötét gyász . . . Oh, te ősi zsidó erény, erkölcs, jámborság, törvényhűség, Istenfélelem és — szerete', miért vagytok oly leverték? Igazi zsidó gyermeknevelés és felebaráti szeretet, miért búslakodtok annyira? שבת קדש és ימים טובים. Szombat szent arája és társnőid: zsidó ünnepek, miért mélységes bánat kifejezése arcotokon? Hát te a szív mélységeit a mennyek magasságaival összekapcsoló égi tündér, ki a sajtó bánatnak szavakat kölcsönzesz, a gyász érzetének megható kifejezést, kivánságokra szárnyat, keserűsége balzsamot adsz, perzselő indulatoknak gátat vetsz, lobogó szenvedélyeket lecsillapítasz — mennyei tündér: szent Ima, miért keseregsz? Hát ti Izráel tan- és imaházai, min szomorkodtok ti? אבן מקור הועק:

Tán azon szomorkodtok, hogy milyen bánásmódban részesítenek benneteket azok, kiknek boldogítására lettetek ide rendelve a földre? Tán az „érdemek serpenyőjét“ szemlélitek, vizsgáljátok és könnyűségét fájlaljátok?! Oh, hadd sirjunk akkor mi is veletek együtt és kiáltsunk föl szívünk mélyéből Hozzá Istenünkhöz: אבינו מלכנו חטאנו לפניך *Atyánk, királyunk vétkezünk ellened.*

S oh, zúgj föl te szent sófár-szózat! Vezess vissza bennünket Istenhez. Emlékeztess kötelességeinkre. Vésd mélyen, de mélyen sziveink frigytábláira a mai nap nagy tanulságát: יה' במשפט יבא Isten a még úgy elrejtett fölött is ítélkezik. Harsogj érhangú sófár שופר, idézd emlékezetünkbe az ősök érdemeit, hogy mi is hozzájuk hasonlókká iparkodjunk válni, s gyermekeinket is akként neveljük, hogy méltó sarjai legyenek dicső emlékezetű őseinknek. Rivallj ősi kürt és harsogásod a köztünk és mennyei atyánk közt megbontott összhangnak ujjonnan való megteremtésére ösztönözzön bennünket. Hisz' ha kevesek is érdemeink, de לא אלמן ישראל még nem árvult el teljesen Izráel. Legyenek már megszerzett érdemeink a gránit szilárd alapzat, melyen az Isten akaratát vezérlő csillagfényként követő jövő élet szentélye ég felé emelkedik, s trónoljanak

ezen szentélyben a מצות, az isteni törvények szárnyas angyalai királyi diadémmal fejükön, mint urai, irányítói, kórmányzói a mi törekvéseinknek. Hisz' kebleinkben még igaz zsidó szív ver, sziveinkben még igazi zsidó érzés honol. Jövel ércsengésü שופר — fuvalat és szítsd lánggá érzéseinknek szent szikráját. Hadd világítson az ki egész jövendőnkre égi fényoszlopgyanánt. Akkor te mai szent ראש השנה nap, te leendesz a kezdete jövendő napjaink égbe vezető Jákoblajtorjájának.

*

A Talmud Chagiga c. traktátusának 3-ik fejezetében olvassuk.

R Akiba előimádkozói tisztet végezve, így fohászzkodott: מלכנו אבינו Mi Atyánk, mi Királyunk. אבינו אלה Atyánk vagy. אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה Atyánk, királyunk, nincs parancsolónk kivüled. Urunk vagy, parancsolónk vagy. Ezentul teljesíteni akarjuk hűségesen parancsaidat, buzgalommal törvényeidet. אלהי לפניך Atyánk, királyunk, vétkeztünk előtted. אלהי רחם עלינו Atyánk, királyunk, könyörülj mi rajtunk. Nem érdemeinkben bizakodunk mi, hanem a Te végtelen kegyelmedben. אלהי עשה עמנו למען שמך Atyánk, királyunk, tégy velünk jót szent nevedért. — ומוד נענה S rögtön meg lőn hallgatva R. Akiba imája

Vajha a mi imáink is meghallgatást nyernének e mai napon!

II.

A mennyei mérleg.

(Midrásmagyarázat.)

R. Eliezer אומר כף מאזנים מעויין הוא כאן עונות וכאן זכויות mondja: A mennyei mérleg két serpenyője egyensúlyban tartja egymást. Az egyikben érdemek, a másikban vétkek vannak.

מה הק'ב'ה עושה מטה כלפי חסד Ekkor a Szent dicsőítessék Ő az irgalom felé billenti a mérleget, azaz lefelé billenti az érdemek serpenyőjét ר'י'ב'ה אומר R. Jósze bar Channinah mondja: מה הק'ב'ה עושה חוטף שטר אחד מעונות שבכפ ומידהזכיות: מכריעות Isten a vétkek jegyzékeivel teli serpenyőből kiragad egy ilyen jegyzéket, ennek következtében az érdemeké lesz a túlsúly és ezek döntenek. Mert írva van: ויש אליו חסד S kegyet nyujt feléje — A többi bölcsek pedig azt mondják: מסייע כף Isten fölemeli a vétkek serpenyőjét, ennek folytán az érdemek kapják meg a túlsúlyt és tőlük függ a döntés. Mert írva van: נושא עון ועובר על פשע Ő fölemeli a vétket és elnéző a bűn iránt. (Dámeszek Eliezer. Ros-Hasonoh, 30.) Kutassuk föl ezen egymásnak ellentmondó véleményeknek rejtett értelmét.

R. Eliezer mondja: מה הק'ב'ה עושה מטה כלפי חסד Isten lefelé billenti az érdemek serpenyőjét.

R. Eliezer következő gondolatkört akarja evvel kifejezni: Gyöngye lény az ember. Test- és lélekre nézve egyaránt. „Én por és hamu vagyok,” vallá az ősapa Ábrahám. Mily esendő, mulékony, törékeny a test. Rabja sokféle szükségleteknek melyek nélkül el nem lehet. Ütőlapdája mostoha viszonyok és körülmények összhatásának. Zsákmánya az enyészetnek. Hányszor szenvednek hajótörést az ember magasan szárnyaló terveit, törekvéseit, céljait a test törékenységén. Hányszor szegi szárnyát a legnemesebb ambiciónak a test lomhasága, a föld rögehez való legyőzhetetlen vonzódása S az emberi szellem maga is, milyen erélytelen gyakorta, milyen ingadozó, állhatatlan fölötté sokszor. Ma erős mint az acél, a legmagasztosabbat tűzi ki magának küzdelmének, fáradozásának, célpontja gyanánt. Holnap fásult, elernyed, visszariad a legkisebb fáradságtól is, áthághatatlannak véli a legcsekélyebb akadályt is. S miily számos kísértet ostromolja a fensőbb célokért lelkesedő, küzdő embert szakadatlanul. De mindezek dacára mégis sikerül nékie érdemeket szerezni jó, Isten színe előtt tetszetős cselekmények

révén. Ezt a körülményt tekintetbe veszi Isten és megkönyörül rajta, megbocsátja vétkei. Ezt jelenti a kitétel: *מטה כלפי* „Isten mintegy lefelé billenti az érdemek serpenyőjét.“ Nagyobb értéket tulajdonít nekik, mint a milyen tényleg megilleti őket, mivel megszerzésük nagy önmegtagadást kíván az embertől.

R. Jósze következőt mondja: *מה ח'ק'ב'ה' עשה חומף שטר* „Isten kiragad egyet a vétkek jegyzékei közül, s rögtön az érdemeké lesz a tulsuly.“ Oh, nagyon nehéz a vétkek serpenyője. A bűnök sokasága lefelé huzza azt. Mindezek a vétkek és hibák pedig – bölcseink kifejezésmódja szerint — megannyi kötelezvények. Ki kell fizetni őket, mint a váltókat. *תשובה*. Őszinte, nem pedig a bűnbánat tiz napjával elröppenő megbánással, bensőséges, szivünk mélyéből fakadó, buzgó imával és őszinte, igaz, a jövő életben megnyilvánuló javulással kell a mult hibáit jóvá tennünk, a bűn, a vétkek, a botlások kötelezvényeit érvényteleníteni. Akkor Atyánk a mennyekben megkönyörül rajtunk, és könnyebbé téve a vétkek serpenyőjét, érdemeinknek, ha kevesek is, fog tulsulyt kölcsönözni.

A többi mesterek pedig azt tanítják: *מסייע לכף עונות* „Isten fölemeli a vétkek serpenyőjét és mindjárt alászáll az érdemeké.“

Atyánk a mennyekben tekintettel van arra, hogy „az emberi sziv hajlama rossz ifjuságától fogva.“ (M. I. k. 8. f.) Hogy az ifjukorban fölkeresett rossz társaságok és társak egész életére képesek megrontani az embert. Hogy az ember erős, széttéphetetlennek látszó kötéllel van a föld porához lenyüggözve. „Fölfelé billenti tehát a vétkek serpenyőjét.“ Megkönynyíti bűneink súlyos terhét. S érdemeinknek, ha csekélyek is, jut a győzelmi babér . . . *הזכיות מכריעות* .

III.

Megtérés.

(A bűnbánat napjaira.)

A Talmud beszéli

Eleázár b. Durdaia istentelen életmódot folytatott. Miglen a földi élet mulandóságának gondolata bűnbánatot ébresztett benne. Szánta-bánta véték- és bünterhes multját. Föltámadt benne gyermekkora paradicsomi ártatlanságának emléke. Érzelmeinek forrongása nem hagyott nyugtot neki a város szűk falai között, hanem kiűzte őt a szabadba. Ki a városból. Ki a zajos, vétkes gyönyörök élvezetében elmerült város nyomasztó légköréből. Ki a szabadba, a szabad természet anyai kebelére. Künn a szabadban két magas hegy között földre borult a bűnbánó Eleázár és fölkiáltott: „Hegyek és bércek könyörögjeteK értem!” — „Nekünk saját magunkért kell imádkoznunk, — válaszolták ezek — mert írva van: „A hegyek el fognak tűnni és a bércek meginognak.” — „Ég és föld, imádkozzatok ti érettem.” — „Magunkért kell imádkoznunk,” mert i. v.: „Az eget széjjelfoszlanak mint a füst. És a föld széjjelmálik, mint a ruha.” — „Nap és hold, csillagok, égi testek, könyörögjeteK érettem!” — „Magunkért kell könyörögnünk, mert i. v.: „Megg-szégyenül a hold és megaláztatik a nap. Széjjeloszlanak az égnek minden seregei.” — „Tehát tőlem függ a dolog, magamnak kell kegyelemért esedeznem, könyörögnöm,” — szólal föl ekkor Eleázár. S zokog. Lelke előtt elvonulnak multjának sok-sok hibái, számtalan botlásai. Őszinte bűnbánat fénytengerében fürdik, tisztul meg lelke, s elválni, elszakadni óhajt, vágyik a bűn, véték fertőjében elmerült testtől. Kiröppenni óhajt, vágyik a bűnbánatban megtisztult lélek az érzékiesség földi rögeihez leláncolt porhüvelyből, mint kalitkájából a madár. Visszatérni kívánkozik a lelki tisztaság óshazájába, a lelkek birodalmába, Istenhez a szentség Kutféjéhez. Töredelmének mélysége, bűnbánatának őszintesége és a forró,

lobogó vágy, kivánság lelki megújulás után megbontják a test és lélek közti összhangot, a földi élet eme alapját, úgy hogy széjjel esik a test és lélek közötti gyöngö kapocs — a halhatatlan lélek visszaszárnyal teremtőjéhez. ונעה בבכיה עד שזמרו Szférák dalaként hangzik föl ekkor a mennybéli szózat: ר'א'ב'ד' מזומן לחי' עו'ה'. Eleázár Durdája fia elő van készülve a jövő élet számára! . . . (Talmud, Abódah Zarah, 1 f.)

„Hegyek és bércek, könyörögjetek érettem!”

Az ember tudatára ébredve hibáinak, védelmezni, mentegetni próbálja azokat. — „Hegyek és bércek könyörögjetek érettem!” Földi szerencsém, boldogságom kábitott el engem. Kiváló társadalmi állásom töltött el göggel, dölyffel, hiúsággal, s lábaim lesiklottak a helyes ösvényről. Így védekezik a vezeklő Eleázár.

„Oh nekünk saját magunkért kell imádkoznunk!” Ha Isten földi javakkal áldott meg téged, annál inkább tehetnél volna hasznos szolgálatokat a szent eszményeknek, mozdithattad volna elő a jó és nemes és igaz ügy diadalát, a szeretet isteni birodalmának eljövételét. Gondoltad volna meg Eleázár, hogy a földi javak biztosította „hegyek és bércek” meginognak, megsemmisülnek. Forgeteg az élet. Semmi sem állandó, csak maga az Isten ונשב ה'.

„Ég és föld könyörögjetek érettem!”

Engem pedig balsorsom örvénye szakított el Istentől, sir föl a sorscsapások éles nyilaitól üldözött. „Hogy estél alá az égről ragyogó csillag, hajnalnak fia.” (Jesaj. 14 f.) Lehullott szerencsém csillaga az égboltozatról, föld porába hullott — s én zúgolódtam Isten ellen.

„Magunkért kell imádkoznunk.” Ha balsors fergetege tombolt fejed fölött, annál odaadóbban, bensőségteljesebben kellett volna mennyei atyád kebelére simulnod. Annál inkább kellett volna Ő benne keresned éltednek horgonyát sorsod zajló áradata közepette, Ő benne keresned és föllelned élted rendü-

letlen alapját. Hiszen „*az egek széjjelfoszlanak, mint a füst, s széjjelmálik a föld, mint a molyette ruha.*“ Nem örökké tartanak a te szenvedéseid, elmulnak azok is — és a bánat és keserv tengeréből a boldogság szigetét látod kiemelkedni . . .

חַוִּיל כְּיוֹמִי „*Nap és hold, csillagok, ragyogó égi testek — imádkozzatok érettem!*“

A természet csodálatos templomának szemlélete, bámulata eltérítette figyelmemet az Alkotótól. A világmindenség bámulatot érdemlő szépségeinek, a világegyetemben megnyilatkozó bölcseségnek csodálásában annyira el voltam merülve, hogy észre sem vettem a bölcs alkotót. Nem vettem észre Őt, kinek teremtő, alkotó kezei öntötték ki ezt a csodaszerű, bübájos varázsu pompát és szépséget a mindenségre, Őt, ki „fenség és ékességbe van öltözve, kinek világosság a palástja és ki kiterjeszti az egeket, mint valamely szőnyeget, ki vizekkel boltozza az ő magaslatait, felhőket szekerevé teszen és halad a szél szárnyain, szeleket követeivé tesz, és szolgálivá a lángoló tüzet, ki megalapítja a földet oszlopain, hogy soha ne ingadozzék,“ (Zsolt. 104 f) — Őt nem vettem észre.

„*Magunkért kell imádkoznunk.*“

Hisz az a mi hivatásunk, hogy tanuságot tegyünk az istenség létezése mellett. Mert a hatalmas Isten dicsőségét zengi a sűgárzó nap, a fénylő hold és csillagok, az Ő dicsőségét hirdeti az égbolt merész ivelése, a hegyek orma, a völgyek mélye, a rónák siksága, a kikeletkor serkedő ibolyaszál, a gazdag színvegyületekben pompázó-ragyogó virágok szindús koszorúja, az Ő áldott kezeiről regél az érett buzakalászkok tengere és a pirosuló szőlőgerezd, az Ő teremtő és alkotó erejéről susog a lombok között suhanó lenge szellő és a réti csermely ezüstcsengésű csevegése.

Isten alkotásai vagyunk mi. Istenre emlékeztetjük Ádám fiait. S ha úgy akarja Isten: *וַחֲפָרָה הַלְבָנָה וְכֹוֹ* „*Megszégyenül a hold, megaláztatik a nap, s széjjelfoszlanak minden seregei az égnek.*“

אין הדבר תלוי אלא בי „*Tehát csak tőlemmagamtól függ a dolog,*“ kiált föl Eleázár. Én magam választottam az élet és a jó helyett, a halált és a rosszat. Keserves zokogásban ful el a bűnbánó Eleázár hangja — s fölhangzik a kerubim kardala: *Üdv, üdv Eleázárnak, elnyerte az örökélet pálmáját! . . .*

OR - ZSE
Könyvtára

IV.

Jóm-Kipur.

(י'ו'כ' Engesztelési nap.)

„Lásd, eléd tettem ma az életet és a jót, a halált és a rosszat,” hangzik végintelve Mózesnek, Isten emberének.

S mint tenger viharló zajlását föl váltó szelid patakcsobogás, mint az ősi rengeteg évezredes fáit megreszkettető orkánra következő enyhe szélfuvallat — hangzik esedező kérelme a legnagyobb prófétának bucsúbeszéde vége felé:

„Az életet és a halált tettem eléd,
az áldást és az átkot —
oh, válaszd az életet,
hogy élj te és magzatod.”

ובחרת בחיים „Oh, válaszd az életet.” Mily fenségesen, büvösen hangzik is ez. Meghatóan, a szív gyökereit érintve, mint a szerető édesanya kérelme lelkéből lelkedzett gyermekéhez, kit most készül kibocsátani óvószárnyai alól a nagyvilág vészterhes forrongásába. Meggyőzőleg, mint a sir szélén álló, élettapasztalatainak gazdag kincses házából meritő agg apa utolsó tanácsa gyermekei számára: Oh, válaszd az életet!

„Oh, válaszd az életet,” hangzik kérelme, intelme, tanácsa, tanítása jelen szent időszaknak, Elul és Tisri hónapjainak is.

Az életet válaszd, ne a halált. Istent és a mi elvezet hozzá, ne pedig azt, a mi elidegenit, eltávolít tőle: a bűnt, a vétket. Ha pedig már a bűn, a vétkek lejtőjére ragadt volna szenvedélyeid hatalma, erkölcsi erőd gyöngesége, akkor vissza, vissza! Le erről az utról, s föl, föl az Istenhez vezető szent ösvényre, a hűséges, rendületlen kötelességtudás és teljesítés pályájára. Ezt rivallja füleinkbe ez a sz. vallásunk mennyei ihletével megszentelt időszak. S ott zörget, ott dörömböl e szó-

zat minden zsidó szív ajtaján, minden zsidó kebel kapuján :
 שֵׁעָרִים וּגְוֹ שִׁיבֵק קַפּוּי, emeljétek föl a ti fejeitek, emelkedjétek
 föl ti örökkévaló ajtók, hogy bemenjen a dicsőségnek királya. Hadd
 vonuljon be a dicsőségnek királya a ti kebletek szentélyébe. Kicsoda
 ez a dicsőségnek királya? A seregeknek ura: Ő a dicsőségnek kirá-
 lya. Szelah . . .

A mysticismus félhomályától beárnyékolt Dániel-könyv
 5-ik fejezetének elején olvassuk ama megrázó eseményt, mely
 egy Juda törzséből származott, de ellenséges koráramlatok ál-
 tal tőle messzi távolra elsodortatott, miglen végtére halálos
 ágyán, ott a hires párizsi „matrác-sírban“ újra atyáinak iste-
 néhez forduló költőt, néhai Erzsébet királynénk kedvenc köl-
 tőjét, kinek néhai királynénk korfui villájában szobrot is emel-
 tetett, egyik legmegrázóbb költeményének megírására inspirált.

„Bélsacár király nagy lakomát rendezett az ő főrendei-
 nek.“ Ettek-ittak, nagyban dorbézoltak Babilonia dölyfös ura
 és királyi udvara. „Ivának bort, és dicsérék az aranyból, ezüst-
 ből, rézből, vasból, fából és kőből csinált isteneket.“ Ekkor
 hirtelenül egy titokzatos tünemény zavará meg a féktelen jó
 kedvet, a mértéktelen tobzódást. „Ugyanazon órában kijövének em-
 beri kéznek ujjai, és irnak vala a gyertyatartó átellenében a király
 palotája falának meszelésén.“ Odaforrott a dévajkodó zaj, a duhaj
 nóta a mulatók ajkaira. A még csak imént féktelen orgiában
 elmerültek feje fölött a halál árnyéka borongott. Szivökbe ré-
 mes iszonyat fészkelődött be. A mámor pirját sötét aggály
 felhői üzték el az arcokról. Csak a rémüldözés jajja sikongott
 föl néha-néha e csöndben. S senki sem tudá elolvasni a rej-
 télyes irást, miglen végre Dánielért küldtek vala. Ő pedig el
 tudá olvasni az irást, és meg is magyarázá azt: מְנַא תְּקֵל וּפְרָסִין
 „És ez az irás, mely följegyeztetett: **Mene, Tekel, Ufarsin!**
 — Ez magyarázatja e beszédnek: **Mene**, megszámlálta Isten a te
 országodat és azt beföltötte. **Tekel**, megmértél a fontban és híjjával
 találtattál. **Peres**, eloszlattalott a te országod, és adatott a Media és
 Persiabelieknek“ . . .

A Jóm-kippur hangulatát akarnók vázolni. Ime, a Szentírásnak néhány mesteri ecsetvonása s kész az utolérhetetlen vázlat.

Nemcsak egy éjen, hanem az egész éven át esznek-iszznak, mulatoznak-dorbézolnak az emberek, és dicsérik-imádják arany és ezüst isteneiket. Futóversenynyé sülyedt az egész élet, ádáz, vad, kiméletet lábbal taposó tülekedéssé arany és ezüst, földi kincsek és gyönyörök szerzéseért. A legjobb erő, a legszébb évek a *mammon* aranyborjójának és az *élveze'hajhászat* Astarte-képének szolgálatában fecséreltetnek el. S a halandók oly keveset gondolnak a bennök lakozó halhatatlanra, oly keveset gondolnak arra, a mi egyedül marad meg az emberből holta után. ואחרון על עפר יקום Oly keveset gondolnak arra, kinek szent színe előtt a bálványok mind porba fognak omlani, a midőn ítélkezni fog mindenek fölött.

Ekkor halk szárnysubhogással közelg felénk e szent időszak, beköszöntenek a szent napok, a megtérésnek, megjavulásnak szánt e napok, s figyelmeztetve, oktattva, intve, korholva, serkentve szólnak hozzánk. S oh, a kinek kebléből egy megtévelyedett korszellem, helytelen utakra tévedt divatos fölfogások még nem tépték ki gyökerestől a zsidó érzésmód életfáját, a kinek szív-oltárán még nem aludt ki teljesen a zsidó hit szent tüze, a ki még nem tépte széjjel egészen Istent kísértő daccal, szentségtörő kézzel az utolsó fonalat, mely még őt őseinek szívvérükkel megoltalmazott szentélyéhez fűzi, — oh, annak szívét, szíve érzelemhúrjait szent félelem fogja megrezegtetni „*megrezdül szívem s kiszökken helyéből*“ (Jób 37 f.) — e szent napokban, e szent ünnepen. Remegő félelem hullámcsapásai ostromolják keble bensejét ilyenkor. Szemeibe villan a lángbetűkkel irt mondat: מנה מנה **Mene**, a te országlásod is megszámláltatik. Megszámláltatnak a te napjaid és óráid. - תקל **Tekel**, én is megmérettetem az isteni ítélet igaz mérlegén, megmérettetnek az én terveim és törekvéseim, tetteim és cselekedeteim. S oh, talán, talán *hijjával fogok taláztatni*. והשתכחת חסיר.

Halotti csönd borul e gondolatoknál Izráel tábora fölé. Sóhajok és permetező könnyek még kisértetiesebbé teszik e némaságot. Hiszen legdrágább kincsünket: saját és szeretteink életét, boldogságát pillantjuk meg az égi Biró csalhatatlan mérlegén. S e komoly és komor gondolatok cikkázó fénynyel világítják meg egész multunkat. Behatolnak, betörnek életszövevényünknek legelrejtettebb zugába is, és napfényre hozzák a legelrejtettebb titkot is, a leggondosabban elpalástoltat is, melyről mi azt hittük már emberi balgatagságunkban, hogy örökre el vagyon hantolva a feledés temetőjében. S mennydörögni halljuk: *מֵנֵה וְגוֹ' Mene, Mene, Tekel, Ufarsin!* „Ekkor az ember elhagyja az ő ezüst bálványait és arany bálványait — bemenvén a kőszikláknak lyukaiba, és a nagy kőszikláknak hasadékaiba Isten félelme előtt és az ő nagyságának dicsősége előtt. “(Jezs 2 f. 20, 21 v.)

A Talmudban (Tómid 32 l.) olvassuk következő fölötte tanulságos elbeszélést.

Az ókor egyik legnagyobb hadvezére, Nagy Sándor, világhódító hadjáratainak egyikén a paradicsom kertje elé ért. Elbizakodottságában dörömbölni kezd a kapun, fenszóval kiáltja: Nyissátok csak ki a kaput! — *זֶה הַשַּׁעַר לְהָ וְגוֹ' „Ez a kapú Islené, csak jámborok jöhetnek be rajta,“* felelték belülről. Ekkor valami jelt kért, melylyel bizonyithassa, hogy ő tényleg az éden kapujáig hatolt elő. Egy koponyát adtak ekkor neki. Magával vitte a koponyát. Ez szerfölött nehéz lévén, mihelyt hazaérkezett meg akarta mérni. De csodák csodája, hiában tette az átellenes serpenyőbe minden aranyát-ezüstjét, a koponya még mindig nehezebb volt. Ekkor bölcsei egy marék port hintettek a koponyára, erre rögtön felszökkent a magasba a koponyát tartalmazó serpenyő. „E koponyában — világosították föl bölcsei a királyt — kincessóvár emberi szemek voltak. A világ minden kincsei sem tudták kielégíteni e szemeket. De alighogy néhány szem por került rájuk, alighogy a föld göröngyeiből sirhalom domborult fölöttük, rögtön megszűntek földi

kincesekre sóvárogni . . .

Oh te ember, az a néhány szem por rögtön kielégíti a szem és sziv telhetetlenségét. Mig él, nem éri be minden kincseivel a földnek, de halála után egy keskeny sirgödörrel is megelégszik. 'מנה ונו' Napjaid, ember, megszámlálvák, korlátolt a számuk, életed, életmódod az ítélet mérlegére tétetik. Előbb-utóbb sirba, nyirkos üregbe térsz, földi javaidat pedig talán nevető örökösök fogják elprédálni. Gondolj tehát a halálra.

Erre emlékeztetnek téged a jóm-kipurra vonatkozó szent szabványok is. Az estétől estéig terjedő böjt azt vési elmédbe, hogy egykoron, előbb-utóbb elkövetkezik az időszak, midőn soha többé nem fogsz enni meg inni. אִיסוּר אֲכִילָה Sarútalánul állasz e mai napon Isten színe előtt, eljövend az idő, midőn sarú nélkül fogsz a sir ölében feküdni. א' נְעִילָת הַסֵּנּוּל Fehér halotti lepel borul reád e mai napon ősi szent szokás értelmében. Oh, ebben a hófehér lepelben fogják egykor kihült tetteid az anyaföldnek visszaadni.

Tehát a halálé vagyunk mindnyájan. Előbb-utóbb azt mondjuk a porban élősködő féregnek: testvérem vagy s a sirgödörnek: te pedig anyám. Azután pedig . . . azután mi lesz? Tán vége mindennek? Oh, ha ez valóban így volna, akkor könnyen beszélhetnének mindazok, kiknek önzés, a legmeztelenebb önzés a mindennapi kenyérük, a legrutabb egoismus az életelvük, élvvágy a vezérsillaguk, állatias ösztönkövetés és kielégítés életrugójuk, hitetlenség az élet társuk — Isten, vallás, zsidóság pedig gúnynyilaik céltáblája, sőt még e mai nap szentsége is gyerekség szemeikben.

De oh, a halállal még távolról sincs vége mindennek!

Mert amilyen igaz, hogy létezik Isten, ki minket teremtett, — s hogy létezik az a kétely leggyöngébb árnyától is mentes tény minden józanul gondolkodó ember szemeiben, mivelhogy tanú erre ez a csodálatos alkotású világegyetem, mely mint valamely műalkotás mesterkezekre, nagyszerű szoborműművészlelkű szobrászra, megrázó költemény lánglelkű dalnokra,

édes, andalító hárfajátékpengető ujjakra, enyhítő hűs ital kristálytiszta forrásra, bódító illat virágbokorra, *teremtő, alkotó Istenre vall és mutat*; tanú erre az emberi kebelben a kiirthatatlanul élő és viruló *hit* Istenben; tanú erre az emberi nem történelmében a legrégebb időktől mind e mai napig szakadatlanul végigvonuló folyama az Istenben való hitnek, mely bár ugyan sok nemzedék és nemzetben helytelen alakot vett föl, sőt gyakran torzképévé vált az igazságnak, az igazi hit tisztaságának, de az az alapeszmét, hogy létezik Isten, soha teljesen meg nem tagadta; tanú erre az emberi nem történelmében, különösen pedig az Izráel népében megnyilatkozó isteni gondviselés; tanú erre a mi szent Tóránk és közvetítői és hirnökeinek: a prófétáknak küldetése, — s hogy egy hires nemzsidó tudós lelkes szavaival éljek: „csak a téboly örvényébe elmerült elme tagadhatja Isten létét,*”) — tehát a milyen igaz, hogy van Isten, ki minket teremtett, oly igaz, hogy e földi létünket örökélet követi. Isten nem engedheti meg, hogy a jámbor és ártatlan céltalanul szenvedjen e földi téreken, a gonosz pedig győzedelmeskedjék, mivelhogy ő a hatalmasabb fél. Isten nem hagyhatja mennyei kiegyenlítés nélkül, hogy míg sok istenfélő, tisztaéletű ember élete virágában hanyatlak zordon sirnak éjjelébe, bánat és szenvedésben megtört szívvvel, addig némely gonosz magas kort ér el és él boldogan, megelégedetten. Istennek ki kell egyenliteni ezt az ellentmondást, hogy míglen sok gyermek ártatlansága himporával arcán szakittatik ki szülei karok ölelései közül, és távoztával mély sebet üt szüleinek szívén, addig sok, bűn és vétékkel terhelt ember még aggkorában is a Libánon cédrusához hasonlít életerő és egészségben.

A jó Isten nem akarhatja azt, hogy mi elhunyt szüleinket, kik oly sok és nagy áldozatokkal neveltek föl bennünket, kik legutolsó csöpp vérüket is feláldozták volna érettünk, hogy mi őket soha viszont ne láthassuk.

Isten bizvást nem hiában plántálta az örökélet utáni le-

*) L. Judenth. u. Chr. u. ihre Zukunft. V. Dr. Alb. Fr. Berner, Prof. a. d. Univ. Berlin 26 o.

küzdhetetlen vágyat az emberi kebel érzelmeinek virágos kertjébe. לא לתוהו ברא

Igen, a mily igaz, hogy testi részünk a porhoz tér vissza, melyből vétetett, épannyira igaz, hogy a halhatatlan lélek Istenhez tér vissza, ki azt belénk lehelte. (Koheleth, 12 f.)

Ezt jelképezi az estvétől estvéig égő gyertyák száz meg száz lángja által keletkező fénytenger Izráel imaházaiban és a halotti mécsesek pislogó lángoeskái otthon a lakásokban. נר אלקים „Isten lámpája az emberi lélek.” (Példab. 20 f.) Még akkor is vakító fényességben tündököl, midőn testi porhüvelyét sir sötét éjszakája nyeli el.

De oh, miképen szerezhethjük meg magunknak az örök életet, a tulvilági élet üdvét.

Nos, atyánk a mennyekben megmutatta nekünk véghetetlen kegyelmében és irgalmában az utat, mely biztosan célhoz vezet, kijelölte számunkra a szent ösvényt, melynek végén magasztos célpont vár reánk. A vallás utja, a Tóra utja, az élet utja, a mennyei örök üdvhöz vezető életösvény. A ki rajta jár, az az élet utján halad; a ki az élet utján halad, annak számára a siralomvölgy a reménység országának kapujává válik, (Hosea, 2 f.) ezen a kapún át lépnek a jámborok az ur templomába, az öröküdv szetélyébe.

De oh, fogjuk kérdezni, mitévő legyen az ember, ha már hálójába került a bűnnek, ha könnyelműség, meggondolatlan-ság következtében vétek tigriskarmai tartják fogva őt, bűn áll őrt ajtaja előtt? Van-e ez ellen balzsam Gileádban?!

Van. Igenis van erre is gyógyító ír az isteni kegyelem kimerithetetlen kincstárában. Van gyógyító balzsam a mult és jövő számára.

Hiában ülsz keseregve a vétek és bűnnel teljes mult gyászos omladékain. Kesergésed, legyen még oly őszinte is, a multat föl nem támaszthatja romjaiból. Töredelmed, legyen bár még olyan őszinte, a megtörténtet nem teheti nem történtté. Könnyeid zápora nem moshatja, le multadról a hozzáta-

padt foltokat. Csak Isten véghetetlen kegyelme és könyörülete segíthet rajtad s Ő valóban segít rajtad, mert Ő *bűnbocsátó* Isten. „*Ő megbocsájtja minden te vétkeidet.*“ (Zsolt. 103 f) A jóm-kippura rendelt imákat is ez a hatalmas nyitány vezeti be: *סְלַחְתִּי כְדַבְרֶיךָ* És mondá Isten: *Megbocsájtok szavaid szerint.*“ Megbocsátok, meghallgatom kérésedet.

Azért esedezünk e mai napon bűnbocsánatért Isten színe előtt. Hiszen írva vagyon: „*Kérj tőlem, úgy adni fogok.*“ (Zsolt. 2 f) Oh, keseregjünk bánatos, töredelmes szívvél multunk botlásai, tévelygései fölött. Multunk fölött elmélkedve, harmatgyöngyként permetezzenek végig könnyeink sápadt orcánkon. S ha perzselnek is hevökkel, oh hadd égjenek orcáinkon, — hisz hevök *tisztító tűz*, mely megtisztítja lelkünket a salaktól, könnyözönben fog szívünk és lelkünk tisztára váltan megújhodni, ujjászületni. Hadd öntözze tehát e szent harmat a jóm-kipur bőjtjétől sápadt arcunkat, melyet a szívünkben fölébredt büntudat még sápadtabbra fest . . .

Egy királynak fia fogságba esett. Hogy rá ne ismerjenek és meg ne öljék, a királyfi feketére festette arcát. De helytelenül tett, mert időközben apja, a király kibékült ellenségeivel, és így avval a nagy urral is, kinél fia mint rabszolga volt. Egy napon nagyon kegyetlen talált lenni hozzá gazdája. A királyfinak ekkor eszébe jutott származása, otthona, s nem bírva visszatartani könnyeit, sirásra fakadt. De a könnyek lemosták a fekete festéket arcáról, úgy, hogy fehér barázdák támadtak azon. Ura ezen elcsodálkozott és megparancsolta, hogy mossák le arcáról a fekete festéket. Ez megtörténvén, reá ismert a királyfira, kit apja mindenütt kerestetett. Vissza is került apjához a királyhoz, visszanyerte előbbi fényes rangját. Mindezt pedig könnyeinek köszönhette, melyek lemosták arcáról a festéket. A könny sokat változtat, sokat mos le, sokat tesz jóvá, sokakat tisztít meg és vezet vissza atyjukhoz az égben. (קול יעקב.)

Oh te ember, a te arcod Istenhez való hasonlatosságát

צֶלֶם אֱלֹהִים is elhomályosítja az egész esztendő mentén folytatótt tusakodás a létért, mely a legvétkesebb eszközöktől sem riad vissza gyakorta, hogy csak célhoz juthasson, a te arcodon trónoló isteni fénysugarat is elúzi az egész év folyamán fölhalmozott bűnök sokasága, helyét a szívet marcangoló büntudat sötét felhője foglalja el. Fogságba kerültél, rossz hajlamok fogságába, ott vergődöl szárnyszegetten a helytelen, Isten akaratával ellenkező életmód kalitkájában. Föl sem ismerik, hogy királyfi vagy, hogy lelked királyi trónus köeeléből szállott ide e földre. Sirj tehát ember, mosd le könnyek özönével a lelkedre tapadt szennyet, arcod újra fénylővé válik, újra vissza fogja sugároztatni az istenhezi hasonlatosság égi fényét. újra meg fogják tudni, hogy te királyfi vagy, gyermeke a királyok királyának. Drága kincs a könny. Isten a מְלִיחָה, a *bünbocsánat* mennyei ajándékát adja cserében érte.

אָמַר דָּ"ע אִשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מִי אַתֶּם מְטַהְרִין וּמִי מְטַהֵר אֶתְכֶם אֲבִיכֶם „Üdv neked Izráel, — mondja R. Akiba — kinek színe előtt tisztultok meg ti szív és lélekben, s ki tisztít meg benneteket a bűn és vétéktől? — Nemde, atyátok a mennyben!“

„Oh, tisztítsátok meg előbb magatokat saját magatokat.“ Mossátok le a bűnöknek az egész év folyamában összegyülemlet szennyét magatokról, az igazi töredelem és bűnbánat szent könnyeivel. וּמִי מְטַהֵר אֶתְכֶם. Akkor megfogjátok látni, hogy ki old föl benneteket a büntudat terhének sulya alól. אֲבִיכֶם שְׂבִשְׂמִי. Atyátok a mennyekben: Nincs többé áldozó papunk, áldozat füstje nem gomolyog oltárról ég felé, hogy engesztelne érettünk. Omoljatok tehát ti töredelmes bűnbánat szent harmatesöppjei, mossátok le multunkról a szennyet és könyörögjete engesztelésért Isten színe előtt.

De az őszinte bűnbánat könnyei csak a multról moshatják le a szennyet, a mit rákentek az emberi önzés, érdek- és élvezethajhászás démonjai, de a jelen és jövőre nézve nem *könny*, hanem *tett* kell! *Megmásulás. Megjavulás.* Szakitani a mult tévelyei és hibáival, kerülni azt, a mi gáncsolni való

multunkban, s fölépíteni a jelent és a jövődőt az isteni akarat és törvény, az isteni tetszés és javallás gránittalapzatára.

Úgy nem fognak eredménytelenül elhangzani esdeklő szavaink a Neilóh-imában: „*Oh, hatalmas Isten, bocsáss meg nekünk, könyörülj rajtunk, nyomd el a bünt és vétket.*“ אֲנֵה אֱלֹהִים נָא מַחֵל נָא רַחֵם נָא כְּבוֹשׁ הַטָּא וְעוֹן.

V. Kétféle út.

Fenti elmélkedésünk kezdetén idézett szavaihoz Mózesnek. „Lásd, én ma elétek teszek áldást és átkot,“ — a Midrás következő találó hasonlatot fűzi.

Válaszúton ült a bölc. Kétfelé vált ottan az út. Az egyik út, elején törmelékkal, tövis és csalánnal volt teli. De csak egy kis darabig volt ilyen az út, később tisztává, járhatóvá vált. Mig a másik út elején szép, tiszta, kellemes volt. A legszebb gyümölcsös fák szegélyezték két oldaláról. De egy kicsit odébb embermagasságnyira felnőtt tövisbokrok, felhalmozott törmelék állta el az utat. — A bölc pedig folyton-folyvást figyelmeztette az arrafelé járókat: „Bár ezt az utat kezdetben törmelék borítja el, gaz veri föl, tövis és csalán lepi el, ez ne téveszsen meg benneteket. Csak elején ilyen rossz. Később jó utatok lesz, dúslombozatú fák fognak hűvös árnyékot adni, ha rajta jártok, gyönyörű kertek mellett fog elvezetni. תְּחִילָתָהּ קוֹצִי סוּפוֹ מִישׁוֹר.

A ki hallgatott a bölc szavára, az jól járt. Kezdetben rossz volt útja, de később annál szebb. De a kik nem hallgattak tanácsára, azoknak eleinte jó útjuk volt, de később mindenféle törmelék, giz-gaz, bozótok közzé kerültek, a „honnan csak nagy nehezen tudtak kilábolni.

Igy szólt Mózes is Izráelhez: „Ime előttetek az élet és a halál útja, áldás és átok, — oh, válaszd az életet, hogy élj te és ivadékaid.“

A Tóra útja csak eleinte tövises, mig meg nem szokjuk a tőle kivánt áldozatokat. De később elveszti a fájó tövist, sőt örülni fogunk, hogy áldozatot hozhatunk Istenért, vallásért. Tehát válaszszuk az áldást, az élet utját . . .

VI.

Sátrakban lakjatok . . .

(סכּת , sátoros ünnepre.)

”חג הסכּת תעשה לך שׁ” „*Sátoros ünnepet csinálj magadnak.*“

A סכּת-ünnep eredetét, rendeltetését, jelentőségét, végcélját, tanítását akarjuk mi kifejtteni ezen elmélkedés keretében.

„Sátorokban lakjatok hét napon — minden Izráelben születtek sátrakban lakozzanak. Hogy jövendő nemzedékeitek megtudják, hogy sátrakban hagytam lakni Izráel fiait, midőn Egyiptom földjéről kihoztam őket. Én az Örökkévaló Istene-tek,“ — olvassuk a Szentírásban. (M. III. k. 23 f.)

Ime a מצוּת-סכּה, a sátorban való lakás törvényének magától Istentől eredő magyarázata. Ezen világos magyarázat után egyéb célunk nem lehet, mint ezen isteni törvényok-adatolást, kellőleg megvilágítva, helyesen fölfogni és belőle okulást meríteni számunkra.

Ezen isteni törvény mindenek előtt a sivatagban táborozó, az egyiptomi „rabszolgaház“-ból való megszabadulás boldogító tudatától eltöltött s a tej és méztől folyó dús Kanaán elfoglalásának édes reményében ringatodzó Izráelhez fordul.

Mert semmi sem veszélyezteti jobban egy nép erkölcsi tisztaságát, épségét, mint a saját erejébe, hatalmába helyezett bizalmának túltengése. A nagyvási hóbort egész népeket, államokat támadhat meg erkölcsi mivoltuk gyökereiben. A nagyhatalmi mámor tulzott fényűzést szül és karöltve jár az önzés fatyuhajtásaival. Már sok nép erkölcsi épségének ásta meg a nyirkos sirt az ő tulságosságba vitt önérzetessége, büszkesége, erejébe, hatalmába helyezett bizalma.

Ezért figyelmezteti az Irás a szabaddá lett Izráelt: בסכּת תשבו „*Sátrakban lakjatok!*“ Hadd tudják meg minden

nemzedékeitek, hogy sátrakban hagytam lakni Izráel fiait, midőn kihoztam őket Egyiptom földjéről.

Ne bizd el magadat Kanaánba készülő Izráel. Rabságban sinylődtél Egyiptom országában. Rabbilincsek csörömpöltek kezeiden évszázadokon át. S csak Istennek köszönhetted kiszabadulásodat az egyiptomi rabszolgaság házából. Ne bizál tulságosan tenerődben. Ujra szomorú rabságra vethet a sors forgandó kereke. Ujra Isten segedelmére leendesz utalva. Tehát úgy viseld magadat, hogy méltó maradj Isten segítségére. Nehogy méltatlanná válva Isten csodákat művelő pátfogására, a rád törő üldöztetések teljesen megsemmisítsenek, még nevedet is kitörüljék az élő népek könyvéből.

S tehozzád Izráel egyes sarjadékához is szól az Irás: *sátorban lakozzát!* — Miért vagy oly büszke te jobbmódú, hitsorsos, miért nézed le szegényebb sorsú testvéredet? Hisz utóvégre, ha a multak könyvének lapjait forgatjuk, még az a titok is ki talál pattanni, hogy míg a te őseid talán a szegénység sátrában laktak, addig lenézett felebarátod ősapái palotákban éltek.

Sötét fellegek függnek Izráel láthatára fölött. Gyűlöletnek vészesen komorló felhői tornyosulnak össze fölöttünk. Irányunkban táplált gyűlölettől, most még félig-meddig elpalásolt, de azért itt és ott már most is kivillogó gyűlölettől izzik a levegő. Ezt a gyűlöletet, mint oly gyakran véráztatta történelmünkben, irigység szüli főként. De ép azok, kiknek nagy vagyona, előkelő társadalmi állása a szülőanyja ezen irigységnek, ép azok — tisztelet a kivételeknek — alig törődnek már valamit a zsidósággal. De ha ki fog törni a vihar, a bünbakok legelső sorban mi fogunk lenni, kik még szivünk és ielkünk teljéből ragaszkodunk Izráel szent hagyományaihoz. Míg ők, kik nagy vagyonuk és hatalmuk hiú fitogtatásával e szörnyű vihart ellenünk fölidézik, oltalmat fognak lelteni palotáik rejtekeiben, vagy legvégső esetben — a vízmedencénél. Ezért szeretném füleikbe dörögni: *Sátrakban lakjatok!!* Ne fordítsa-

tok hátat szülőanyátoknak: Izráelnek, hitének, törvényeinek, hagyományainak. Ne tagadjátok meg rútul származásotokat, véreiteket. Miért szenvedjünk mi hiában tiérettetek?!

Előfordult már a középkorban is, hogy egyes kiváló állású zsidókért, midőn ezeknek előkelő társadalmi állása, nagy hatalma, befolyása fölkelte a tömegnek féltékenységet, irigységet, úgy hogy ez ádáz dühvé váltan zsidóüldözésekben tört ki, zsidóöldöklésben ontotta ki a fölgyülemlett gyúanyagot, hogy akkor is egyes zsidók kiváló társadalmi állásáért, rangjáért, vagyonáért az összzsidóságnak kellett megszenvednie. De akkor legalább az a tudat enyhítette a szenvedők fájdalmát, hogy olyakért és olyakkal kell együtt szenvedniök, kik — ha kellett — szintén szenvedtek, készek voltak minden szenvedésre és áldozatra testvéreikért, kik éltüket is készek voltak föláldozni Izráel és a Tóraért, s kik tényleg sokszor tették kockára életüket népük és hitük érdekében, kik nagy vagyonuk és magas hivatalaikat arra használták föl, hogy „sátor legyenek a vihar és fürgeteg ellen“ üldözött testvéreiknek.

Számos példával igazolhatnám ezen kijelentésemet. De csak egyet hozok föl.

Midőn még az arabok parancsoltak a mai Spanyolországban, Granada városában, Badis király székhelyén nagy szerepet játszott Josef Ibn Nagrela. Nagyvezére volt a királynak, mely hivatal körülbelül a mai miniszterelnöki állásnak felel meg. A mohamedánus arabok természetesen sanda szemmel nézték azt, hogy egy „hitetlen“ zsidó legyen a főembere „igazhitű“ mozlím uralkodójuknak. Irigységük és gyűlöletük végtére borzasztó módon tört ki. Egy szombati napon a csőcselék körülfogta Josef Ibn Nagrelának, vagy mint az arabok nevezték Abul Huszainnak palotáját, betörték hozzá és kegyetlenül meggyilkolták a zsidó nagyvezért. Azután a többi zsidók házaiba rontottak és irgalmatlanul lemészároltak mindenkit, ki kezükbe akadt.

De ennél a szomorú esetnél legalább az a vigasz volt

meg, hogy Josef Ibn Nagrela méltán megérdemelte azt, hogy sorsában testvérei is osztozkodjanak. Mert Josef Ibn Nagrela nem földi élvezetek vadászatára pazarolta pénzét, nem saját önző céljainak és érdekeinek előmozdítására használta föl állását, mint ezt egy modern ember tenné az ő helyében, hanem ellenkezőleg a legegyszerűbb és legerkölcösebb életmódot folytatta. Befolyását szegény zsidó hitfeleinek megvédésére fordította, amellet másvallású pártfogásra érdemes embertársairól sem felejtkezett meg. Josef Ibn Nagrela nem csak nagyvezér volt, hanem lelkes zsidó és tudós rabbi is, ki az állami ügyek elintézése után talmudot tanított nagy hallgatóság előtt.

Ezért óhajtanám füleikbe dörögni a mi gazdagjainknak, de úgy, hogy szívöket-lelköket átjárja szavam, hogy beleremegne egész lényök-valójuk: Sátrakban lakjatok! Vissza a sátrakba! Vigyázzatok jobban magatokra. Ne idézzétek föl ellenünk a sárga irigység és az agyarkodó gyűlölet megmérgezett nyilait. Vissza a sátorba, Izráel sátrába! Ne felejkezzetek meg származásotokról, ne felejkezzetek meg arról, hogy nem vagytok különvált láncszemek, kik csak maguk szenvedik azt, mit egy haragos sors keze mér reájuk, hanem hogy az ellenetek felzúduló gyűlöletnek kitörései bennünket fognak legelső sorban sujtani . . .

S „sátrakban lakjatok,“ — hangzik a tanítás mindazok felé, kik egyesegyedül e földi létben keresik éltük célját. Kik földi jólétben dúsalkodván, abban keresik életük hivatását, hogy minél kellemesebb szórakozásokkal töltsék el napjaikat, minél többet és jobban mulathassanak. A jövőre, az ember végére és arra, a mi azután következik, nem gondolnak. Oh, gondoljátok meg, hogy csak sátrakban laktok itt e földön, mint a bolygó vándor. Hogy csak futó felleg, tűnékeny árnyék a mi földi életünk. כצל 'מינו וכו'. Oh, gondoljátok meg, hogy az emberre magasztosabb hivatás vár, mint pusztán csak élvezni, vagy pedig szenvedni, ha az élvezetekhez szükséges anyagi javak nélkül szükölködik. Az embernek elő kell készülnie itt

a földön az öröklét számára. A sátorban az igazi otthon számára. Ez a gondolat, a túlvilági életre irányuló gondolat, le fogja hűteni az emberi szenvedélyek sisszergő forrongását. Mert már egy talmudi bölcs R. Jóchanán tanítja képletesen: „Ha éhes lesz a leviathán, akkor olyan izzó a lehellete, hogy minden vizei a mélységnek fölfornak tőle. Még szerencse, hogy fejét ilyenkor az édenbe dugja be, mert különben egyetlenegy élő lény sem szabadulhatna meg tőle. Ha pedig szomjas, úgy barázdákat hasít a tenger vizében. (B. B. 78 o.)

Az emberi kebelben forrongó szenvedélyek, vágyak, ha mi meg nem fékezzük azokat, ha féktelenül, szabadon csaponghatnak, képezik ezt a leviathánt. Ha mi szabadjukra eresztjük szenvedélyeinket, úgy olyan vészes tűzzel égnek ezek, hogy jaj annak, kit útjokba sodor balvégzete. Csak az édenre, a túlvilági életre irányuló gondolatmenet törheti meg ezen heves ostromát a szenvedélyeknek. מַכְנִים רָאָשׁוֹ לַגַּ'ע' Ennek okáért „sátrakban lakjatok.“ Gondolj ember a halálra és arra, ami a halál után következik.

Hiszen ezt jelenti a bölcseknek Salamon királyhoz intézett rejtélyesen hangzó üzenete is.

Mert — beszéli a Talmud (Sabb. 30, b.) — alighogy meghalt a koronás zsoltárák költője, Dávid király, a tanházba üzent fia Bölcs Salamon: אֲבֵא מַת „Drága apám meghalí. De tudom, hogy csak testi része lőn zsákmánya rideg enyészetnek, de lelke az öröklét üdvének mennyei napsugarait élvezi. וְמוֹטֵל בחמה מה אעשה — Nos, mondjátok meg ti szent mesterek, mitévő legyek én, hogy az én halálom is olyan legyen, milyen apámé volt, az én végem, mint az ő vége?“ — Feleltek a bölcsek: הִנֵּה עָלָיו כֶּבֶד „Végy egy kenyeret és tedd azt apád holttemérére.“

Mit jelent ez a rejtelmes üzenet? Következőt.

Kenyér legyen a halál gondolata te lelkednek, tápszere legyen a te életednek az enyészet, az elmulás eszméje. Gondolj a halálra. „Az ember nem tudja az ő idejét. Mint a halak,

melyek megfogattatnak a gonosz hálóban, és mint a madarak, melyek megfogattatnak a törben: azonképen megfogattatnak az emberek a bajnak idején, mikor az reájok jön hirtelenül.“ (Koh. 9 f. 14.) Gondoljunk tehát a halálra. Akkor aranynak csilláma nem fog elvakítani bennünket, kiváló társadalmi állás fénye nem fog elkápráztatni, erőnk és hatalmunk teljének tudata nem fog helytelen gondolatokra és érzelmekre, embertársaink lenézésére és leigázására ragadni bennünket.

De az újból rabszolgai sorsba került Izráelhez is beszél a סכה — sátor.

Te Izráel, kit bünei következtében ujonnan a „népek sivatagjába“ száműzött az isteni gondviselés, oh én népem, ne essél kétségbe az üldöztetések közepette sem, hogy el kellett hagynod büszke palotáidat őseid hazájában, és a száműzetés szomorú sátrát kellett felütnöd. Gondolj arra, hogy „sátrakban hagytam lakni Izráel fiait, midőn kivezettem őket Micrájim országából.“

Még szomorúbb sors volt osztályrészetek Egyiptom földjén, és mégis kiszabadítottalak benneteket az egyiptomi rabszolgaság házából. „*Én az Örökkévaló vagyok a ti Istenetek!*“ Ne féljetek. Én a ki megvédtelek benneteket Egyiptomban, az én karjaim most is megoltalmaznak benneteket. Szabály létezik, hogy a סכה-sátor tetejét úgy kell elkészíteni, hogy a csillagok keresztül látassanak rajta. (S. A. O. Ch. 631 f.) A csillag a te jelképed Jákob népe. *דרך כוכב מיעקב*. Lásd, sötét éjszaka feketélik körülötted, de ott fejed fölött az elérhetetlen magasságban fénylő csillagok tündökölnék. Környezzen bár téged Izráel népe, áthatatlan sötétségű éjszakája a szenvedések és üldöztetéseknek, lakozzál bár a vándorélet sátorában, de sátrad tetején keresztül ott látod fényleni a jobb jövő csillagait jelenleg még komoran sötétlő egeden . . .

„*Sátorban lakjál,*“ — fordul az Irás Izráel egyes sarjadékához is, kire isteni végzés vagy szenvedéseket mért, kit Isten súlyos csapásokkal határozott el próbára tenni. Ne zúgolódjál

Isten ellen. Nyugodjál meg szent akaratában. Nem örökké tartanak szenvedéseid. Csak sátrakban laktok itt a földön. Arasznyi a mi itteni létünk.

Bölcseink is tanítják: Midőn Jób panaszkodni kezdett a szenvedések miatt, melyek érték, Isten egy סכה-t, egy sátort mutatott neki. הִרְאָה לוֹ סִכָּה. (Jalkut Eliezer.)

Evvel azt az eszmét fejezik ki, hogy Jóbot is, ki nagy szenvedései következtében még születésének napját is elátkozta: „Átok a napra, melyen születtem. S az égre, mely mondá fogantaték,” — s ki keservében így kiált föl: „Miért ad hát a nyomorultnak világosságot és életet a keserű lelkeknek?” — Jóbot is főleg az a tudat vigasztalta és erősítette, סִכָּה שֶׁל גַּ' דַּפְנוֹ, hogy hiszen csak gyöngye, rozoga alkotmány az emberi élet, s így az ő szenvedései is véget érnek majd . . .

De a סכה-sátor még az isteni gondviselést is jelképezi. Erre vonatkozik a lángajkú próféta mondása: „*És sátor leszen, árnyékul nappal a hőség ellen, és oltalom és rejtek a veszély ellen és az eső ellen.*“ (Jezs. 6. f.)

A ki az isteni gondviselés védő sátorában tudja magát, nem fogja megtévesztetni magát sem a napnak fényessége és hősége, szerencse-csillagának ragyogása, sem pedig fürgeteges időszakok megpróbáltatásai által. Istent tartja szem előtt mindig. Éjjel és nappal.

Az isteni gondviselés védő sátorára pedig — a Midrás tanítása szerint — egy fának elültetésével, Ábrahám ősapánk fájának plántálásával tesszük érdemesekké magunkat.

„A Szent dicsőítessék Ő imígyen szólt Ábrahámhoz: אַתָּה אָמַרְתָּ הַשְׁעָנוּ תַּחַת הָעֵץ Te azt mondtad a vándoroknak: Pihenjete meg e fa árnyékában. הֵיךְ שָׂאֲנִי פֹרַע Megesküszöm, hogy meg fogom jutalmazni ezt gyermekeiden a sivatagban, lakott vidéken és a jövő életben. — בַּמִּדְבָּר פָּרַשׁ עֲנַן לְמַסָּךְ A sivatagban való vándorlásunk alkalmával felhőoszlop járt előttünk. — Lakott vidéken: Sátrakban lakjatok: — A jövő életben: S sátor

lészen árnyékul a hőség ellen.“

Ültessük el mi is ezen szent fát, Abrahám fáját. Az Isten- és emberszeretet, erényesség és erkölcsösség, igazságosság és jótékonyosság életfáját szivünk, életünk kertjében. Isten megjutalmazandja ezt. Velünk lészen **וְבַמִּדְבָּר** a *sivatagban*, ha kemény sorscsapások kaszája kopárra tarolja a mi életörömeink mezejét. Az **וְ** gondviselésének sátora, az Istenbe helyezett bizalomnak sátora „oltalom és rejtek leend számunkra a veszély ellen és az eső ellen.“

וְיָשׁוּב **וְ** Ő kísérend minket *lakott vidéken* is. Meg fog védeni bennünket botlástól, ha csábítások csalóka napfénye már-már megtéveszt minket. Arra fogunk gondolni, hogy életünk a sátorhoz hasonlít és a csábok tünde fénye homályba vész az igazság napfénye előtt. Az Isten iránti szeretetünk és félelmünk védő sátor leend, árnyékul a forrongó szenvedélyek perzselő, emésztő hőségre ellen.

וְלֵעַל **וְ** Isten leend a mi oltalmunk sátora a jövő életben, ha majdan bekövetkezik a nagy nap, midőn számadást kell adnunk sáfárkodásunkról itt a földön . . .

VII.

Az ünnepi bokréta *)

(לוּלָב)

Végy magadnak a סֻכּת-ünnep elsején saját tulajdonod gyanánt, eszrógot, pálmaágot, mirtust, fűzfaágot, — és örven-
dezzél mindevvel az Örökkévaló a te Istened színe előtt! —

Az eszróg kellemes illattal és táplálékkal szolgál. A lú-
láv csakis táplálékkal. A mirtus illattal, de nem táplálékkal.
A fűzfa sem illattal, sem táplálékkal, csakis fája használható föl.

Ez a négy növény fejezi ki a legtisztábban mindazt, mit

Részlet Hirsch S. R. Horebjének fordításából, 222, b. §.

az ember Isten teremtett világából bír, ezek a legkifejezőbb képviselői mindazon javaknak, melyeket a természet nyújt az embernek. 1-ső sorban mindannak, mit a természet teljesen készen, minden további emberi előkészítés igénybevétele nélkül nyújt élvezetre az embernek, mint a milyen p. o. a levegő, a világosság, a természet szépségei, melyek megörvendeztetnek, a kellemes illatok, melyek felüditenek. Ennek legkifejezőbb képviselője az „illat.“ — 2-szor mindannak, mit a természet nem teljesen készen nyújt élvezetre az embernek, s az embernek magának kell azt élvezhetővé tennie, p. o. mind a tápszerrek. Ennek képviselője az „étel.“ — 3-szor mindannak, mihez a természet csak anyagot nyújt, de a mit csakis emberi kéz munkája fordíthat valami határozott célra, melyből csak mesterséges úton-módon válthat ki hasznat az ember, p. o. mindaz, mit lakás, ruházat, edények sat. készítésére használunk föl. Ennek legkifejezőbb képviselője a „fa.“

Az 1-ső sorozatot a mirtus jelképezi, a 2-ikat a pálmaág, a 3-ikat a fűzfaág. Az 1-ső és 2-ikat jelképezi, csakhogy tökéletesebben az eszróg is.

Ezt a 4-féle növényt vedd kezeidbe, saját tulajdonod gyanánt, Hásém a Te Istened előtt. Ezek helyettesei, jelképei mindannak, mit Isten a természet közvetítésével ad neked. Fejezd ki evvel, hogy Isten adja neked az élet javait, s hogy te hálásan fogadod el mindezt kezeiből. De csak eszközöknek tekintsd mindezen javakat, hogy hálásan élj velök az Ő szent színe előtt, az Ő szent akarata szerint. Ezen hivatásod tudata örömmel tölt el téged Isten színe előtt.

VIII.

Mázkir.

Zsidó

('ע'ש Záró-ünnepre.)

Sok hónap mult már azóta, hogy búcsút vettünk a virágos Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

kikelet ibolyaszálaitól. Nyár sugaras, kápráztató pompája foglalta el a legyőzött tavasz helyét. Most már a nyártól is bucsúzunk. Itt az ősz. A fákat lombkoronájuktól megfosztó, a természetet ujonnan téli álomba ringató időszak. Ott tanyázik, ott pusztit a fák között az enyészet lehellete: az őszi szél. A nyár enyhe szellőjének lenge fuvallatát őszi szél tombolása váltotta föl. S ott hevernek a földön diadalmenetének szomorú tanújelei: ágakról letört galyak, galyakról leszakított levelek. Mint ádáz csaták véráztatta mezején dermedt hullák, úgy hevernek lenn a fák tövében száradt lombok, elsárgult falevelek. S hol azelőtt — virágos kikelet és napsugaras nyár idejében, hegyek égbetörő ormán a nap arany sugarai úztek enyelgő játékot, ott most — őszi hervadás napjaiban, szürke köd ül.

A hervadás künn a természetben bennünk is szomorú — bánatos érzelmeket kelt. A mi kedélyvilágunkra is, melyben tavaszi verőfény és nyári napsugár idejében napfényes érzemények, az életöröm sugaras érzelmei trónoltak, most, hogy a hervadás prédája lesz minden künn a természetben, sötét bánat felhői ereszkednek. Borongó őszi hangulat szállja meg azt is.

Holtak árnyai lengenek körül bennünket. Fölpattannak a sirok zárjai. Holtak árnyai lengenek körül bennünket. Ott lebegnek a bánatos visszaemlékezések könnyeiben fürdő szemünk előtt. Zokogni halljuk az érzéketlen sirhantokat is. ויחד תלמיה יבכיון (Jób. 31 f.)

S fölsírni, fölkiáltani halljuk a megrázó ima szavait: *Emlékezzél meg oh Istenem . . . lelkétől . . .*

Minő megható harmónia.

Téli halálos álmára készül a természet. Lehányja magáról minden diszét-ékét, melyet a ragyogó kikelet és a nyári virulás napjaiban vett magára. Félreteszi a mezőknek virágokkal kihimzett zöld bársonyszőnyegét. Elnémulnak lassanként a tollas dalnokok énekes torkából előhullámzó ezüsthangok is, hogy az ő bájteli énekők se zavarhassa a természetet téli álmában.

Ez a hervadás künn a természetben szeretett halottaink emlékezetét idézi föl bennünk, halottaink emlékezetét, kiknek szintén elhervadt már az életvirága, kiknek egykor oly beszédes ajkai szintén elnémultak már örökös örökre. „*Elszárad a fű, elszárad a virág, ha Isten lehete fuvall reá. Bizony olyan a nép is mint a fű.*“ (Jezs. 40.)

*

Tudni akarod, hogy mi a סֹכֶה-sátor? Jelképe a mi életünk mulékonyságának, rövidségének. Egy erős szélroham és porban hever e gyöngye alkotmány. Az isteni akarat végzése és férgek táplálékává leszen a test porhüvelyé, ez a porsátor. „Sátrakban lakjatok hét napig.“ — S „éveink napjai azok hetven év, és ha jó erőben vagyunk nyolevan év,“ mondja az isteni férfiú Mózes. (Zsolt. 80 f.)

הַגַּ הַסֹּכֶה A sátorban való *hét napi* tartózkodás azt tanítja jelképesen, שבעת ימים hogy csak *hét* évtizedet töltünk a földön, — אַחֲרָיָה azután magához szólit bennünket Isten.

מֹת תָמוּת „*Meg fogsz halni,*“ — mondá Isten a legelső embernek Ádámnak. Ehhez következő megjegyzést fűz a Midrás: מִיָּתָה לְאָדָם מִי לְחַוָּה מִי לּוֹ מִי לְתוֹלְדוֹ „*Halál vár Ádámra, halál leskelődik Évára, halál vár minden ivadékaikra.*“

מֹשֶׁה מָת מִי לֹא יָמוּת „*Mózes is meghalt. Ki ne haljon meg tehát?!*“ — mondjuk שֶׁת' a Tóra örömnepén a holnapi napon . . .

Minden összefog, hogy kiragadjon minket a biztonság kellemes érzéséből, hogy füleinkbe mennydörögje: ember, halandó lény vagy! Az őszi évszak komorsága, a halottaink lelkiüdvéért való ima הַזְכָּרָת נַשְׁמוֹת, a tudat, hogy még Mózesnek is meg kellett halni, hogy még egy Mózeset sem kimél meg a halál angyalának pallosa. Mindez összefog és egy gyászfátyollal átkötött szomorú *nefelejts*-virágot tart elénk . . .

De hiszen nem az a rendeltetése, célja a halálról való megemlékezésnek, hogy lesujtson bennünket. „*Az asszony szülte ember rövidéletű és bővelkedő háboruságban. Mint a virág, kikel*

és elhervad. *Elfut mint az árnyék és nem állandó,* — mondja ugyan a szenvedés hőse Jób, de nem azért, hogy lesujtson bennünket. Hanem ellenkezőleg azért, hogy megnyugtasson bennünket, hogy egy jobb jövő, egy jobb élet reményét öntse belénk: „*Mert a fának van reménye; ha kivágattatik még újra hajt és rügyfakadása nem szünetel. Ha megagg a földben gyökere és a porban elhal törzsöke, a viznek szimatára kivirágzik és sudarat hajt mint ifjú csemete. Hát ép az ember haljon meg, enyészék el örökre, alighogy gyöngye lett.* וגבר ימות ויחלש. *Elhantol-tassék a föld fia és ne legyen többé?* ויגוע אדם ואיו (Jób, 14 f.)

Igen, a bánat tengeréből, melybe az élet rövidsége, tűnékenysége fölött elmélkedő, tépelődő gondolatok sülyesztnek bennünket, egy szigetet látunk kiemelkedni. Paradicsomi szépsége elbájol, elragad bennünket. Neve ennek a paradicsomi szépségű szigetnek: *halhatatlanság!*

*

Itt az ősz. Hulló falevelek zizegése tölti be a levegőt. *Záróünnepet,* שמני עצרת-t ülünk ma. Drága halottaink lelki-üdvéért is imádkozunk.

Nehéz, komor bánat száll meg bennünket. Halálos aggály szállja meg szívünket. Méla bánkódás gyászszegélyű szárnyain szállnak-repülnek gondolataink ki a néma sirkertbe, ki az elhagyott sirdombokhoz, oda drága halottainkhoz.

Susog és zokog, esdekel és vergődik a fájdalomtól nehéz, a könnytől terhes szó: „*נשמת אבא. נשמ' אמי. נש' קרובי.* *Oh, apám, anyám, — fiam, leányom . . . elköltözöttek lelkei . . .*”

Sóhaj fakad, könny patakzik. „*Oh, miért kellett meghalnod én jó apám, én jó édesanyám? Hol a te jóságod Isten?*” — A kétely örvényében vergődik az emberi lélek.

Egyszerre csak felhangzik a megváltó ige. Elúzi a kételkedés sötét árnyát. Kiszabadítja lelkünket a kételyek zordon éjjeléből. Kivált bennünket az Isten iránti zúgolódás éjsötétjéből. Vissza adja nekünk a mi Isten jóságába vetett hitünket, reményünket bizalmunkat. Szárnyal, diadalmaskodva zeng a

szózat תהא נפשו צרורה בצרור החיים : „*Pelke az örökélet szent szövetségében vagyon!*“

Föl tehát Jákob háza, járjunk az Ur világosságában!

IX.

Ünnepi végakkordok.

Zsidó ('ע' ש' Záró-ünnep.)

Az őszi szél zordon fuvallatába ünnepeink búcsúszólama is vegyül. Tisri-hónap ünnepi harmóniáját, mely a bünvallo-
más, bünbánat, töredelem, megtérés, megjavulás, sziv és lélek-
ben való megtisztulás, megujhodás, Isten szine előtt való meg-
ujult, megifjult életkedv, ujonnan nyert életöröm érzelmeiből
alakult ki minden igazán zsidóul érző szivet megható, megra-
gado dícső szimfoniává, komoly végakkorddal záródik be. Ez
a végakkord újra emlékezetünkbe idézi a lefolyt ünnepek éb-
resztette érzelmek és gondolatok magasztos körét, szivünk
frigytábláira írja tanításaikat. Hogy ezek a tanítások utmutató
kalauzként kísérjenek minket életnapjainknak majd rögös,
majd rózsás pályáján.

A jeruzsálemi szentélyt tilos volt rögtön a köteles áldozat
bemutatása után elhagyni, hanem az azt követő éjszakát is a
szentély közelében kellett eltölteni, nehogy azt találja hinni
az ember, mintha az áldozat bemutatásával máris elérte célját.
Há nem legalább is másnap reggelig kellett a szentély közelé-
ben maradnia, hogy a szentélyben nyert magasztos benyomá-
sokkal lelkében térhessen vissza az övéihez, hogy hozzátarto-
zóiba is beleplántálhassa a szentély bűvkörében nyert tanokat.
(L. Hirsch S. R., Com. M, III. k 23 f. 36 v) טען לינה. Épen
igy a 'ע' ש', semini-áceresz, a סוכת-ünnep utolsó napja is még-
egyszer Isten szine elé szólit bennünket, hogy az elmúlt ün-
nepek szentélyét se hagyjuk el ilyen magasztos, áldásos be-
nyomások nélkül lelkünkben. אין עזירה אלא כני (Szifri.)

Erre céloz a Midrás következő hasonlata is.

Mint a király, ki maga köré gyűjtötte gyermekeit több napon át tartó mulatságra, az utolsó napon kérleli őket: Szeretett gyermekeim, töltsetek még egy napot nálam. Nehezemre esik megválni tőletek, עֲכָבוּ עִמִּי יוֹם אֶחָד וְכוּ' — ekként szól Isten is az ünnepek eltelte után: Oh, maradjatok még egy napig nálam Nehezen tudok megválni tőletek . . .

A Szentírásban (Kir. I. k. 7 f.) olvassuk, hogy Bölcs Salamon az általa építtetett templom tornácában két hatalmas rézoszlopot állíttatott föl. Az egyiket יָכִין — *Jachin*-, a másikat בּוֹעַז — *Bóáznak* nevezte el. Szimbolikus értelme van e két névnek. A יָכִין szó alapjelentése: irányítás vagy valamely határozott iránynak követése. A בּוֹעַז-é pedig erősség, szilárdság.

Igen. Két útjelző oszlop vezérel minket a szentélybe: az Isten akaratának megfelelő életmód templomába. A dicső végcélra irányuló figyelem, mely semmi kísértés által sem engedi eltéríttetni magát a kitűzött célponttól s a kitűzött cél beérésére irányuló törekvés álhatatossága, rendületlensége.

Az álhatatosság elhatározásainkban, ez első és utolsó előföltétele valamely kitűzött cél elérésének.

Hiában ütöttél melledre a vezeklés nagy napján: אֲשַׁמְנוּ בְּגֹד' Vétkeztünk, hibáztunk. Hiában kiáltottad teli tudóval: ת' ת' וְצַד' Megtérés, ima, jótékonyág, megjavulás elhárítanak felőlünk minden szigorú végzést. Hiábavaló mindez, ha e szent napokban tett fogadalmaid a tavaszelőkor szállingó hópihékhez hasonlítanak, melyek alighogy földet érnek, máris fölolvadnak.

Igen találó a Midrás következő mondása.

„R. Simeon ben Jóchai tanította: *Két egymás mellé illesztett hatalmas tutajra szép házat építenek. Mig egymás mellett van a két tutaj, a rajtuk emelt épület is fennmarad. De alighogy a két tutaj eltávolíttatik egymástól, az épület is romba dől.* (Jalkut Ámosz.)

A kitűzött célpontot mindenkoron szem előtt tartó lelki-éberség s a rendületlen álhatatosság és kitartás szent elhatározásaink véghezvitelében, valóraváltásában, ezeken alapszik

a zsidó életmód tökélye. . . .

A nagy dubnói mágid (zsidó prédikátor) egy ízben következő hasonlatot intézte volt hallgatóihoz.

Előkelő, gazdag ember férjhez adta egyetlen leányát távol idegenbe. De a férje és ennek családja nagyon rosszul bántak a fiatal asszonynyal. Lompos ruhában járatták, a legnehezebb munkákat végeztették vele. Ez egy darabig néma megadással tűrte e mostoha bánásmódot, de végtére megsokallta és panaszos levélben kérte édesapját, hogy vigye haza őt. — Az apa erre megírta vejének, hogy nemsokára meg fogja látogatni. Nagy előkészületeket tett ekkor az egész familia a gazdag ur méltó fogadására. Ez megérkezvén a legnagyobb ünnepeltetésben és lehető legelőzékenyebb bánásmódban részesült úgy veje, mint ennek egész családja részéről. Magától értetődik, hogy leányát is tenyerükön hordták ezen egész idő alatt. Hadd higgye az apa, hogy milyen jól bánnak leányával, s hogy milyen jól érzi ez magát köztük.

De midőn haza akar utazni az apa, nyakába borul leánya és keservesen zokogva mondja: Oh apám, vigyél engem is magaddal. Ne téveszszen meg ez a hamis játék. Csak jelenlétedben bánnak ilyen jól velem. De alighogy el fogsz távozni, újra a régi lenézett hamupipőke fogok lenni.

Igy van ez velünk is. תרה צוה לנו משה מורשה א'ת' מו' אלא. Isten reánk bízta az égi tündért, a mennyek leányát: a sz. Tórát. Egész életünkre szól e frigy, bölcsőtől koporsóig. De az emberek az egész év mentén vajmi mostohán bánnak a mennyek leányával, az égi nemtővel, a sz. Tórával. Ekkor küldőnc érkezik, hogy a mennyei Atya meg fog látogatni bennünket, hogy megtudja, minő bánásmódban részesítjük az Ő reánk bizott mennyei leányát: a Tórát.

Fölzúg Elul hó beköszöntésével a sófár — שופר és hirdeti מלכך בא בא 'בא סליחות „Királyod im közeledik!“ — Jönnek a סליחות napok, már kora hajnalban imára gyülekezünk, nagyban készülődünk a dicső vendég méltó fogadására. Hát még ר'ה' és

י"ב, *Ros-hasonoh-* és *Jóm-kipurkor*. Reggtől estvéig folyik az ima. Oh, mi jól bánunk mi ekkor Isten leányával, a Tórával. Hogy ölelgetjük a Tórát, csókolgatjuk bársony köpenykéjét. Nézd csak Isten a magas égből, milyen jók vagyunk mi a te mennyei leányodhoz, a Tórához. Semmi okod sincs, hogy haragudjál reánk. Áldj meg tehát boldog ujesztendővel bennünket.

De távozni készül ezen ünnepi időszak. Közelg a búcsúperc. S aki érti a Tóra szellemajkainak beszédjét, sikoltó jajsztót hall ilyenkor. Oh, én jóságos Atyám a mennyekben, csak a te jelenlétedben, az *ünnepeken* bánnak ily jól velem. De meglátod a *semini-áceresz mázkir*-imája után újra zúgolyba kerülök, újra a régi lenézett hamupipóke leszek! Közelg a hosszú tél és kevesen gondolnak majd reám. Elkövetkezik majd a perzselő nyár és csak kevesen fognak törődni velem . . .

Oh, én kedves véreim, legyünk legalább mi azon, hogy bennünket ne sujthasson ez a vád! . . .

X.

Chanukah.

*

A Chanukah-mécses tanításai.

Ha e napokban úgy korán estve, midőn a rövid téli nap már búcsút vett tőlünk, s ott künn az ég sötét kárpitján ezer meg ezer csillag gyúl ki, végig mennénk az utcákon s bepilanthatnánk minden egyes házba, különös jelenséget észlelhetnénk. Némely ház ablakaiból barátságos kis lángocskák üdvözlőnének bennünket. Lehet, hogy az ezen lángocskákból ki-röppenő fényparányok épen az éjsötét égboltozatról leküldött csillagsugárral találkoznak, ölelkeznek. Hisz édes testvérek. *Ugyanazt, ugyanegyét* szolgálnak, dicsérnek, tanítanak, dicsőítenek: az Alkotót, a Mestert, az Atyát; Istent! הללו כל כוכבי ה' Őt az Alkotót, a Fenntartót, a Világkormányozót dicsőíti minden ragyogó, fénytengertől körülhullámzott égi test. Azok a barátságos lángocskák pedig a jelek és csodák miatt, a segítség valamint a harcok miatt gyúlnak ki, melyeket Isten a mi őseinkért vivott ki ama napokban, ez idő körül szent papjai által. על הנסים וכו'.

Az átkos emlékezetű Antióchus Epifanes el akarta nyomni a mi szent és tiszta hitünket, megsemmisíteni Izráelnek magasztos, magától Istentől nyert tanait és törvényeit. Az Izráel gyermekeinek szívében trónoló királyt: a Tórát el akarta úzni királyi székéből, s élettelen bálványait akarta helyébe ültetni. A Tórában lángbetűkkel irt eszményeket; a szellem, a lélek test fölötti uralmának magasztos eszményét ki akarta úzni királyi otthonából: a keblek bensejéből, s helyette a testiességet, az érzékiességet akarta a szivek oltárára helyezni.

De még nem vala teljesen elfajulva a zsidó vér. Fölkelt

Matatiás, a szent aggastyán és fiai. Hozzájuk csatlakozott kisdéd csapata az Istenhez és Tórájához hűségesen ragaszkodóknak, a pogány zsarnok vad haragja elől az erdők vadonaiba és a hegyek szakadékaiba menekült jámboroknak. „Akkor Isten melléjük állott végtelen irgalmában, szükségök idejében. Kivivta jogaikat, védte ügyüket és bosszút állott érettök. Átadott hősöket gyöngéknek, számosakat csekély számúaknak, tisztátalanokat tiszták kezébe, istenteleneket jámborok kezébe, és a gonoszokat törvénye teljesítőinek kezébe.“

A szellem győzött az anyag fölött. A csekély számú törvényhez hűek istenihlette szelleme a vad pogányság tengernyi sokadalma fölött.

Sötétség akart ráfeküdni Izráelre. Pogány tévhit és pogány erkölcsök erkölcstelensége akart sötét éjszaka gyanánt Izráel népére szakadni. De feltűnik az Isten törvényéhez, Izráel szent örökségéhez hűségesen ragaszkodó hősök kisdéd csapata és újra fény árad Izráelre. A Tóra fénye, a szent Törvény világossága . . . .

*

A Talmudban (Schab. 21 l.) olvassuk.

„A rabbik tanították: A ki eleget akar tenni a chanukah-mécses meggyújtása kötelességének, az egy gyertyát gyújt maga és háza népe számára — A kik jobban akarják teljesíteni ezt a kötelességet, azoknál külön chanukah-gyertyája van a ház minden egyes tagjának. — A kik még fényesebben akarnak ebbeli kötelességüknek megfelelni, azok Sámái iskolájának tanítása szerint az első estén 8 gyertyát gyujtanak, a másodikán 7-et s így tovább, minden következő estén egygyel kevesebbet mint az előzőn, míg végtére a 8-ikon csak 1-et. Hillel iskolája ép az ellenkezőt tanítja. Az első estén 1-et kell gyujtani, a 2-ikon 2-öt, s így tovább, minden következő estén egygyel többet mint előzőleg, míg végre a 8-ikon 8 ég. — Sámái iskolája avval okadatolja véleményét, hogy a sátoros ünnepkor bemutatott áldozatok számának sorrendje is ilyen volt.

Minden következő napon kevesebbet kellett bemutatni, mint az előzőn. — Hillel iskolája pedig avval érvel, hogy szent ügyekben fölfelé, előre kell haladnunk, nem pedig lefelé, visszafelé! — A chanukah-mécsest úgy kell elhelyezni, hogy kívülről is észrevegyék. — Ráv Ászi mondá: „Tilos a chanukah-mécsest világa mellett pénzt számlálni.“ . . .

מצות הנזכה נר איש וביתו „Mindenkinek gyujtson meg egy chanukah-gyertyát maga és háza népe számára.“

A mi szent irodalmunkban és a vallásos életben a világosság egyik leggyakrabban használt metaphorája, jelképes kifejezése a vallásnak, a Tórának. „Az én lábaimnak szövéténeke a Te igéd, és az én ösvényemnek világossága.“ (119 zsolt.) — „Mert ime sötétség borította a földet, és a homályosság a népeket. Rajtad pedig föltámad az Ur és az Ő dicsőssége te rajtad megláttatik. És járnak a népek a te világosságodban, és a királyok a néked támadott fényességben.“ (Jezs. 60 f. — L. Hirsch S. R. Com. Móz. II. k. 25 f. 39 v.)

Ez az értelme bölcseink következő mondásának is: „Szólt a Szent dicsőitessék Ő Mózeshez: Nekem nincs szükségem az arany Menórára, a szentély arany lámpására. Hanem a te számodra parancsoltam: „Hozzanak neked finom olajat . . . a világításhoz. Hogy meglásd, hová lépsz.“ (Jalk. E. Chanukah 15 p.)

A szentély מנורה-ja képezi jelképét a mi vallásunknak, a Tórának. A vallásosság tündöklő napfénye ragyogja be a mi egész életpályánkat. Nem mintha szüksége volna Istennek a mi vallásosságunkra. Hiszen már rég megmondta Jób: „Előny-e Istennek, ha útaidat gáncstalanná teszed?“ (22 f. 3 v.)

Hanem ויקחו אִלֶּיךָ בְּשִׁבִילְךָ neked ember, van szükséged a vallás őrtüzére, vezérfényére, hogy tudd, hova lépj, hova indulj, mily cél felé haladj, törekedjél. שאתה רואה להיכן אתה נכנס. A Tóra világossága mutatja meg neked az ösvényt, melyen haladnod kell, hogy elérhesd az Isten által kijelölt célt.

Ha pedig kialudt a vallásosság vezérfénye tebenned, szivedben, lelkedben, lakodban, házádban; ha pedig a lépten-

nyomon leselkedő kísértések, vagy a tenszived templomát megszenségtelenítő szenvedélyek eloltották kebledben a hit szent lángját; ha az élet kísértései vagy tested gerjedelmei — ezek a zsarnok Antiochus Epifanések — megszenségteleníték a tiszta olajat tebenned: úgy föl, föl a csatára ezen zsarnokok ellen, kardot ragadj: a Makkabeusok Istenért és Törvényéért való lelkesedésének főpapi fegyverzetét, s verd ki az ellent szived szentélyéből, élted templomából. Tenmagadban is találni fogsz egy főpapi pecséttel ellátott korsócska olajat. Tenmagadban is találni fogsz egy szikrát, melyet magasan lobogó lánggá növelhetsz törhetetlen ércakarát és rendületlen kitartással. מצות חנוכה נר איש וביתו . . .

De nem elég, ha csakis tenmagadat mented ki a kísértések és csábítások Antiochusainak ölelő karjai közül, nem elég, ha tenmagad, a chanukai haftóra szavaival élvén — אוב מוצל מאש — a vallástalanság emésztő-romboló tüzéből kimentett üszök leendesz, hanem נר איש וביתו arra kell törekedned, hogy egész családod is újra lánggra lobbantsa a bennök szunnyadó szent szikrát, a Makkabeusok szikráját.

*

De ha te azokhoz akarsz tartozni, kik Istentől rendelt kötelességeiket minél szebb, minél fényesebb módon akarják megoldani, úgy nem fogsz megelégedni avval, hogy csak egy lángocska hirdesse világgá a szent tűz újból való föllángolását, hanem arra fogsz törekedni, hogy נר לכל אחד külön-külön ragyogjon házadnak minden egyes agja a vallásosság égi fényében.

*

De a kik még fényesebben akarnak eleget tenni kötelességüknek, azok Sámái iskolájának tanítása szerint az első estén 8 gyertyát gyujtanak, azután pedig minden következő este egygyel kevesebbet, mint az előzőn. Mig végre az utolsó estén csak 1-et gyujtanak. Így volt az a sátoros ünnepen hozott áldozatokkal is. Mindig fogyott a számuk. כנגד פרי החג.

Bész-Sámái, Sámái iskolája evvel annak a szomorú tapasztalatnak akar kifejezést adni, hogy napról-napra fogy a chanukah-méceses által jelképezett vallásos világosság. Napról-napra kisebbedik a Tóra fénye-dicsősége. Napról-napra terjed az árnyék, korunk vallástalansága. Napról-napra sápadtabban ég a zsidó életmód menórája, s napról-napra terjed a zsidótalanság homálya. פוחת והולך. Minthogy napról-napra fogy az áldozatkészség Izráel táborában. כנגד פרי החג. Sámái követői szinte kétségbeesnek a *menórah* jövője fölött

De nem így Bész-Hillel, Hillel iskolája. „Az első estén 1-et kell meggyújtani, s így tovább. Minden este 1-gyel többet mint az előzőn.“

Hillel iskolája nem veszíti el az emberben való hitet. Reméli, hogy folyton tökéletesbülni fog az emberi nem. Hogy gyarapodni fog napról-napra a vallásos életmód világossága, növekedni fény és dicsőségben. מוסיף והולך מעלין בקדש. Hogy azok ez egyes korszakok, melyekben a vallásosságot hanyatlani látjuk, csak átmenetek, *zökkenők*, melyek csak *időre-órára* akadályozhatják meg a vallást diadalmi útján. Egy-egy ilyen zökkenő után kétszeres gyorsasággal törtet a vallásosság diadalszekere célja felé. ורוח החיה באופני. Uj élet száll a kerekekbe.

*

A chanukah-mécesest úgy kell elhelyezni, hogy kívülről is látassék világa.

Zsidó, ne szégyeld a te vallásodat, a te fajodat, a te testvéreidet.

Ne szégyeld vallásodat, melyet őseid évezredek ezer meg ezer megpróbáltatásai, vér- és könnyzuhatagok közepette őriztek, mentettek meg számodra, melyért Matiszjohu a főpap és fiai fegyvert fogtak és páratlan győzelmeket arattak, melyről esküt tett Isten: „לא ימוש וכו'“ „Szellemem, mely rajtad van és igéim, melyeket szájadba tettem, nem fognak távozni szádból, és ivadékod szájából, és ivadékod ivadékanak szájából, mostantól fogva mindörökké.“

Ne szégyeld *menórádat*, mert ki tudja megcáfolni azt az igazságot, melyet egy nagy zsidó vallásbölcsekedő a következő zsoltárvershez: „*S Ción felől jövendőben azt mondják: mindez, mindamaz ott született,*“ (86 zsolt.) fűzött fejtegetéseiben ekkép fejez ki: „Ciónról jogosan állithatjuk, hogy mindenki ott született, a ki méltán érdemel hirt és dicsőséget. Ción a szülőanya minden nagy szellemnek, mely Izráelben élt és működött. Sőt mi mai napon azt is bátran állithatjuk, hogy minden kiváló szellem, működött, hatott, alkotott legyen bár Izráel táborán kívül is, ha csak valóban áldásosan és fölvilágosítólag működött az emberek közt, — ennek a kiváló szellemnek — öntudatosan vagy öntudatlanul — Cion az ő lelki szülőhelye. A Ciónból kiinduló Igének egyes szikrái gyujtottak szívökben-lelkökben és avatták őket az emberiséghez küldött heroldjaivá az isteni Igének,“ (Hirsch S. R. — Psalm. — Com. i. h. és Jesurun VI. évf. 202 o.)

Ki tudná megcáfolni ezt a világtörténelmi *tényt*, vagy akár csak kétségbe is vonni, midőn még az uralkodó vallásnak egyik legnagyobb, lángelméjű bajnoka is következőleg ír: „Az athéni a művésze az ókornak, a római politikusa, a föníciai kereskedője, az aszírjai astronomusa, az egyiptomi astrologusa és a perzsa katonája. *A zsidó pedig temploma és Istene révén papja az ókornak.* A mi theologiánk főideája: az absolut és örök lét eszméje **ötőle** származik. Az erkölcsi törvény, mely még mai nap is uralkodik fölöttünk megdönthetetlen parancsolataival, a Hóréb égő csipkebokrának zsarátnoka mellett és a Szináj villámainak villanásai közepette lőn megírva. Csakis az ilyen népnek szívóssága volt képes sértetlenül megőrizni az Isten egységének eszméjét, midőn a sphinxek mozgolódni kezdtek gránittalapzatukon, és nymphák és syrének énekeltek a levegő hullámaiban és a csörgedező patakokban, hogy újra pogányságra csábítsák a világot.“ (Castellár Emilio, l. J. Singer: Presse u. Judenth. II. kiad. 35 o.)

Tehát ne szégyeld *menórádat*!

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

'אסור להרצות מעות כנגד נ"ח „Tilos a chanukah-mécses mellett pénzt olvasgatni.“

A ki chanukah-mécsesest akar gyujtani, a ki azt akarja, hogy ugyanaz a szent Tan világítson házában, mely a Makkabeusoknak is világított egész életük pályáján, akkor is, midőn „mint a sasok, víni szálltak“ az Egyistenhit és Törvény szírgörög ellenségei ellen, a ki azt akarja, hogy ugyanaz a vallásos szellem lakozzék és uralkodjék házában és családjában, mely a Makkabeusokat is lelkesítette és éltette és mely a Tórában birja isteni kifejezését: annak אסור וכו' tilos pénzt olvasgatni a chanukah-mécses szende világánál, annak nem szabad kalmárszellemmel latolgatni az áldozatokat, melyekbe az igazi zsidó életmód: szombattartás, étkezési törvények, jótékonyosság kerül az embernek.

Ne sokalja áldozatait a vagyonos. De a szegény se mondja, hogy' törődjem vallással, midőn a betevő falatról kell gondoskodnom. A chanukah-mécses világa mellett tilos pénzt számlálgatni. A vagyontalanság, nyomor, inség nem szabadjegy a vallástalan életmódra.

Ime, mit mondanak a bölcsek. „Midőn a győztes Hasmo-neusok bementek a szentélybe, nem találván ott az arany gyertyatartót, nyolec darab vasnyársból csináltak gyertyatartót és azon gyujtották meg a mécseseket.“ ומצאו שם ה' שפודין של ברזל והדליקו בתוכם.

Ne gondoljuk, hogy csakis remek készítményű arany gyertyatartóból áradhat ki a szentély világossága. Hogy a Tóra és a vallásos élet világosságát csakis azok ápolhatják és gondozhatják, kik sok aranynyal birnak, jólétben élnek, földi javakban dúskálkodnak, kiknek egy szóval könnyűvé, legalább is könnyebbé van téve a hithűség és törvénytartás, mint a szegény sorsúnak. A Hasmo-neusoknak sem volt könnyűvé téve a hithűség. Éltüket kockáztatták meg hithűségükkel. Még sem hagyták cserben a hithűség szent lobogóját. Ők is csak vasból

készült menórán gyujthatták meg a hithűségnek, a Törvényhez való ragaszkodásnak mennyei tűzlángját. Ellenséges *vas* שפודין של ברזל fenyegette meg őket, száz halál agyarkodott ellenük midőn ki merték lobbantani a tiszta Egyistenhit és szent Törvény égi lángját. Tehát vegyünk mi is példát ebből. S ha nem is szinarany a mi sorsunk, hanem az élet terheinek és gondjainak *vasjárma* alatt görnyedezünk, akkor se felejtjük el kilobbantani a vallás lángját . . .

XI.

Áldozatkészség !

„*Erős sziklavár az én segedmem Istene!*“ מעוז צור ישועתי — hangzik e chanukah- napokban az Isten csodákat művelő jóságának és igazságosságának megnyilvánulásairól zengő dal minden zsidó házában, melyben az Izráel dicső multja iránti kegyelet és az Izráel jövőjébe helyezett reménység még nem veszett ki annyira, hogy ki ne lobbanna benne a chanukah-mécsesnek világa, hirdetvén a nagy világnak, hogy él még Izráel!

Páratlanul dicső napok valának azok, melyekre szerény chanukah-mécsesünk figyelmünket irányítja, melyeket chanukah-menóránk bearanyoz az ő szende világával. Dicső napok, melyek az elfogulatlanul ítélkező nemzsidóból is a tisztelet és csodálat hangjait váltják ki, de melyek Izráel gyermekében egész tengerét fakasztják a büszkeség és boldogság érzelmeinek.

Antióchus szír király, ki nagyzási hóbortjában az „Epifanes“ jelzővel tisztelte meg magát, mely görögül a „magasztos“-at jelenti, de melyet őt alaposabban ismerő kortársai „Epimanes“-re javítottak ki, mely „örült“-et jelent, — tehát ez a nagyzási hóbortjában önnönmagát istenítő Antióchus, annakutánna, hogy elfoglalta Palestinát, azt a vakmerő tervet koholta ki agyában, hogy megfosztja Izráelt az ő szentséges

vallásától, és az ő saját vallását, a görög bálványimádó kultust fogadtatja el velök. A görög kultust, melynek érzékies sivárságát és sivár érzékiességet csak a hellén művészet enyhítette némiképen. Ennek révén remélte szorosabban magához, ujdonsült uralmához fűzni a még csak imént meghódított zsidó népet. A zsidó ünnepek és törvények megtartására halálbüntetést mért. De a pogány ünnepeken és játékokban részt kellett venni mindenkinek.

A Midrás beszéli. Rendeletet adott ki, mely szerint minden zsidó köteles volt kiírni háza kapujára, hogy ő ime ezenel megtagadja Izráel Istenét! (Jalk. E. Chanukah.)

Bálványimádásra kényszerítette Izráelt. Ki pedig a szenteséges Egyistenben való hittől lelkesítve, a Tóra iránti szeretet és hűségtől vezéreltetve, ellentállani bátorkodott az istentelen zsarnok dölyfös, Isten- és Tóratagadásra kényszerítő parancsának, kegyetlen halállal lakolt hűségéért.

Patakokban folyt a vér, vértanúk piros életnedve. Sok volt a munkája a zsarnok bérenceinek. Gyász borult a zsidó nép fölé. Sóhajokkal terhesült a levegő, kiomlott vértől az anyaföld. Mert vértanúnép Izráel, mely élni és halni kész Istenért.

Kit nevezek meg közületek drága őseink, vértanúhalált halt apák, anyák, — közületek, kik meg nem ijedtetek hóhérbárd suhanásától, kiket meg nem félemlített száz kinos halál, ezer halálos kin, — kit nevezek meg közületek — ti szent mártírok, ti szent hősök?!

Kit? A gyöngéket, de a kik vértanúi készségben a leg-erősebbekkel vetélkedtek.

Ott látom a zsarnok előtt a hőslelkű anyát meg hét fiát.

Fölszólítja Antióchus a hét hős testvér legidősebbjét, hogy hagyja el Istenét, tagadja meg vallását.

„Ne fáraszd magad sok beszéddel. Hiába hirdeted nekünk tévtanaidat. Nekünk már van tanunk, igaz tanunk, őseinktől hagyományozott. Legszentebb kötelességünk, hogy ha kell, vértanúhalált is eltűrjünk Istenünk és Tóránkért. Siess! Küldj

bennünket mihamarább mennyekben trónoló Istenünkhöz,“ — feleli a legidősebb.

Szörnyű, rémes halált szabott reá a zsarnok király.

A zsarnok azt hitte, hogy hatni fog az irtózatos példa. Hogy vérük iszonyú kinszenvedésének láttára a többiek meg fognak puhulni. De csalódott. Vérük martirhalála őket is hasonló áldozatkészségre lelkesítette.

Testvér testvér után lépett a dölyfös, önhitt zsarnok elé, vértanúhalálra készen, minden félelem és remegés nélkül.

Testvér testvér után szenvedett rémes vértanúhalált Istenért, Tóraért.

Testvér testvér után vérzett el minden zokszó, minden jajszó nélkül Istenért, vallásért.

Testvér testvér után dicsérte, áldotta Izráel Istenét a nagy kegyért, hogy vértanúhalállal pecsételheti meg meggyőződésének igazságát.

Minő páratlanul magasztos szavak hangzottak el a dicső testvérek ajkairól ott a kinok örvénylő mélységeiben — szemben a halál legrémesebb nemeivel, kinzatasok legiszonyúbb eszközeivel.

„Zsarnok király, pogány király! Siess, hozass már tüzet, hozass már vasat. Tégy velem akaratod szerint. Engem is ép annyi kinban részesítetek, mint bátyámat. Nem vagyok gyöngébb nála. Lelkem is oly tiszta, mint az övé. Istenfélelmem — sem kisebb, kevesebb az övénél. — Jaj neked balga király. Azt hiszed tán, hogy lelkeinket is meggyilkolhatod?! Akkor tévedsz. Lelkeink visszatérnek Istenhez, visszatérnek az örökös fény tengerébe, melyből fakadtak. Mi örök életet fogunk élni, mikor majd Isten föl fogja támasztani a holtakat, föl fogja támasztani az Ő népét, ártatlanul legyilkolt szolgálait. De terád — dölyfös zsarnok! — tudod, mi vár? — Kárhozat!“

Még csak a legkisebb, a hetedik volt életben. A leggyöngébb, a legfiatalabb.

Düh és szégyentől sápadtan szól a király tanácsosaihoz:

„Hozzátok csak ide azt a kis fiút. Tán reá tudom venni, hogy térdet hajtson isteneimnek. Ne dicsekedjék e zsidó asszony, hogy teljesen diadalt aratott fölöttem.“

De hiába volt az édes szó, a mézes beszéd, majd megint a fenyegetés. Állhatatos maradt a kis fiú.

Ekkor a megkötözve odahurcolt anyához fordul a zsarnok: „Oh te asszony, könyörülj meg legifjabb hajtásodon, méhednek még egyetlen életben levő gyümölcsén. Vedd reá, hogy teljesítse parancsomat.“

Az anya megigéri ezt, félrevonul fiával, de a helyett, hogy engedékenységre szólitaná föl, hat testvérbátyja példájának követésére buzdítja őt.

De türelmetlenül szól a gyermekifjú: Anyám, édes anyám! Ne tartóztass beszédeddel, hadd siessek testvéreim után.

Már a legifjabb is kiszzenvedett . . .

Az anya pedig, a hét dicső testvér édesanyja, Izráel dicső leánya, ott áll hét vértanúhalált halt fia rémesen megcsonkított holttetemei mellett és — talán sir, talán jajgat? — oh nem, ő nem sir, ő nem jajgat, — hanem — oh, halljátok és csodáljátok e lelki nagyságot, — ott áll e dicső anya és — dicséneket zeng Istennek! אִם הַכִּנִּים שִׂמְחָה „E fiaknak anyja örvendezzek. Hallelujah! Oh, mint örül az én szívem az Istenben. Megkönyörült az én fiaimon. Magához hívta őket. — Szájam megnyilatkozott az én ellenségeim ellen. Nem sikerült nekik eltántorítani az én fiaimat Istentől és Tórától. -- Nincs oly szent, mint a mi Istenünk! Ne beszéljétek oly dölyfösen Isten ellenségei és Izráel üldözői. Ne higyjétek, hogy durva erőtök és bálványaitoké lesz a győzelem Isten és az igazság fölött. Isten bűneinkért sujt minket. De ha már megszenvedtünk a mult és a jelenért, újra felénk fordítja ábrázatát Isten, újra kegyelmes lesz hozzánk erős Istene a mi segedelmünknek. De rátok Juda gyilkosaira, átok és kárhozat leselkedik!“

Majd megint fölkiáltott Istenhez: Istenek Istene, magasztos, félelmes Isten, világmindenség Ura! Oh, segíts, mentsd

meg a te szegény szolgálódat. Hivj el engem innen a földről, hogy meg ne érinthessenek engem e gazok. Mutasd meg nekem az én vértanúságot szenvedett gyermekeimnek, a Te hűséges szolgálóidnak helyeit az öröklét mennyei országában, az Édenben. Adj nekem is helyet mellettök, hogy, midőn minden teremtményeid és jámboraid dicsérnek, az én lelkem is áldhasson-dicsérhessen Téged, én Uram Istenem!

S Isten meghallgatá e martir-anya könyörgését. Alig fejezte be imáját, holtan esett össze fiai tetemei mellett. (Jos. után.)

Izráel gyermekei, mit tanuljunk e történetből?

Mit? Nem mondom meg. Nem szabad megmondanom. Mert aki magától meg nem érti, aki magától nem tudja, hogy mire kell ennek a történetnek buzdítani, serkenteni, tanítani, lelkesíteni bennünket, milyen rajongó, önfeláldozó zsidó vallássságra, milyen — ha kell — éltet és vagyont nem sajnáló áldozatkészségre, — igen, kimondom a nagy szót: az, a kinek még magyarázni, fejtegetni kell, mire tanít, lelkesít ez a történet, nem érdemes arra, hogy ugyanazon vér folyjék az ő ereiben, mint a mely ezen martirokéiban csörgedezett . . . .

Csakhogy az áldozathozatal tekintetében nagyon sok kifogása van a mai kornak. Mintha hajdanta könnyebb lett volna áldozatokat hozni.

A XVI. században Mexikónak egyik királyát Guatimozinnak hívták. Mikor Cortez, Mexikó fölfedezője, seregével másodszor is visszatért a szerencsétlen ország leigázására, Guatimozin királyt elfogta, s egyik barátjával égő parázsra fektette. Rémesen jajgatott a király barátja, mikor, mindketten ott feküdtek az izzó zsarátnokon. Guatimozin azonban némán tűrte az emberfölötti szenvedést. Csak mikor már látta, hogy társa egyáltalában nem hagy föl az örökös jajveszékléssel, szólalt meg nyugodtan, méltóságteljesen, a martirok büszkeségével:

„Nézd barátom, talán én rózsákon nyugszom“ . . . .

Testvér! Te panaszkodol, hogy mint igaz, hithű, törvény-

teljesítő zsidónak élni, túl nagy áldozatokkal járna. Mondd csak, hát őseid, kik többet, százsorta többet, ezerszerte többet, kik vért és vagyont áldoztak Istenért, — hát azok tán rózsákon nyugodtak?!

*

A mártirok véréből áldás fakadt, s áldás fakadhat még most is, ha követni fogjuk példájukat. Erre tanítanak a Chanukahmécses barátságos lángocskái . . . .

XII.

A chanukát megelőző korszak és a mi jelenünk.

Egy talmudi bölcshur tanitá: רצה ה'ק'ב'ה' לנסות את ישראל ושלחם ללבב Isten próbára akarta tenni Izráelt, vajjon nyomorban elnyomatásban, rémes üldöztetések közepette sem fognak-e megfeledkezni Róla. Vajjon végveszély rémei sem fogják-e eltántorítani hitétől, vajjon eléggé erősen gyökerezik-e már szívében a szináji Tan és Törvény — és Babiloniába száműzte volt őket. Ezt képletezi az Irás szava: „*És kiereszté a galambo maga mellől.*“ (M. I, 8 f.) וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת הַגָּלְמַד לְעַלְּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל מִן הַיַּם הַיָּבֵשׁ אֶת הַיָּם הַיָּבֵשׁ אֶת הַיָּם הַיָּבֵשׁ Izráel gyülekezete ez a galamb. Az isteni gondviselés „kiereszté a galambot maga mellől,“ a biztonságot nyújtó Noa-bárkából, a szent földről, idegen földre száműzte őket, Babiloniába, hogy „*meglássá, vajjon könnyűek-e a vizek a föld felületén.*“ Vajjon képes leend-e Izráel megküzdeni a reá toluó üldöztetések torlódásával, dacolni tud-e majd az ellenséges indulatú népek gyűlöletének reá törő zuhatagával. Próbára akarta tenni Isten Izráelt, vajjon a száműzetés keserves sorsa sem fogja-e megtörni az ő dacos nyakasságát, vajjon a gulusz kemény iskolájában sem fogja-e megismerni, fölkeresni Istenét, fölismerni, megtanulni igaz élethivatását? Vajjon az őt érő sujtó bántalmak, szenvedések, üldöztetések özönvize közepette, melyet ellenséges érzelmű

uralkodók és nemzetek ellenszenve, gyűlölete fog reá zuditani, vajjon akkor sem fog-e fölszakadni szivéből a vallomás; „*Isten, te vagy az én Istenem. Téged kereslek. Teutánad szomjazik az én lelkem. Hozzá kívánkozik testem, ezen pusztá, sivatag országban, fáradtan, viz hiányában.*“ (63 zsolt.)

„*De nem lelt a galamb nyugvóhelyet lába talpának.*“ Nem lelt nyugtot, békességet idegen földön, idegen országban, idegen nép között. *Reá nehezedett a babilonai király igája. Éhség, szomjúság gyötörte. Jámborait megölték.* *ומשום כובד עול ותשב אליו אל התיבה וחוקה בתשובה וקבלה.* Az elviselhetetlenné vált szenvedések letördelték a jégkérget szivéről, megpuhitották sziklakemény szivét. „*És visszatért (a galamb) hozzá a bárkába.*“ Izráel megtért Istenéhez. Visszatért az igazi istenfélelem és — szeretet „mentő bárkájába.“ „*Mert viz vala az egész föld színén.*“ Rémséges gyűlölet szülte üldöztestések szennyes árnyai nyaldosták körül Izráelt. Ekkor Isten megkönyörült és újra feléjük fordította arcának világosságát.

חטאה כני' כמתחי' ומוסיף להגלותה Izráel újból bünbe sülyedt, tehát újra száműzetést mért reá az isteni gondviselés. „*S ismét kiereszté a galambot a bárkából.*“ *בגלות אחרת של בבל.* A syr-görög uralom zsarnoksága alatt nyögött a zsidó nép. Mig az előbbi hóditók csak adókat iparkodtak Izráelből kipréselni, s pusztán csak fennhatóságuk elismerését törekedtek Izráelben elérni, addig a syr-görög zsarnok: Antióchus *szellemét* akarta rabbilincsekbe verni a zsidó népnek, a zsidó néplélek fundamentumát akarta megsemmisíteni. Ő nem elégedett meg fennhatóságának elismerésével, hanem bálványainak elismerését is követelte Izráeltől. Alapvető sajátosságaiból akarta kiforgatni Izráelt. Ősi szent hagyományainak megtagadását követelte tőle. Midőn pedig hatástalanul enyészett el fölszólítása a nép szélesebb rétegeiben, erőszakhoz fordult. Halál várt arra, kit a Tóra tanulmányozásán vagy valamely vallásos cselekményen kaptak rajta.

Pogánynyal helyettesítették a zsidó igaz-

ságszolgáltatást. מושיבין קסטריאות וכו'. Állami törvény parancsolta az erkölcs lábba tiprását. גזרו שלא יעסקו בתו'. Megtiltották a Tóra-tanulást, gyermekeknek szent szövetségbe való föl vételét, a szombat szentültartását. Ellenben megparancsoltatott a bálványok imádása. (Talm. — R. H. 19 l. — Tánisz 28 l. Meilah 17 l.)

Ción templomát, szentélyét az Egyetlenegynek hellén undokságokkal fertőztették meg. בנו סמאות בעו'. A pogány istenségek tiszteletére rózsafüzérekkel diszitették föl a házak bejáratait. Pogány hymnusok zaja töltötte be az utcákat. Föliratokat illesztettek a házi állatok fejére, melyeken az állott, hogy tulajdonosaik megtagadnak minden közösséget Izráel Istenével. מאין עטרות של וורד וכו'. A ki pedig ellenkezni bátor kodott a zsarnok önkényével, arra kínos halál várt.

De mégsem ért célt a zsarnok. Zsarnokoskodása, zaklatásai annál elszántabbakká tevék a hithez ragaszkodókat. A veszély órájában ismerék föl egész értékét azon kincsnek, melytől a dühös zsarnok és mindenre kész szolgálélek akarták megfosztani őket. A végveszély pillanatában ébredtek tudatára Istenadta szent vallástörvényük páratlan becsé nek, felülmulhatatlan értékének. ומרוב צערה ודחקה מה כתיב. Amidőn már rémes, zsarnok okozta megsemmisülés estvéli árnyai borultak Izráelre, a meggyötört, megkinzott, legbensőbb lényében, léthivatásában megtámadt népre, ekkor a pogány zsarnok megvérző ostorcsapásai végtére fölébresztették mély aléltságából a zsidó nép húséges magvát, Istenhez és Tanához húségesen ragaszkodó fiait, és — az est véli időben visszatért a galamb — Izráel — mennyei atyjához. „És ime egy leszakasztott olajfa-levél volt a szájában.“ Ujra kigyult a hithűség lángja, melyet mindama rettenetes szenvedések és üldöztetések árjai sem tudtak teljesen eloltani. Ujra fényesen lángolt a hitért való lelkesedésnek szent tüze a szivek oltárán. Fölhangzott a harci toborzó. מי לה' אלי „A ki Istennel tart, velem jön!“ — hangzott csatakiáltása a Hasmoneusok hőslélkű papi családjának. Istenért, szentélyért, vallásért

küzdöttek és győztek. Ujra kilobbant a szent mécsesek szende lángja a templomban. Jelképe gyanánt a Tórának, Izráel üdv-sugarának, világító szövétnekének, vezérlő fáklyájának.

כי נר להגלי דברך וכו'

A halottaiból föltámadott lelkesedés Istenért, Tanáért, a szentélyért — és az áldozatkészség, a csodálatos önfeláldozás mennyei lángja, melyet valóságos tüztengerré élesztett-fejlesztett a hőslélkű papi család az Istenbe vetett hit és bizalom szózatával, — ez mentette meg a seregek Urának segítségével Judát a diestelen haláltól és az emberiséget attól, hogy Juda elbukásával a tiszta Egyistenhit és Erkölc is eltöröltessék a föld színéről, hogy Izráel vallásának megsemmisítésével végleges diadalt arasson a pogány érzékiesség 'הק'ב'ה' שהעיר לולי (Jalk. El. Chan. 60 p.) רוח הכהני' וכו' אזי אבדה פליטת יהודה וכו'

Ennek emlékezetére gyulnak ki házainkban, legalább azokban, melyeknek lakói nem szégyelik, nem titkolják zsidó voltukat, — mert sajna! vannak ám olyan zsidók is, kik a chanukah-mécses helyett egy bizonyos *fát* mutogatnak gyermekeiknek, s nem restelik nevetségessé tenni magukat más vallások szertartásainak majmolásával, — tehát őseink fent vázolt küzdelmeinek és Isten csodálatos segítségének emlékére gyulnak ki nyolc napon át a Chanukah-lángócskák a mi házainkban.

De — fogják kérdezni — mire való örök ismétlése e régi dalnak régi dicsőségről. Mire való évről-évre megemlékezni rég történt csodákról?

Feleletem. Már rég megmondta Bildad a suchita: „*Mert kérdezd csak az előző nemzedéket és ügyelj azok őseinek kutatásaira, mivel hogy mi tegnapiak vagyunk és mit sem tudunk, amennyiben árnyék a mi életünk a földön. Tehát ők tanítsanak tégedet, szóljanak hozzád és szivökből hozzannak igéket elő.*“ (Jób, 8 f)

De ezen kívül is sok tekintetben olyan nagy a hasonlóság jelenünk és azon régmúlt napok között, melyekre Chanukah-mécsesünk figyelmünket irányítja, melyeknek eseményeit, majd fölemelő, majd ismét lehangoló, lesújtó jeleneteit újra

lelkünk elé varázsolják a menórának lángocskáit, újra lelkünk elé idézik a feledés országából, — olyan meglepően sok a rokonyonás jelenünk és azon idők között, melyekben a Chanukah által megörökített események lejátszódtak, hogy szinte kísértésbe jövünk azt hinni, hogy a Chanukah által a feledés országából fölidézett régi idők nem is *régi*ek! Hogy a Chanukah által megrögzített események nem is rég letűnt múlt napoknak eseményei, *hanem az élettől duzzadó jelenből kiragadott képek.*

De oh fájdalom, hogy a Hasmóneusok ideje csak szomorú részleteiben adja hűségesebb képét a mi jelenünknek is, míg magasztos, fölemelő részleteiben nagyon is elűt jelenünktől, mely csakis árnyékot mutat, sivárságot, de a Makkabeusok idejének hősi, fenséges, dicsőségkoszorúzza vonásait nem tükrözteti vissza. A makkabeusi korszak csak árnyoldalában ismétlődik meg a mai korban, ujul meg jelenünkben, de fényoldalával a rég letűnt múlté! „Régi dal régi dicsőségről.“

Szomorú, gyászteli napok előzték meg a Hasmoneusoknak dicsteljes chanukáját, templomavatását.

Saját kebeléből támadtak Izráel árulói. Szomorúan beigazolódta a próféta szavai: „*Tenkebeledből támadtak rontóid, rombolóid!*“ (Jezs. 59 f.) Népünk kebléből támadtak gaz előmozditói, eszközei, végrehajtói a bős zsarnok istentelen terveinek. Gyalázatos-bitang emberek, erkölcsi züllöttség pocsolyájában fetrengve, önérdékből, haszonlesésből, hiúságból megtagadták Izráel Istenét és Törvényét. A pogány zsarnokhoz szegődtek hitvány koncért, hiúságuk legyezgetésére — bitang szolgalelkeknek. S még ők sarkalták kiméletlenségre, gyalázatos, irgalmatlan eljárásra a zsarnokot az Istenhez és Tanához hűen maradtak irányában, önvéreik irányában.

„Egy *משומד* hitehagyott létezett akkori időben, ki így szólt: *מצוה אחת יש להם* Egy istenrendelte vallástörvénynyel bírnak ezek a zsidók. Mihelyt nem teljesítik e parancsolatot, rögtön el fognak pusztulni. Ez a parancsolat: *להעלות נר תמיד* Meggyújtani az öröklámpát a szentélyben.“ — Igen, amíg csak

világot gyujt Izráel szive és lelke szentélyében, mig csak fényt hint a Tóra ragyogó világa hajlékainkban, mig nem csak arra tanítják és taníttatják a gyermekeket, a mit az u. n. *praktikus* élet követel tőlük, hanem legelső sorban arra, a mit az *istenes* élet kíván, mig a תורה, a szent Tan marad az ősforrás, a melyből meritik Izráel gyermekei az ő életnézleteiket, gondolat- és érzelemviláguk irányát, életmegnyilvánulásaik rugóit és céljait, fáradozásuk, küzdelmeik és törekvéseik célpontját: — mindaddig hiába való minden erőszak, minden kísértés, minden csábítgatás. Hanem nosza rajta — szólt ama משומד hitehagyott — foszd meg Izráel ezen sziklavárától, gátoljuk meg a Szentély mécsesének meggyújtását, oltuk el a menóra lángjait, szabjunk halálos büntetést a Tóra tanulmányozására. Akkor a hithűek táborában önmagától fog megszűnni a most még olyan egészségesen lüktető hitélet. Termékeny talajra talált a hitehagyott tanácsa. Fölkerekedtek a zsarnok pribékjei és megszenségtelenítették a szent templom tiszta olaját. Szigorúan eltiltották a Tóra tanulmányozását, s Isten igéje helyett a görög mythologia érzécsiklandozó meséivel nevelték az embereket görög erkölcsökre, helyesebben erkölcstelenségre. Hát vajjon régi időket vázoltunk-e evvel. Avagy nem-e jelenünk hasonmása bontakozott ki előttünk ama régi idők rajzában.

Nem-e terjed jelenünkben is a bitang hitehagyás, az áru-
lás gyalázata, s ezeknek előfutára, előkészítő intézete: a leg-
ijesztőbb hitetlenség? ! Avagy vallásosan nevelik-e gyermekei-
ket a mai zsidó apák és anyák, arra törekednek-e, hogy náluk
jobbak, vallásosabbak legyenek a gyermekek, hogy gyermekeik
arcára ne csaljon szégyenpirt e jelző: zsidó, — hanem ellen-
kezőleg büszkék legyenek e jelzőre, mely azt mondja, hogy ők
— Izráel gyermekei — Isten kiválasztott népének sarjai, a szent
próféták, a fenkölt szellemű zsoltárosok, a liliomlelkű talmud-
bölcsek utódjai? !

De a makkabeusi korszak képe nemcsak árnyékot, hanem
derűt is mutat.

Ime a hőslélekű agg Matiszjohú és fiai, kezeikben ott lobog a zászló és ajkaikon ott zúg e zászló fölirata: מי כמוך באלים ה' „Ki olyan a hatalmasok között mint te oh Isten!” S Isten csodálatos győzelmeket adott a maroknyi csapatnak, mely Érte és Őbenne bizva szállott ki csatasikra százszoros ellenség hadai ellen. S meg lőn szabaditva a szent föld a bálványimádás undokságaitól, a szent nép a hellén erkölcsök mételeyétől. Ujra kilobbant a menóra tiszta világa a szentélyben s elűzte homályát-sötétségét a tévhitnek, melyet a zsarnok hozott a népre. חושך זה מלכות יון

A ki a sötétben botorkál világosság nélkül, annak minduntalan valami baja történik, majd kőbe botlik és elesik, majd egy kiálló faág csapkodja és sebzi véresre arcát, majd ismét pocsolyába esik, azt sem tudva hol és merre jár és miként szabaduljon ki. — Így van ez azokkal is, kik vonakodnak a Tóra világa után járni, tehát sötétben botorkálnak. למה הרשעי' נר בידו נר לא תלך בו' למי שהי' באפילה ולא הי' בידו נר Nem találják meg a helyes ösvényt. A jámborok pedig ama vándorhoz hasonlítanak, ki lámpával kezében halad előre a sötétségben. ונר בידו. Követ ha lát, kikerüli. Faág állja útját, kitér előle. Ha mocsarat vesz észre, elmegy mellette. Ezért mondja Dávid is: Ha szenvedélyeimtől elvakitva, elragadva, már el is akarnék követni bünt, a Tóra visszatartana engem. אפי' אני מתאוה וכו' אין דת' מניחין A Tóra mindenkor megvilágítja az én életösvényemet. אם בקשתי להלך הם מאירין (Midrás)

Izráel is ujra a תורה' szent Tóra vezérletére bizta magát. S nemcsak a jeruzsálemi szentélyben, hanem a szivek templomában is ujra kilobbant az égi szikra.

„Oh, mily szép vagy. Szemeid egy galambpár,” — mondja a pásztor az Énekek Énekében. (4 f.) — A galambhoz hasonlittatik Izráel. ל'ה'ק'ב'ה' דוגמה שלך דומה ליונה. Nóéről olvassuk a Szentírásban, hogy a midón az özönviz idejében a bárkában tartózkodott, „esteli időben visszatért hozzá a galamb, és ime olajfalevél vala szájában.” Mint a galamb olajfalevéllel szájában

tért vissza Nóéhoz, úgy ti is hozzatok tiszta olajat és gyujtsátok meg a szent menórát, “מה היונה הב” אורה לעולם אף אתם (Jalk. El. Chan. 29 p.)

Ez a mi papi hivatásunk a népek között. Világosságot terjeszteni. Az Egyetlenegyben való hitet és az ebből a hitből folyó kötelességeket, föladatokat tanítani és hirdetni a nemzetek templomában. Még pedig nem gyöngé, elhaló szavakkal, hanem a dicső eszméket megvalósító, megtestesítő étellel. Ezen feladatunkat jelképezte a menóra a szentélyben, s ezen feladatunkat hirdeti a chanukah-mécsesnek az éj sötétjébe kisugárzó fénye.

Igen, a chanukah-ünnepünk háttérét képező korszakban a fölemelő jelenségek sem hiányzanak leverő, lesújtó mozzanatok mellől. A hittagadó Jázonok és Menelaosokkal szemben ott látjuk a Hasmoneusokat. De jelenünkben hitáruló Jázonokat, Menelaosokat ugyan eleget láthatunk, gyöngéket, ingadozókat, kiket a korszellem majd ide, majd oda fú, majd erre, majd amarra hajt, fölös számmal találhatunk. De Makkabeusok, ti hősök, hitvédők, hitvallók, egész, testestől-lelkestől zsidó férfiak — Matiszjohú és fiai, oh, hol vagytok ti? Hol vagytok, hol késtek, meddig késtek még az éji homályban?! Hisz’ kialvóban a szent oltártüz Izráel szentélyeiben, a Tóra isteni mécsese alig ég már sok helyütt. ונר אלקי' טרם 'כבה.

De mégsem szabad kétségbe esnünk.

Bölcseink mondják: באורך נראה אור „Világosságodban látunk világosságot,” — mondja a zsoltáros. (36 zsolt.)

Egy vándor világot gyujtott éjjel künn a szabadban, de nagy szél volt, s ez eloltotta a gyertyalángot. Ujra meggyujtotta, újra el lön oltva.

Minek fáradozzam hiába — szól ekkor a vándor, — hisz ha újra meggyujtom, újra el fogja oltani a szél. Inkább megvárom, mig hajnal hasad, s akkor napvilágnál fogom folytatni vándorlásomat. אמתין לזריחת השמש ואלך לאורה

Igy járt Izráel is. Először egyiptomi rabszolgaságban sily-
lődött, megszabadulva onnan, Babiloniába száműzetett. Dániel,
Chananjah és Misáel kiszabadították onnan, ekkor a médek
hajtották rabiga alá őket. Mordecháj és Eszter váltak oltal-
mukká ottan. Erre nemsokára a görögök sanyargatták őket.
Fölkeltek a Hasmoneusok és széttörték a görögök rabláncait.
Ekkor Róma, az átkos emlékezetű Titus, tiporta, igazta le
Izráelt. — Erre Izráel imigyen kiáltott föl: *הרי נתיגענו נגאלי' וכו'
'ומשתעבד וכו'* Hiába minden fáradozásunk. Valahányszor leráz-
tuk magunkról a rabigát, mindannyiszor újra nekünk rontot-
tak és újra letiportak bennünket. *אין אנו מבקשי' שיאיר לנו ב'וד'*
מעטה Többet nem óhajtunk emberek által kivívott győzelmet,
ez úgy sem tartós. Ne asszonyszülte ember világítson nekünk,
gyujtsa meg nekünk a segedelem világosságát ezentúl
אלא ה'ק'ב'ה' אנו מקו' שיאיר לנו Hanem a Szent dicsőitessék Ő,
Isten, Ő világítson nekünk ezentúl az Ő arculatának fényes-
ségével. Ez a mi óhajunk, imánk. Igen, Atyánk a mennyekben,
Ő gyujtsa meg újra a hit- és törvényhűségnek, az Istenfélelem
és - szeretetnek menóráját, akkor ez soha többé el nem fog
aludni. S mi újra méltóak leszünk régi hirnevünkhöz, méltó
utódjai Chanukah-ünnepünk hőseinek, a Makkabeusoknak, s
hűséges gyermekei Atyánknak a mennyekben. *שנ' אל' ה' ויא'ר*
לנו בני' אתם לה' Hisz irva vagyon: „*Hatalmas a mi Istenünk,
Ő világít nekünk.*“

XIII.

Élethivatásunk a Chanukah-mécses világításában.

„Ujjongj és örven-
dezzél Ción leánya, mert ime jövök és közted lakozom,“ —
ezen szavakkal kezdődik a *ש'ח'*, a chanukah-szombatra ren-
delt haftóra.

„Ujjongj és örvendezzél Ción leánya!”

A chanukah-estéken kilobbanó menóra-lángocskák újra emlékezetünkbe idézik a nagy csodatetteket, melyeket őseinknek tett Isten, 'עשה נס' לאבותי', midőn egy őrző zsarnok szivtelenség és kegyetlenséggel vértetesen, örökre el akarta oltani Izráel Istenadta sz. hittörvényének messzire világító fáklyáját. De egy hőslékű kis csapat, élén Matiszjohú az agg főpappal, acélkebellel fogta föl a Tórára irányított sulyos csapásokat. S e kisdéd csapat hőslékűsége, áldozatkészsége, vértanúi bátorsága Isten segítségével társúlva, megmenté a Tórárt, nem engedé, hogy diadalt arasson a pogányság Izráel ősi öröksége fölött, hogy Izráel tanának sugárzó fényességét pogány cultusok észbódító mómora, homálya szorítsa ki helyéből . . .

„Hova kell helyezni a chanukah-mécesest,” — kérdik a bölcsek. Az egyik azt mondja: Az ajtótól balra kell a menórárt elhelyezni, hogy így a מנוחה, az ajtó jobb oldalán levő félfán elhelyezett, Izráel Istenkinyilatkoztatatta hitének alapigazságait tartalmazó kis pergamentekercs, jobbra legyen az ajtótól, כי היכי דלהוי מזו מימין, a chanukah-méceses pedig balra, וניה משמאל. A házigazda pedig ציצית-szemlélő-fonalakkal ellátott טלית-köpenynyel testén közepütt álljon. ובה בטלית מצויית ביניהן.

*

Magasztos élethivatást nyert osztályrészüln az ember itt a földön, azt, hogy testi szenvedélyei fölött uralkodva, a kéjsóvár érzékiesség rakoncátlan fenevadjait megzabolázva, minden gyümölcseit élvezhesse a földi lét kertjének és csakis a tiltott fa szem és száját ingerlő gyümölcseit kerülje. „A kert minden fájának gyümölcséből ehetel, de a jónak és gonosznak ismeretfájáról ne egyél.” (M. I. k. 2 f.) Az isteni akarat által kormányoztassa, irányittassa egész testi-lelki mivoltát. Ne válják lelke uszályhordozójává az ő testének, hanem ellenkezőleg testi részének életmegnyilvánulásai is a lélek mennyei jellegét viseljék, eszményi célok és törekvések szintörései legyenek, ne pedig

állatias ösztönkielégítés szennyes forrásából fakadjanak.

De vajmi hamar lesodorta az élvágynak kigyósziszegése az első emberpárt az isteni akarat követésének ösvényéről. A tiltott fa gyümölcsének megizlelése megzavarta a test és lélek közötti békefrigyet. A test és lélek közötti, menny és földet összekapcsoló, egymással kiegyeztető magasztos harmónia helyett kúsza hangzavar zaja verte föl az édeni tájéket, üzte el az édeni csendet. A test ellökte magától az útmutató lélek vezető kezét. Rút meztelenségben jelent meg az állati vak ösztönkövetés éber tekintete előtt a léleknek. S megérezte nemesebb sejdítése az emberi léleknek, hogy ez állatias meztelenséget el kell leplezni, le kell takarni. Az állatiasságnak, a vak ösztönkielégítés és - követésnek lebirása, legyőzése képezi ettől fogva a végső célját az emberi nem történelmi menetének. Hogy az ember visszanyerje Édenben való tartózkodásának ártatlanságát, újból helyreállítsa az isteni akarat fennhatóságának elismerését egész életpályáján, lényének minden parányában. Hadd tündököljék testi-lelki mivolta újból az édeni ártatlanság és tisztaság fénylepleiben. **מַעִיל צְדָקָה יַעֲטֵנִי** Erre tanítja a **צִיצִית**-fonalak szemlélete Izráel fiait. Szent szimbolum -- a zsidó törvény fölfogása szerint — az emberi ruházat. **וּרְאִיתֶם וּזְכַרְתֶּם אֵת כָּל מַצּוֹת ה'** A testiesség elleplezésére, elrejtésére, eltüntetésére és az eszményiesség kidomborítására szólit föl bennünket. A **צִיצִית**-szó gyöke **צִי**-szóval rokon, mely utóbbi virágfakadást, virulást jelent. **וַיִּצֵץ צִי**. (M. IV. k. 17 f.) A **צִיצִית**-fonalak szemlélete és e szó alapértelme Istennek tetsző tettek és cselekmények szent virágainak fakasztására buzditsanak bennünket, élethivatásunk gyanánt. Mert „Kerüld a rosszat és tedd a jót,” (34 zsolt.) — jelszava a helyesen fölfogott és gyakorolt élethivatásnak. Nem elég, ha pusztán csak a rosszat kerülöd, hanem jót is kell művelned. A rossz kerülése csak nélkülözhetetlen előfeltétele a jó gyakorlásának. A *talisz*-hoz, a kezdetleges állapotban levő emberi természet földies, állatias vonásainak elleplezése, eltüntetéséhez — a *cicisz*, az isteni akarat

követeléséből kisarjadzó nemes, eszményies, szeretetet szolgáló és lehelő tett-virágok tavaszi pompájának kell szegődnie.

Ezen dicső eszménykép megvalósítását, melyet a *cicisztonalakkal* ékesített hófehér *tálisz-lepel* jelképez, akarta elfojtani a pogány zsarnok a martirok vérében.

*

De hogy ezen aetheri magaslaton lebegő tündéries eszménykép elhagyhassa az ég csillagai között tündöklő székhelyét és hozzánk, gyarló emberekhez költözhessék, a mi életünkben és életünk által állitson föl dicső trónust magának, úgy, hogy egész testi-lelki mivoltunk, lényünk minden egyes paránya diadaloszlopává válhassék a szent eszménynek, és egész életünk, egész földi életpályánk, magasságai és mélységeivel, hegyei és völgyeivel, messzire világító tanúságtételévé lehessen e szent ideálnak, hogy egy szóval a Tóra ne váljék pusztába kiáltott szózáttá; — a szentély menórájára vagy on szüségünk, a szentély menórája által jelképezett világára az emberi szív és léleknek.

Mert a mi a nap és hold fenn az égboltozaton, az a fennkölt lélek és tisztán, nemesen érző szív világossága itt lenn a földön. Szikra a mennyek fénytengeréből, felhőrétegeken át földre lehelt tüzesókja a mennyország fényözönének. Ha emberi szívet, emberi lelket ér e tüzesók, a legszebb és legnemesebb és legisteniesebb érzelmek, gondolatok és elhatározások rózsái kelnek életre tőle. Csodálatos kert támad a lélekben szárnyaló, Isten felé irányuló eszmék és gondolatok s a szívben áradozó, Isten felé vonzó érzelmek testvéri ölelkezéséből, szeretetteljes összeforrásából: az isteni fény és igazság által vezetett s az isteni fény és igazság messzünnen és mégis oly közel csillámló célpontja felé törekvő élet édene. „*Oh, Isten küld el a Te világosságod és igazságodat, ők vezessenek bennünket,*“ שלח אורך וגו' גדול אורו של ה'. החמה והלב מאירי לעולם. ומהיכן מאי'. מזיקוקי אור ש'מ' חוטפי' שנ' לאור היציק וגו'. (י'א'. מנו' כ')

Ebből a forrásból fakad és fakadhat egyesegyedül az igazi

élethivatás Istenrendelte ösvényén haladó élet. Hiányában a szív és lélek menórájának sötétségben vész el az emberi élet. Ezért környékezi egyiptomi vak sötétség e mai nemzedéket, mivelhogy az elmék és szivekben is rémes éjszaka ütötte föl tanyáját. Nem világít bennök a Hit, az Istenfélelem, a Tóraismeretek, a zsidó érzés- és gondolkozásmód, a zsidó életnézet és világfölfogás menórája. Csakis Isten felé, Izráel Istene felé való irányulása és vonzalma a szív és léleknek óvhatja meg az emberi életet a helytelen úton való tévelygés örvényétől. Igazi zsidó szív és lélek nélkül lehetetlen igazi zsidó életmód. De másrésről is, igazi zsidó életmód nélkül a Fáraó álmában látott sovány kalászokra emlékeztető üres kicsépelte frázis a „zsidó szív és érzés“ hangzatos szólama.

A מנורה -menóra az a tűzoszlop, melyet — a bölcsek tanítása szerint — kiterjesztett karokkal üdvözölt Ádám.

Elmult volt szombat, a pihenés napja. Fölbomlott az édeni összhangzat a test és lélek, Isten és ember között. A kétely, az engedetlenség kigyóbölcsésége mérget csempészett Ádám szive és lelkébe. Küzdelem várt az emberi kebelben levő isteni szikrára, jóra való hajlamra, hogy porba sujtsa az engedetlenség pártütő kigyóját. A sötétség közeledtére nyomasztó félelem nehezedett Ádám keblére. Ki leend segítségére, hogy győzelmet arasson a hatalmas ellenfélen. Ekkor segitőtársat kapott a menórában, a rendületlen hit, Istenfélelem és — szeretet tűzoszlopában. Erre a tűzoszlopra emlékeztet bennünket a szombat elmultával kigyúló *havdólóh*-láng a zsidó házakban: Áldott légy Te Örökkévaló mi Istenünk, világ Királya, ki a Hitnek tűzoszlopát adta nekünk! ואדם ראה את עמוד האש ושמת בלבו וגו'. בורה מאורי האש (Pirké r. Eliezer, 24 f.)

S erre a tűzoszlopra hívja föl figyelmünket a chanukah-mécse szende fénye is. Mert ezt a szent világosságot akarták fölláldozni a pogány pribékek a pogányság tévhomályának. Izráel hitéletének kútfejét, a zsidó szív és lélek menóráját akarták megfertőztetni mindenekelőtt, hogy aztán önmagától

posványosodjék el a népélet, elveszítvén Istenkövetelte jellegét, az ártatlanság hófehér *tálish*-leplét és az életszentesítés kötelességteljesítésnek *tálish*-lepelt ékesítő *cicisz*-virágát . . .

De elszámította magát a zsarnok. Ő az Izráel táborában támadt árulók, hittagadók sokadalmában bizakodott, de a seregek Urának, Izráel Istenének elég volt egy kis csapat: Matiszjóhú és hivei, hogy mint az álomlátó József kévéje előtt testvéreinek kévéi, a győztes Makkabeusok fénykévéje előtt is térdet hajtsanak a megvert pogányok seregei. Fényes győzelmet aratott a lenge *tálish* a négy szélén lobogó *cicisz*-fonalakkal és a hétágú templomi gyertyatartó a pogány hadak ezer meg ezer napfényben csillogó ércsisakja, vetődárdája, páncélos inge fölött.

„Te karddal, törrel és páncéllal jösz ellenem, de én a seregek Urának, Izráel sorai Istenének nevében megyek ellened, kit te meggyaláztál,“ — mondja a gyermekifjú Dávid Góliátnak. (Sám. I. k. 17 f.) S így szólt a Makkabeusok kisdad csapata is Antióchus tengernyi hadához: „Nem nagy sereggel, nem testi erővel, hanem szellemmel, mondja a seregeknek Ura.“ (Zech. 4 f.)

Fényes diadalt nyert a zsidó életszentesítés ideálja a pogány érzékiesség cultusa fölött. Ennek emlékére gyűl ki, alapigénk szerint, a *מנורה*, a chanukah-mécses balra az ajtótól és áll melléje hófehér imapalástba, *tálish*ba, burkolodzva, a házigazda.

De ne felejtkezzünk meg az ajtótól jobbra levő *מזוזה*-ről sem.

*

A *תפילין של ראש* és *של יד*, a fejedén és karodon elhelyezett szent szimbolum, az Izráel hitének alapelveit tartalmazó pergamenirások, az elmédben szülemlő gondolatokat, karod erejét, munkabírását, terveidet, törekvéseidet, szándékaidat és a *תפילין של יד*, a karodon elhelyezett tefilinnel érintett szív érzeményeit, vágyait, óhajait rendelik alá Isten akarata és törvényének. A hófehér *tálish* — *cicisz*-fonalaival — az ártatlanság, erény és hűséges kötelességteljesítés fénypalástjába akar öl-

töztetni téged. A mezuzóh pedig házadat, lakodat ékesíti az Istenhez való tartozás jelvényével.

Mert nem elég, ha mi Istennek a sátánhoz intézett dorgáló szavait: „S mondá Isten a sátánnak: Dorgáljon meg téged sátán az Isten, dorgáljon meg téged Isten, ki Jeruzsálemet magának választotta, avagy nem olyan-e ez (Józsúa a főpap) mint a tűzből kiragadott üszök!?” (Zech. 3 f.) — nem elég, ha mi ezen szavakat csakis saját magunkra vonatkoztatjuk, csakis saját magunkra nézve ismerjük el szent kötelességünknek **אוד מוצל מאש** „tűzből kimentett üszök“-nek, a csábítás sátáni hálójából, a zsidótalanságnak hitet, kegyeletet, ősi hagyományainkhoz való ragaszkodást megemésztő tűzből kimentett üszöknek lenni. Hanem azon kell munkálkodnunk minden erőnkkel, hogy házunk minden egyes tagja, egész családnk is ilyen **א' מ' מ' ת' tűzből kimentett üszök** legyen. Emészsze bár összes kortársaink házait, lakait az Istennel szakított és az érzéki gyönyör és földi haszonlesés bálványait imádó életmód szennyos lángörvénye, — a mi házaink, a te házad, a te családod **א' מ' מ' ת' tűzből kimentett üszök** maradjon. Ajtófélfádon tündöklő szent neve a hatalmas, mindentudó, mindig és mindenütt jelenlevő nagy Istennek: **שדי** — riaszsza vissza házad küszöbéről az emberiség létalapjait és létjogosultságát romboló erkölcsi züllésnek, romlásnak a te házad tájéka felé is kinyújtott lángkarjait. **ויגער ה' בכ השטן**. Távozz tőlünk sátán!

Ezért helyezzük el szemközt a mezuzóh-val a menórát. Az egész házat ragyogja be az Istenismeret, Istenszeretet és — félelem égi világa, az egész házat varázsolja át Isten nevét hirdető szentélylyé a benne folytatott igazi zsidó életmód magasztossága.

Ha ilynemű szent elhatározásokat érlelnék meg bennünk az alapigének vett bölcs mondásban megemlített szent intézmények, az ajtótól jobbra elhelyezett **mezuzóh**, balra tett **chanukah-mécses** és a kettejük közt álló **házigazdának hófehér טלית** leple a **ציצית**-szemlélő fonalakkal,

מִזֹּר מִיַּמִּין נִחַ מִשְׁמַאל וּבִה בַטְלִי מִצִּוִּית בִּינֵיהֶן
 küzdöttek a Makkabeusok a hitleigázó zsarnok ellen, akkor
 érettünk is küzdöttek és győztek, akkor nem hiába omlott a
 sz. martirok piros vére, hanem számunkra is áldás fakadt be-
 löle, akkor még nem halt ki a makkabeusok ősi szelleme,
 hanem tovább él, bennünk is él, akkor szárnyaló dallal zeng-
 hetjük : מעוֹ צוֹר יְשׁוּעָתִי *Isten a mi segedelmünk sziklavára!* Az
 Ő óvószárnyai vesznek körül és kísérik bennünket vérpata-
 kon, könnyzuhatagon, vészözönön, szenvedések tengerén, halál
 völgyén keresztül a dicső végcél felé.

OR - ZSE
 Könyvtára

XIV.

A Peszach ünnepet megelőző négy szombat.

(ארבע פרשיות)

Négy nevezetes szombat előzi meg Izráelnek tavaszra eső ünnepét, a Peszacht. 1-ször ש' שקלים, a siklusok adásának szombatja, 2-szor ש' זכר, a gaz Amálékról való megemlékezés szombatja, 3-szor ש' פרה, a tisztálanságtól megtisztító áldozat hozatalának szombatja, 4-szer ש' חדש, az újhold szombatja. Csak ezen négy nevezetes szombat elmulta után következhetik a Peszach, a népszabadság magasztos, dalfakasztó ünnepe.

Ezen négy szombatnak elnevezése onnan ered, hogy azoknak mindegyikén az istentiszteletbe beleszótt rendes heti leckén kívül még egy rövid szentirási szakaszt is fölolvassanak.

1

ש' ש' A siklusok szombatjára rendelt rendkívüli szentirási szakasznak következő a rövid foglalata: „Szólt Isten Mózesnek: Ezt adják — Izráel fiai — mindenki, a ki megszámoltatik, a sz. sékelnek felét adja ajándéku az Istennek. — — — A ki gazdag ne adjon többet, a ki szegény ne adjon kevesebbet fél sékelnél, hogy a ti lelkeiteknek kegyelmes legyen az Isten.“ (M. II. k. 30 f.)

Ezen isteni parancs *egyenlőségre* inti, oktatja az embereket. „A ki gazdag ne adjon többet, aki szegény ne adjon kevesebbet fél sékelnél.“ Azt a nagy igazságot fejezi ki képletesen, hogy Isten előtt, mennyei Atyánk színe előtt *egyenlő* értékkel birunk mindannyian. Hisz az atya egyenlően szereti gyermekeit . .

2.

Ezután ש' זכור, az „emlékezés“ szombatja következik: „Emlékezzél meg arról, a mit cselekedett rajtad az Amálék az útban, mikor Egyiptomból kijöttetek. — — — Annak okáért

eltörüljék az Amáléknek nevét az ég alól, el ne felejtseed azt.“
(M. V. k. 25 f.)

Amálek és népe minden igaz ok nélkül támadták volt meg Izráelt, midőn kivonult a rabszolgaság házából. Csakhogy a zsarnoki önkényuralom nem szemlélhette nyugodtan azt, hogy egy évszázadokon át rabigában sinylődő nép kiszabaduljon a szolgaság házából, megszabaduljon a zsarnok korbácsütéseitől. Ezért parancsolta Isten, hogy még a neve is enyészszék el az amáléki zsarnokságnak, még emlékezete is vesszen ki az emberiségből.

לא תשכך „El ne felejtseed azt,“ — ha valaha megtántorodnál és Amálekhez hasonlóan nem kötelesség, nem Isten által vezéreltetnéd magadat, hanem úgy kis, mint nagy ügyekben alkalmat keresnél arra, hogy kinutasd hatalmadat embertársaid fölött, embertársaid megkárosításával.“

„El ne felejdsd azt, ha valaha megfelejtkeznel Izráel hivatásáról és küldetéséről az emberek között és irigységgel pillantanál a babérkoszorúkra, melyeket őrijöngő emberek fonnak a „világhódító hősöknek,“ emberi boldogság porbatipróinak, megfelejtkezvén arról, hogy könnyekkel lőn áztatva a talaj, melyen a koszorújokhoz való babér termett.“

„El ne felejtseed azt, ha tennenmagad fogsz amáléki durvaság és erőszaktól szenvedni. Állj meg szilárdan. Tarts ki akkor is rendületlenül a humanismus és jogtisztelet zászlaja mellett, melyet Istened adott neked. Övéké a jövő. Emberiség és Igazságosság maradnak győztesek a durvaság és erőszak fölött. S tenmagadnak is az a küldetésed, hogy ezt a jövőt és győzelmet hirdesd és mozdítsd elő sorsoddal és példáddal.“
(Hirsch S. R. M. II k. 25 f. 19 v.)

3.

Azután a שפרה következik.

Az irás azt rendeli: „Szólj Izrael fiainak: Hozzanak egy vörös tehenet —, melynek nyakán iga nem volt. — — — Vágatassék le az. — És égetessék meg.“ (M. IV. k. 19 f.)

Ismertek-e a 'שׂ , a vörös tehenet, melyet el kell égetni? Az emberben lappangó állat az. A lángoló szenvedélyek forrongása. A gyűlölet tűzpiros lángja. A fajok és vallások elleni gyűlölködés és izgatás, az ő vérben forgó szemeivel, „*melynek nyakán iga nem volt,*” mely türelmet ismerni nem akar, vágyait, indulatait, aspirációit korlátozni, megfékezni nem tudja. Le a a középkor sötét századainak gyászos maradványaival. Le a felekezeti villongások „vérvörös tehenével”, mely a rémes, zord középkor sötét fellegeivel akarja elhomályosítani a jelenkor derültebb égboltozatát.

4.

Végre שׁ החדש „az újhold” szombatja következik.

E szó שׁ חדש nem csak újholdat, hanem egyáltalában megújhodást jelent.

Megújhodást követel Isten szava tőlünk. החדש הזה לכם Újhodjunk meg szív és lélekben. Valahányszor foltot lelünk éltünkön, távolítsuk el azt onnan és újhodjunk meg eszményiességben, szeretetben . . .

XV.

A félsékel tanítása.

שׁ שקלים

Két, megpróbáltatásokban és szenvedésekben gazdag évezred viharzott el Izráel fölött azóta, hogy a bösz római katoná üszköt vetett a jeruzsálemi templom ablakába. Két évezrede már, hogy szentély és pap, oltár és áldozat nélkül van Izráel. A szentélyben gyakorolt szertartásokat főleg imáink elevenítik újra föl a vallásos zsidó emlékezetében. Kevés a száma azoknak a szabványoknak, melyeket dacára annak, hogy teljesítésük eredetileg a zsidó nemzeti szentély fennállásához volt fűzve, szent kegyeletből és emlékeztető jelként a jelenben is gyakorolnunk kell. זכר למקדש

Ezekhez tartozik a מחצית השקל a fél-sékel adásának intézménye is.

Ez ugyan mai napon nem szolgál arra a célra mint a sz. hajdankor napjaiban, hogy az e módon összegyűlt pénzből fedezzék az egész éven át szükséges áldozatok költségeit, de a hajdani félsékelre emlékeztet bennünket.

„És szóla az Örökkévaló Mózeshez: Ha fölveszed Izráel fejeit számuk szerint, adja kiki lelkének váltságát az Örökkévalónak. — — — Ezt adja mindenki — — — egy fél sékelt a szentség sékele szerint. — — — Mindenki — — — a husz évestől kezdve s feljebb adja az Örökkévaló adományát. — — — A gazdag ne adjon többet, a szegény ne adjon kevesebbet egy fél sékelnél.“ — Hogy a szegény ne adjon többet egy fél sékelnél, azt ugyan félig-meddig értjük. De hogy miért ne adhasson a gazdag többet, az érthetetlennek látszik. Miért ne adhasson, ne adjon többet? Ellenkezőleg, kell hogy többet adjon. Hisz többje van. Mit tenne p. o. az állam, ha a gazdagok azt mondanák: mi sem fizetünk több adót a szegényeknél!

Már ennél fogva is be kell látnunk, hogy fenti rendelkezésnek képletes jelentése is van.

ונתנו איש כופר נפשו לה „Adja kiki lelke megváltásának díját az Örökkévalónak.“

Ne hidd Izrael fia, hogy tentetszésedtől függ megadni a félsékelt az Örökkévalónak. Csak kötelességedet teljesíted evvel.

Hisz Istentől vagyon mindenünk, amivel birunk. Mint már Dávid király is mondá: „Tőled van a gazdagság és dicsőség.“

Ez egyszersmind mélyebb értelme a Báál-Hátúrim megjegyzésének: ונתנו אם תקראנו למפרע ג'כ ונתנו Ha te szent célokra adsz, áldozasz valamit, és azt hiszed, hogy sajátodból adod, úgy vizsgálj meg csak alaposabban תקר למפרע, kutass csak eredete, származása után annak, a mit adtál, áldoztál, hogy honnan is szerezted te azt, akkor be fogod látni: ונתנו hogy te is csak Istentől nyert adománykép bírod azt, a mit adtál-áldoztál.

Ezért tanítja a Midrás: *כי תשא כמה דתימא כי תשא* Ha Isten áldozatokat követel tőlünk, kötelességünk megfelelni követelésének, minthogy tőle vagyon mindenünk, amivel birunk.

העשיר לא ירבה והעני לא ימעט „A gazdag ne adjon többet, a szegény pedig ne adjon kevesebbet egy fél sékelnél.“

Mi természetesebb mint az, hogy a gazdag, büszke az ő vagyonára. S nagy vagyona révén — úgy véljük mi rövidlátó emberek, — még Istent is jobban szolgálhatja a gazdag, mint a szegény. Hisz neki van, miből támogatni a szegényt, ügyefogyottat, van, a miből előmozdithatja az emberiség nagy földadatait és céljait.

Némi igazság rejlik is ebben. Amennyiben t. i. a nagy vagyon nagyobb kötelességeket ró az emberre. De azért még sincs oka a gazdagnak, hogy büszke legyen művére, mert bármennyit is tesz az oltárra, mégis csak *félsékel* marad alkotása.

Te szegény pedig, kit lesujt a tudat, hogy csakis egy fél sékelt tehetsz az Ur oltárára, ez ne bántson, aggaszszon téged. Csak annyit tégy, mennyit körülményeid megengednek, akkor viszonylag épannyit áldoztál, mint a gazdag . . .

De a fél sékel még mást is jelent. Azt, hogy az egyesnek az összességtől különváltan — csak félsékelje vagyon, fél értéke. Csak többen, csak az összesség állithat elő egy egész sékelt. Egyesülve, tömörülve felelhetünk meg földi létünk céljainak . . .

„Ezt adják,“ a fél sékelt, — ehhez a Midrás megjegyzi: „Isten egy tűzből készült pénzalakot mutatott Mózesnek és arra mondta: *זה יתנו* „Ilyent adjanak ők Izráel gyermekei.“
הראה לו כמין מטבע שלאש

Igen, az sem mellékes dolog, hogy mikép és milyen módon, minő gondolatokkal érzelmekkel adjuk a mi félsékelünket.

A lelkesedés mennyei tüzétől lángoló sziv és lélekkel kell meghoznunk a mi félsékelünket.

Ekkor emlékezetül lesz ez Izráel fiainak az Örökkévaló előtt engesztelésül lelkeikért! . . .

XVI.

A zsidógyűlölet főokai.

זכור את אשר עשה לך עמלק „Emlékezzél meg arról, a mit cselekedett rajtad Amálek az útban“ . . .

S mi megemlékezünk arról, hogy mit tett nekünk Amálek az útban . . . mit tettek nekünk az Amálékok a hosszú úton, a gólusz két évezredes időtartama alatt.

De, fogjuk kérdezni, mi az oka a testvérnépeknek ezen Izráel irányában tanúsított és oly borzasztó hatásokban megnyilvánuló gyűlöletének? Erre a válasz: két főforrása van ezen gyűlöletnek, az egyik anyaginak, a másik pedig szelleminek nevezhető, az egyik a zsidó nép teste, a másik a zsidó nép lelke, legbensőbb lényege ellen irányul. Ezen két főforrásból fakadnak a zsidógyűlöletnek legkülönbözőbb, sőt gyakorta legellentéteesebb változatai, a nagyképüsködő tudákosság szemfényvesztő csábjával fölfegyverkezett profeszori ellenszenvtől kezdve egészen a kissenevi és hasonló, térdig zsidó vér és könnyben gázoló sátáni orgiákig.

Ez a két átokterhes forrás: az önzés és a *vallási vak buzgalom*.

1.

Az önszeretet érzését Isten plántálta az emberi természetbe, mint minden más élő lénybe. Mert a nélkül pusztasággá válnék a föld, pusztulásnak indulna minden élet.

De a midőn rút és durva, állatias önzéssé fajul ezen önszeretet, akkor elvesziti az isteni célszerűség bélyegét és a pokol Kainjegyére válik érdemessé.

Mert nem terméktelen, meddő az önzés, hanem irigység és gyűlölködés az ő hajtásai.

Magának akar minden földi jót, vagyont, boldogságot, szabadságot. Ha pedig másoknál pillantja meg a földi életnek kincseit, úgy tördőfésként hat ez a látomány lelkére.

Ha szegény vagyontalan embert, kinek arca verejtékével

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

kell mindennapi kenyerét megkeresnie, száll meg az önzés ördöge, úgy ez nem tekint azokra a milliókra, kiket hozzája hasonlatosan a szegénység iskolájában próbál meg az Ur kifürkészhetetlen bölcsesége, hanem csakis azoknak képei lebegnek vérben forgó szemei előtt, kiket Isten jó móddal, gazdagsággal áldott meg. Ha pedig a kiváltságos tizezerek osztályához tartozót száll meg az önzés szelleme, úgy gyehenna tüzeként égeti annak, aljas önzés fertőjében elmerült lelkületét az, hogy kivüle még más is örvendezhessék jólétnek, befolyásnak, hatalomnak.

És -- a mi a főbaj — ez a rút elfajult indulat nem marad meg az ember bensejében, hanem ki-kicsap onnan a tettelegesség mezejére és ártatlanokat sujt vak dühében, mivel csakis a gyöngéket tudja sujtani, de a hatalmasokat, tulajdonképeni tárgyait irigykedésének, nem érik el csapásai. Így lesz Izráel is bűnbakja ezen elfajult ösztönnek. Mert önzés az egyik főforrása az ellenünk intézett támadásoknak, ha mi kivetkőztetjük azokat a változó körülmények és viszonyok, módok és jelszavak csalafinta köntöséből.

„Minden rossznak — halljuk a bölcsesség szavát útonútfélen, — minden rossznak, nyomornak, bűnnek-bajnak itt a földön a zsidó az oka.“

Csak az a kérdés, — hogy egy történelmi példát hozzak föl, — hogy miért virágzott Spanyolország addig, amig zsidók is lakták, s miért hanyatlik egyre-másra mióta „zsidómentes.“ Négy száz éve már, hogy Spanyolhon „megtisztult“ az ő zsidaitól és oh, csodálatos! ez a boldog Elysium a tönk szélén van ma, pedig napfényes levegőjét nem „fertőzteti meg“ zsidók lélegzete!

Ez talán még is jelent és tanít valamit?! — ti népámitó népboldogítók, vagy helyesebben: népbolondítók.

A Midrásban olvasható következő legendakép hangzó elbeszélés. (Dam. El. M. u. M.)

Midőn Pinchasz hadat indított volt Isten parancsára Mid-Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

jan népe ellen, ekkor a gonosz Bileám, alighogy megpillantotta a hadsereg élén közeledő Pinchaszt, égnek emelte két karját és így a két egymás mellé helyezett frigyáblához hasonlított két fölemelt karja, azután pedig fölrepült az égbe. Az Isten szent nevének fölhasználásával tette ezt.

Erre Pinchasz szintén égnek emelte két karját, hogy az ő karjai is a két frigyáblához hasonlitsanak és utána repült Bileámnak, Ott a mennyben az isteni dicsőség trónusa előtt hajlongva találta Bileámot. Ekkor Pinchas rögtön a főpap homlokát diszitó szent aranylemezt adta Bileámra. Aztán megragadta, lehozta a földre, Múzes elé vitte, a szanhedrin ítéletet tőn fölötte, halállal büntették. Amint írva vagyon: **וַאֲתָ בִלְעָם הָרְגוּ**: „És Bileámot megölték.“

Népünknek mostoha sorsa a testvér népek között és a hazug rágalmak és vádak elleni védbeszéde van itt ebben a misztikusan hangzó legendában, bámulatraméltó rövidséggel és élethű alakításban kifejezve.

A Bileámok, a hamis próféták, kik ellenünk lázították volt a tömegeket, soha sem vallották be terveiknek igazi rugóját, gyűlöletüknek valódi szennyes forrását, az aljas, rút, elfajult önzést.

Hanem mindig és mindenütt égnek emelték karjaikat. Mindig **לְשֵׁם שָׁמַיִם** az ég nevében beszéltek, hecceltek, lázítottak, hirdettek keresztes hadjáratokat ellenünk.

עָשָׂה אֵת ב' זִרְעוֹתַי כִּב' לִוְחוֹ הַבְּרִית A két törvénytábla igazságának, a törvényszerűségnek látszatával cicomázták föl üldöztetésünket, kinpadra hurcoltatásunkat.

נָהִי פֹרַח וְעוֹלָה לְמַעַלָּה Az égbe repültek föl, hangzatos szólamok, égmagasan szárnyaló jelszavak hamis fölhasználásával leplezgették és leplezgetik még ma is az oly egyszerű Üsd a zsidót.

Ekkor Pinchasz, a szent pap, Izráel vezére, védője, szintén az ég felé tartja föl karjait. Isten segedelméért könyörög. A két frigyáblán kinyilatkoztatott isteni igazságnak nevében lép föl, harcol, védekezik ellenségeinek légiója ellen.

De nem gyilkos vas az ő fegyvere, hanem az igazságnak szózata.

A főpapi homlokdiszt illeszti homlokára az ádáz Bileámnak, kit ott az isteni dicsőség trónusa előtt lát hajlongani, ki az isteni dicsőség trónusát, az igazságosság alapzatát akarja a gaz zsidók ellen megvédelmezni.

Tudjátok-e, hogy mi volt isteni fölirata a főpapi homlokdisznek? Az, hogy 'קדש לה', hogy aki homlokán hordja ezen aranylemezt, Istennek vagyon szentelve, szentséges, Isten előtt tetszetős életmódot folytat. Mert csakis ebben az esetben érdemes arra, hogy főpapként álljon a szentély élén.

Im, kérdi Pinchasz Bileámtól, kérdi Izráel mind az ő ellenségeitől: Hát ti talán 'קדש לה' „Isten szentjei“ vagytok, — ti talán jobbak vagytok az üldözött Izráelnél, szentebbek a megvetett Judánál?! Ti talán inkább, jobban megálljátok a 'קדש לה' próbáját?!

Ég felé tárjátok karjaitokat, a Tizparanes nevében őrvjöntök: a zsidó kiszipolyázza vérünket, magához ragadja vagyónkat!

Ti én gyülölőim, üldözőim! és ha az valóban úgy is volna, amint ti állitjátok, ha voltak is, vannak is, lesznek is zsidók, kik csalnak, hát ez már azt bizonyítja, hogy minden zsidó csal?

Hát ti valamennyien 'קדש לה' angyalok, szentek vagytok?! Közöttetek nem akad csaló, betörő, sikkasztó és mástéle jómadár?!

Oh, ne sajnáljátok azt a kis fáradságot és vizsgáljátok meg, hogy vajjon Vácott, Illován és más jeles helyen csupán csak zsidó van-e, s hogy viszonylag több zsidó vagy nemzsidó-e?!

„A zsidó magához ragad minden vagyont, gazdagságot!“ —

Oh, ti vakok, ti balgák, ti csak az egyes gazdag zsidókat látjátok, hanem a többséget nem. Menjetek csak, meggyőződhettek arról, hogy a zsidók többsége ép úgy arca verejtékével keresi meg mindennapi kenyerét, mint nemzsidó testvéreinek többsége.

Ha pedig az egyes gazdag zsidók képezik a szálkát szemetekben, — ha ti nem tudtok, nem akartok belenyugodni azon intézkedésébe az isteni Gondviselésnek, hogy ezer szegény jusson egy gazdagra, — óh, ti elégedetlenek, mit lázítottok, izgattok ti akkor a gazdag zsidók ellen, miért nem lázítottok akkor a gazdagok ellen egyáltalában?! Avagy csak nem zsidónak szabad milliókat érő vagyont összeharácsolni, zsidónak nem?! Kétféle vékával méritek az igazságot?!

El, ti hamis próféták, el az isteni dicsőség trónusa előtt, nincs ott számotokra hely, ne burkoljátok a népboldogítás hangzatos és csábító jelszavaiba aljas indokaitokat, törekvéseiteket.

2.

De ezen Izráel elleni gyűlöletnek még egy másik főforrása is van. A vallási fanatizmust gondolom.

Magasztos a vallásosság terjesztésének vágya. Fénysugara a szeretetnek. Hisz azt célozza, hogy minél több emberrel kedveltesse meg a legdrágább kincset, mivel ember itt a földön birhat, a minden aranynyal és ezüsttel fölérő kincset: a vallás malasztját. De mint minden más túlzás, akként ez a vágy is szélsőségekbe tévedve, térítési mániává fajulva, vészterhessé, átokterhessé válik. Tanú erre Izraelnek sok-sok szenvedése, két évezredes martiromsága.

Mert ha vakbuzgó dühvé, mániává fajul a térítési vágy, akkor nem elégszik meg avval, hogy az ész, a meggyőződés szellemi fegyverével küzdjön a más meggyőződésen és hiten levők ellen, hanem ha nem boldogul ezekkel, úgy anyagi előnyökkel való csábításhoz folyamodni sem áttall, ha pedig ez sem hozza meg az óhajtott sikert, akkor durva erőszakkal, fenyegetésekkel, kinpaddal, vérpaddal akarja kieroszakolni azt, mit a szellem fegyvereivel kivivnia nem sikerült.

És részben ezért folyik már két évezrede az erőszakoskodás munkája Izrael ellen.

Megint egyenesen az ég felé tartanak a Bileámok. Megtérésre, áttérésre, hitcsereberére hiyják, szólítják föl Izraelt.

Hagyja el régi hitét, hagyja cserben ősi örökét. Sorakozzék az új hit zászlaja alá, térjen az egyedül üdvözítő egyház keblébe, ismerje el az új vallást, melyben mindaz a szép és jó, igaz és nemes, mi tagadhatatlanul előfordul benne, a mi vallásunktól van kölcsönvéve, annyira, hogy gyakran még a szavak, még a kifejezés mód is át van véve, aminthogy számtalan bizonyíték igazolja ezt.

De hasztalan minden erőlködés. Izráel nem hagyja eltántoritani magát. Izráel nem tagadja meg, nem adja el hitványul, bitangul szent Tóráját, melynek szentségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a leghatalmasabb egyháznak egyik újabbkori legnagyobb írója és védelmezője következőleg ír föléle: „A Biblia hatezer év óta az emberi nem közkincese. Vele szemben nincs sem zsidó, sem katolikus, sem protestáns, sem szakadár. A ki ismeri, tiszteli, aki egyszer ajkaival érinté, örökös csókjaival halmozza el.“ *)

Igen, Izráel nem csereberéli el ezt a drága kincsét, hanem inkább tür és szenved száz vértanúhalált.

S villognak gyilkos kaszái a felbőszített csőcseléknek, és lobog a máglyatüz, és recsegnek-ropognak a lángtengerbe fűrösztött házak, — és kél a szivetfacsaró sóhaj, és zuhatagként árad a könny, sikong a jajszó, patakokban folyik a vér, rémitően hallatszik végső hörgése az áldozatoknak, — de Izráel mégsem adja meg magát, mégsem adja el ősi szent hitét, mégsem árulja el az ő Egyetlenegy Istenét!

Csak a gyávák, csak a bitangok, akik semmiben sem hisznek már, nem hisznek Izráel Egyistenében, de még kevésbé más vallások több istenében, csak a kutyaként koncra lesők, kik uraságoktól levetett ruhák helyett, őseik szent örökségével kereskednek, csak ezek a hitetlen pogánynál hitetlenebbek, csak ezek bocsátják áruba őseik szent vallását, csak ezek árulják el hitvány koncért: állásért, hivatalért, nemzsidó társaságba való föl vételért, vegyes házasságért — Izráel hitét.

*) Bougaud Emil.

De Izráel zöme nem adja meg magát, hanem tovább tür és szenved.

Amint a Talmud is oly találóan mondja.

Rabbah, Bár Channának fia beszélte el a következőt.

Tengeren útzóktól hallottam, hogy a hajójukat ostromló, fenyegető bösz hullámok tajtékos taréján egy fehéres fénysávoly húzódtott végig. Ekkor egy vesszővel sujtottak feléje. Ezen a vesszőn következő fölizás volt: אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה „Leszek, aki leszek. יה' יה' Isten, Isten! ה' צבאות A seregeknek Ura. Amen. Amen. Szelah.“ Erre aztán megszűnt a tenger háborgása.

Ezen mesének látszó elbeszélést bold. nagyapám ל"י következőleg értelmezte (Dam. El. 2 k. VI.)

Háborgó tengeren, a történelem zajgó óceánján, jár Izráel népének hajója. Ide-oda hányják-vetik a változó események és viszonyok hullámai. Ezer meg ezer vésznek hullámtorlódása zajong körül minket, tajtékot tür a testvérnépeknek ellenünk való, minden igaz, jogos alapot nélkülözö gyűlölete. S fehér fénysávoly mutatkozik a néplétünk gyenge-lenge sajkáját támadó hullámoknak tajtékos taréján, — bitorolt jelszavai a szeretetnek, — megtériteni akarnak minket, végleges elkárhóztatástól akarják megmenteni a mi szegény árva lelkeinket.

De Mózes vesszeje védelmez bennünket, melyre írva vagyon אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה „Leszek, aki leszek.“ — *Leszünk, aminek lennünk kell.* Leszünk továbbra is törhetetlen hűségű őrei és hősei a mi örökéletű szent Tóráknak. יה' ה' צבאות Leszünk továbbra is vallói és hirdetői, szolgái és papjai az egyetlenegy igaz Istennek, a seregek Urának. El nem tántorit. Tőle minket senki és semmi. Gázoljanak térdig vérünkben, fürödjének könnyeink özönében, öldössenek halomra bennünket, — mi mégsem fogjuk megtagadni Istenünket, multunkat, jövőnk reményeit.

Mig végre egy jobb korszak hajnalán föl fog hangzani a népek karéneke: אָמֵן סְלֵה Amen, helyesen cselekedtél Izráel, dicsőség illeti páratlan hősiességedet, dicsőség páratlan vér-
Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

tanúságodért, amiért hogy el nem hagytad Istent.

וְנִיחָה S akkor béke fog honolni itt a földön, béke fog uralkodni a templomokban, béke a szivek és lelkekben, béke ember és ember között.

*

De mire int minket, Izráel fiait, ez a gyászos, az emberi méltóságot sárba taposó jelenség? Mire int bennünket a hosszú-életű Amálek?

Engedjétek meg, hogy következő, szintén a fentemlitett bölcstől származó elbeszélés mondja meg azt helyettem, még pedig szintén bold. emlékezetű nagyapámnak, az aggáda-magyarázás e nagymesterének értelmezése alapján (Dam. El. m. f)

Rabbah beszéli. Tengeren utaztunk volt. Gyönyörű szigethez értünk. Hajónk itt megállt, mi pedig kiszálltunk. Kényelembe helyeztük magunkat a szigeten, sütni-főzni kezdtünk. Ekkor mozgolódni kezdett szigetünk. Csak ekkor vettük észre, hogy ez voltaképen egy óriási cápa volt, melynek hátára fővény rakódott. Csak a hátán rakott tűznek perzselése támasztotta föl lethargiájából.

Még szerencsénk, hogy közelünkben volt a hajó és így oda menekülhettünk. Máskülönben halál fiai lettünk volna valamennyien. וְאִי לֹא דָהוּהּ מִקְרָבָא סְפִינְתָא הוּוּהּ מִבְעֵינָן

Értitek-e ezen elbeszélés tanítását?

Ha nem, úgy kövessetek figyelemmel.

Tengerre szállt a bolygó zsidó, Izráel népe. Két évezrede, hogy a testvérnépek bánásmódjának tengerére van bizva Izráel sorsa. Csak szilárd alkotású, hatalmas páncélos hajónknak köszönhetjük azt, hogy még el nem nyelt minket az idők ezer veszélyt rejtő óceánja. A Tóra, évezredekkel dacoló szent vallásunk, ez a mi mentő bárkánk. Szentséges vallásunk isteni erejének köszönhetjük azt, hogy még hullámsirt nem lelt a mi létünk a lefolyt idők tengerében, hogy egy sirkő nem komorlik az ókori népek nagy temetőjében e fölirattal: Itt Izráel aluszsa halotti álmát!

De repül az idő, meg nem áll. Biztos szigetre vélünk akadni az idők forгатagában.

A zsidóban is testvért kezdenek látni és őt is emberies bánásmódban kezdik részesíteni a világ népei.

De Izráel gyermekei elvakítva e szokatlan fénytől, tévhielmeknek kezdenek hódolni, azt hiszik, hogy az újabb kor emberesebb, szeretetteljesebb, fölvilágosodottabb szellemét avval kell meghálálniok, hogy rögvést elhagyják a hajót, mely egyesegyedül védte meg őket két évezred vész- és vérzúhatagainak közepette az enyészettől. Lanyhák, hidegek, közönyösek kezdenek lenni isteni vallásuk irányában, a vélt szigetre bizzák magukat teljesen, nemzsidó embertársaik kegyére, de Tórájukat, vallásukat, Istenüket, őseik Paizsát, számitáson kívül kezdik hagyni.

Megfelejtkeznek arról, hogy ellenkezőleg, minél fényesebben süt számukra is napja az egyenjogosultságnak, a testvériességnek, hogy annál bensőségesebben kell ragaszkodniok Tórájukhoz, tiszta hitükhöz, magasztos, szeretetteljes vallástörvényeinkhez, mély eszméjű és érzelmű szokásaikhoz, melyeknek köszönhetik azt, hogy még fennáll népünk.

Megfelejtkeznek arról, hogy ellenkezőleg, minél inkább részesülünk nemzsidó testvéreink elismerésében, szeretetében, annál inkább kell valóra váltani törekednünk szent Tóránk fenséges, boldogító és üdvözítő tanait és törvényeit. S hogy az a legszebb hála az irányunkban megnyilvánulni kezdő szeretettel szemben, ha mi megvalósítani törekszünk a Tóra parancsát: 'וְאַתֶּם תְּהִיוּ לִי מַמְלַכְתָּ כְּהֵנִי וְכוּ' Ti Izrael fiai, papi birodalom legyetek, élő mintaképei legyetek minden jó, nemes, igaz, Isten előtt tetszetősnek.

Mert nem olyan ám a mi sorsunk, mint más népek és fekezeteké. Azok ellen nem fognak irtó háborút indítani, ha nem is állanak — amint hogy *tényleg* nem állanak — az emberi élethivatás magaslatán. De Izráelnek az a sorsa, hogy mihelyt lehanyatlik az általános emberi életföladat és az ő

különleges zsidó hivatásának magaslatáról, akkor álljon különben még oly magasan is a többi népek és felekezetek erkölcsi színvonala fölött, ekkor Isten, kinek választott népe vagyunk mi, ki azt akarja, hogy mi jó példával járjunk a testvérnépek előtt, ellenünk fordítja a népek haragját, és a népek gyűlöletének ostorával serkent feladatunk hűségesebb megszivlelésére és teljesítésére.

Ezért rendeli az isteni gondviselés azt, hogy amidőn Izráel biztos szigetre vélvén akadni, kiszökik a hajóból, elpártolni kezd a Tórától, ekkor mozgolódni kezd ez a sziget, és ime kiderül, hogy amit mi biztos szigetnek tartottunk, a testvérnépek kegyét, hogy erre magára nem igen lehet építeni. Mert ez — ha úgy akarja Isten, — falánk cápává változik át. „Ha Isten nem építi a házat, hiába fáradoznak akkor az építők.“ Hiába-
való minden mesterkedésünk, kegyhajhászásunk. Ha mi elhagyjuk a mi egyedül biztos mentő bárkánkat: a Tórát, a vallást és a vallásosságot, és ezáltal mennyei Atyánk különös pártfogását is elveszítjük, — akkor ragadmányává válunk a többi népek önzése és vallási fanatismusa falánk cápáinak.

Oh, szivleljük meg ezt az isteni intelmet. Iparkodjunk visszatérni, visszamenekülni Izráel öröklétű mentőhajójába, vallásunk magasztos szentélyébe. S ekkor zúgjon bár a vihar, tomboljon bár a haragos tenger, a népek óceánja, mi mégsem fogunk félni. Mert vélünk lesz a seregek Ura, az ártatlanul üldözötteknak Védője, Mentsvára, Mindene. Aki megígérte: „*Hogy el nem hagyja népét, magára nem hagyja örökét.*“

זכור-אל תשכה Emlékezzünk meg erről. Ne felejtsük el soha . . .

XVII.

A holdmegújhdás tanítása.

(ש' פ' חדש)

Az egész természet ismeri törvényét a megifjúhdásnak, a megújhdásnak. A falon kúszó izsóptól a Libánon csúcsán ég felé törő cédrusig, a szeliden folydogáló, ezüstcsengéssel csörgedező értől a hullámaid szilajul hömpölyögtető folyamóriásig, minden alá van vetve a megújhdás törvényének künn a természetben.

Hideg-rideg fagy dermedti meg az anyaföldet. Tél apó fehér halotti lepelt borit az immár kopár mezőkre. A hol a tavasz keltében, a nyár teljében énekes madarak vidám danájának csattogása tölti be az üde levegőt, ott zimankós fergeteg dúl-fúl most, kergeti lakásába az embert, odújába az állatot, ott most csak halotti csend, télnek csendje szokta fölvaltani a téli fergeteg zaját.

„Virulsz-e még szülőföldem?” — ez a kérdés túlul ajkaira a merengve szemlélőnek.

De ime, a tavaszi napsugár mosolygása újra életre kelti a téli fagytól síri halál béklyóiba vert természetet, fölszabadítja halálos terhének ónsulya alól. Újra ébredszik a természet, újra virágos mezében pompázik az egész mindenség. Életöröm szólal meg a fülemilének újra fölhangzó dalában, újra lüktető életerő és életöröm ölt köntöst magára, tarka-barka köntöst az új életre fakadt virág kelyhében. Szélfuvalom sóhaja lengeti a tenger hullámaid. A pagonyok faleveleinek susogása, a jégpáncéloktól megszabadult patakok csörgése, a folyamok morajlása új föllendülését, új diadalát zengi a természetet átlengő életerő új föllendülésének.

„A folyók fölemelik Örökkévaló! —

A folyók fölemelik hangjukat.

Fölemelik a folyók zúgásukat.

De mindezen sok viz zúgásából,

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A tenger hatalmas hullámcsapásából

Az hangzik ki, az harsog:

Hatalmas a magasságban az Örökkévaló!“

Igen, hatalmas Ő, ki újra életre kelti a halálos álomba merült természetet.

*

A természet tehát újjákel, megújhodik.

De nem hirtelen történik a természet újjáébredése, megújhodása, nem egy repülő perc gyors, rögtöni munkája. A természet — mondják már a természettudósok, — nem ismer ugrásokat. Az átmenetek hosszú sora hozza létre ezen újjáébredést. A legelső, az ólomszürke égről csak félve lemosolygó tavaszi napsugártól a nyárközép teljéig egész láncolata húzódik az átmeneteknek, csak lassan-lassan — alig észrevehetőleg — váltják föl egymást e láncnak szemei. Ennek következtében a természet ezen megújhodásának látványa nem igen ejt mélyebb nyomot az emberi kedélyre, nem ragadja meg annyira az embert, hogy ő ezen a példán lelkesülvén, önönmaga megújhodására is áhitozzék, saját lényének ujjászületéséért is buzgolkodnék.

Csak a hold megújhodása tűnik, ötlik inkább szemeinkbe. Ezt inkább vesszük észre.

S ennél fogva inkább gyakorol befolyást reánk, inkább kelt hatásos benyomást lelkületünkben. וּלְבַנָּה אָמַר עֲתִי

„És a holdnak mondotta Isten:

Újulj meg!

Légy disze-éke az anyaméhtől hordozottaknak,

Légy jelképe azoknak.

Egykor ők is megújulnak, mint a hold,

És dicsőítik Alkotójukat

Uralmának dicső neve szerint.“

*

Igen, mindenkitől észrevehető módon újhodik meg a hold. Éjsötét háttérén az égnek jelenik meg, ragyog föl ezüstös fénynyel körülragyogott kiralynője az éjnek. Mindenki látja,

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

mint ölti magára ragyogó fénypalástját a megújulásnak. Sötétségbe vész a hónap vége felé, még egy árva fénysugár sem árulja el létét az égboltozaton. Azt hinné az ember, hogy mindörökre eltűnt a titokzatos, az éjjeli csöndben mélázó varázsteljes érzelmek teljébe ringató holdvilág. De ime újra életre kel a sötétségből, napról napra nő, miglen végre teljes fényében pompázik. Ekként a hold mindenki által szemlélhető jelképe, szimboluma az egész mindenséget átható, átszövő megújulás törvényének, mely illatozó kikelet jöttével virágszálat fakaszt a föld kebléből, zöld diszruhába öltözteti a télen át meztelen fákat, megtöri halálos csendjét az erdőnek, édes, a tavasz diadalát, a természet föltámadásának pompáját megénekelő dalt csal az újra viruló természet szépségeinek szemléletében elmerült és ezen gyönyörködő szemlélet által újra fölédelt ember ajkaira.

S az újholdnak, a hold megújodása szimbólikus jelentőségének tanítására és megőrzésére hivatott a zsidó hónapok kezdete, elseje: a שנת ה'תש"א , rós-chódes. Isteni ujjakkal írott lángbetű ez az égboltozat sötét kárpitján, lángbetűje azon fölhívásnak, hogy mi is újítsuk meg életmódunkat, hogy mi is újra Isten szolgálatára szenteljük életünket.

A mint Isten szolgálatában áll a magasban tündöklő világok serege, Isten törvényeinek engedelmeskedik: akként a mi életünk is Isten törvényeinek, Istennek a Tórában kinyilatkoztatott törvényeinek hódoljon, szolgáljon.

Ez a mi rendeltetésünk, ez a mi hivatásunk itt e földön, hogy Istent szolgáljuk. Hisz tőle van életünk, Tőle mindenünk, a mivel birunk. A mink van: erő, vagyon, hatalom, jólét, gazdagság, tekintély, tisztelet, mindezt Ő adta, Atyánk a mennyekben, hogy mi eszközöket lássunk mindebben az Ő Isten által kijelölt cél elérésére: az isteni törvény teljesítésére. Ha pedig megtévedtél, ha pedig letévedtél az istenkijelölte életútról és oda tévedtél az Istentől távol eső, Istentől mindinkább eltávolító pályákra és ott tévelygesz az Isten nélküli életföl-

fogás és életmód sötétjébe, melynek rémes éjébe nem hintenek fényt a hitnek, a életszentesítésnek csillagai, — akkor én tévelygő vérem! vissza, vissza! Istenhez, a szentség és szeretet fény forrásához.

*

עטרת תפארת „A holdnak megújhodása legyen a mi ékünk és jelképünk“ — mondjuk mi a hold megújhodása alkalmára rendelt imánkban.

Megéri, megéri a zsidó lélek azt, a mit a néma természet szemlélete tanít, mond. Elmerül a természet szemléletében, és ez új, fenséges kinyilatkoztatásokkal ajándékozta meg őt.

Megszólal a mindig újra és újra megújhodó hold, következőleg szól hozzánk:

היש לעץ תקוה „A fának is van reménye, ha kivágattatik is, ismét megújul. Csemetéi meg nem szűnnek. Még mikor igen megaggánd is a földben az ő gyökere, ha a porban szintén meghalna is az ő törzsöke: mégis a viznek nedvességétől megvirágzik és kiágazik mint a plánta.

וגבר ימות ויחלש ויגוע אדם ואיו „Ép az ember lakoljon halálának halálával, alig hogy gyöngé lett. Elhantoltassék a föld fia és ne legyen többé?“

Hát igaz legyen-e, hát igaz lehet-e az, hogy ép az embert sujtja az átok, hogy alig tántorodtak meg léptei az élet ösvényén, alig hogy megbotlott egyszer, örök időkre legyen menthetetlen ragadmány gyanánt odadobva a bűn és vétéknek?! Hát egy gyöngé órát valóban az egész élet istentelenségének kell szükség szerint vaskövetkezetességgel kísérni?! Mivel egy lépést tett az Isten szent akaratával ellenkező életmód örvénye felé, azért már menthetetlenül beléje kell buknia?! Mivel Isten szent akaratát és parancsával ellenkező életmód sötét árnyai takarják, rútitják multját, azért jövője se ragyoghasson az istenes életmód fényében?! Mivelhog multja gyászos talaj volt, melyből csakis bünvirágok fakadtak, azért jövője se lehessen szentföld, melyen minden nemes és szép,

jó és igaz menyei virágai illatoznak, mely fölött Isten tetszése és áldása lebegne derült égboltozatként?!

וַיִּמָּוֶת וַיִּגְבַּר . . . Hát az Istentől elpártolt, eltávolodott életmódnak kell örökös rabjává lennie az embernek, melynek karmai közül semmiféle hatalom őt többé ki nem mentheti, וַיִּהְיֶה לֵשׁ mert gyöngé volt egy órában hathatósan ellentállani szenvedélyei vagy érdekeinek?!

„A fa a viznek nedvességétől kivirágzik,“ újra életre ébred, — hát csakis a multja vétkeinek emlékezetétől bántott ember, ki egy jobb, tisztább, igazabb istenes életű jövőre sóvárog, ép annak erkölcsi lénye ne kelhessen újra életre, ne hajthassa újra az Isten előtt tetszetős életmód üdvvirágát?! Ha a viz nedve újra virágzásra fakasztja a korhatag fát, akkor a Tóra, melyet bölcseink az üditő és éltető vízhez hasonlítanak számtalanszor, hát akkor a Tóra, ha isteni szelleme áthat bennünket, nem volna képes újra életre kelteni a mi avatag, hervatag erkölcsi lényünket, hogy az újra rügyözzék és bimbózzék s szivet-lelket fölemelő, örvendeztető termést hozzon?!

Minden, minden megújhodik, megújhodhatik. Újra diszpalást és lombkoronában ékeskedik a tél fagyos kezétől kopaszra tépázott fa. Újra kalásztól ékesek a télen át kopár mezők. Újra csattog kardala a szárnyas énekeseknek. Újra fénylepelt ölt a fényét vesztett hold. — Minden megújhodik. וַתַּחַדֵּשׁ פָּנֵי אָדָמָה . . .

Ép az ember legyen a sors rideg keze által kiszemelt áldozat, ki elbukva egyszer, soha többé föl nem emelkedhetik?! Ép az ember legyen arra kárhozattva, hogy elbukva egyszer az élet kísértésteli útján, soha többé föl ne emelkedhessék az előbbi élettisztaság és ártatlanság magaslatára?! Ő legyen az elkárhozott, kit örökre a vétkezés rabigájához láncol a vétkes mult, az igához, melytől semmiféle jobb szándék meg nem mentheti őt. Ő — az ember, — ki egyesegyedül érti és érzi, hogy mit jelent az: cserben hagyni Istent és törvényeit, — kinek **Összegezes Rabbiképző-Zsidó Egyetem Könyvtára** minden egyes vétkes cselekmény elkövetésénél

megszólal a lelkiismeret és panaszosan sirja: Oh! minek teszed ezt?! Mit dacolsz Istennel?! Ne tedd ezt! — hát épenséggel ő legyen arra kárhoztatott, hogy meddő maradjon tisztulási szándéka, megtérési vágya, akarata? Hogy viszhangtalanúl enyészszék el sóhaja, imája?!

Nem, nem! ez merőben lehetetlen! A meg-megújhodó hold hirdeti, hogy merő lehetetlenség ez.

Ne, ne higyjétek, hogy örökre a bűn rabjainak kell lennetek, mivel a multban vétkeztetek. Ne higyjétek, hogy a bünterhes mult elől nincs menekvés. Nézzetek a holdra; a megújhodó holdra tekintsetek. Ezüstoffénye szétszórja a feilegeket. Megint ott halad, ott ragyog az ég éjsötét háttérén. — Oh, szivleljük meg dicső példáját a holdnak.

Oh, szabadítsuk ki magunkat, mentsük ki lényünket-valónkat a vétek éjhomályából és árasztjuk-derítsük újonnan a vallásosság isteni fényét szivünkre-lelkünkre.

XVIII

Purim. *)

A jelen ünnepünk okát képező eseményt mindnyájan ismerjük. Meg van írva körülményesen a történet két főszereplője Mordechai és Eszter által hátrahagyott „Eszter-tekercs”-ben. Látjuk, mint tör — egy magányos ember lihegő bosszúszomját kielégítendő — sötét ármány ezer meg ezer védtelennek hitt ember életére. Mint érti a gyalázatos ármány, hogy a közjó érdekének szines leplével palástolja el az önző célt. Izraelnek a vallási életben való s teljesen ártatlan, senkinek kárt nem okozó különváltságát a többi népektől az állam céljait, fennállását veszélyeztető gaz merénylet gyanánt állítják oda az illetékes tényezők elé. Már-már egészen biztosak lehetnek

*) Hirsch S. R. után, (Hóréb, 247, a §. —)

Izráel ellenségei alávaló terveik sikerében. — Izráel pedig szemben ellenségeinek fondorlataival minden védelem, földi oltalom nélkül szűkölködik. Eddigi életmódjuk fölött gyakorolt szigorú és igazságos birálat s ennek következtében őszinte megtérés Istenhez — marad egyetlen és végső mentő eszközük. Rettegéssel eltelten várják az iszonyatos napot, mely megsemmisítéssel fenyegeti őket. Még csak Istenben bizakodnak. Talán elhárítja felőlük a végveszélyt. Megtesznek mindent, mit ember tehet. Alázatos kérelemmel járúlnak a trón elé. — Mindez fölött pedig már régtől fogva ott működik láthatatlanul Isten. Még mielőtt lesujthatna a csapás, készen van a gyógyító ír. Saját céljaira használja föl emberi cselekmények és tettek következményeit az örök bölcsesség. Emésztő unalmas a király egy álmatlanul töltött éjszakájának, — egy pillanata a szenvedélyek háborgásának a királyi kebelben — és máris el van háritva a csapás fejről a védteleneknek, kiknek még csak Isten maradt meg támaszul. A finoman kieszelt, végveszélylyel fenyegető villámcsapás a tervezők fejére sújt vissza. A védtelennek hitt Izráel nyílt védelmezésére jogosittatik föl életének. Öröm és vigság váltja föl a végveszély érzetét. Eltűnik a sötét éj és világos napnak ad helyet.

Örökké fennálló emlékoszlopi maradjanak eme napjai a szerencsés megmenekülésnek a szétszórt Izráel számára, hogy mindenkoron erőt találjanak abban a tudatban, a biztos tudatban: Isten, ki a népek közötti bolygással sujtotta, büntette Izráel szétszórt sarjait, nem hagyja el őket sohasem. Ő örködik fölöttük, ha észrevétlenül is, és megsemmisíti minden ellenök szótt fondorlatait az önző gonoszságnak. Erőssé válik a gyöngye Jákob a láthatatlanul örködő Istenbe helyezett bizodalma által.

Sajtóhibák :

<i>Oldal :</i>	<i>Sor :</i>	<i>Sajtóhiba :</i>	<i>Helyes :</i>
4	5 alulról	fenséget	fenségét
5	14 „	mindig	mindinkább
6	4 felülről	apolégiáját	apológiáját
7	16 „	húségeskű	húségeskút
7	23 „	balgatabb	balgatagabb
9	5 „	föltöttünk	fölöttünk
9	1 al.	talokat	talatokat
10	5 fel.	sajgo részt	sajgó rést
13	2 „	tétetne	tétetnek
16	3 al.	gránit	gránit —
17	2 fel.	kormányzó	kormányozó
18	3 al.	kisértet	kisértés
24	5 fel.	viharló	viharzó
28	2 „	szem por	porszem
30	22 „	ur	Ur
30	20 „	szetélyébe	szentélyébe
32	12 al.	meg —	meg
34	5 „	fatyuhajt.	fattyuh.
37	18 „	felejkezzetek	felejtkezzetek
38	12 fel.	meghali	meghalt
39	11 „	látassanak	láttassanak
44	5 „	leheté	lehelete
47	18 és 19	álhatatosság	állh.
53	8 al.	agja	tagja
62	14 „	galambo	galambot
65	5 „	hozzannak	hozzanak
79	1 „	gatassék... égetessék	gattassék... égettessék
80	1 fel.	ismertek-e	ismeritek-e
91	4 al.	fekezeteké	felekezeteké
95	4 fel.	mélázó	mélázót
99	13 „	unalmas	unalma

Szerzőtől még megjelentek és — részben —
még kaphatók:

Németül:

1. *Die Offenbarungen Gottes.* — Wiener jüd. Presse, 1 Jg. 204 u. 224 S.
2. *R. Joel Ungar.* — W. j. Pr. 235, 248, 303 u. 312 S. — Fortges. in Neuer jüd. Presse 1 Jg. 49, 110 u. 157 S.
3. *Ein Nachv. z. Heimg. R. Esriel Hildesheimers.* W. j. Pr. 292 S.
4. *Israels Trost u. das trostlose Israel.* — W. j. Pr. 315 S.
5. *Gab es u. giebt es einen Ritualmora?* — N. j. Pr. 114 u. 137 S.
6. *Unser Trost ist Gott allein.* — Die Laubhütte 1899, 446 S.
7. *Der „feige Jude.“* — Die Laubh. 1899, 433 S.
8. *Die Thora — unser Ruhm u. uns're Wehr!* — Syn.-Rede, geh. in Gyönk, 5651. 11 S.
9. *S. R. Hirsch in Ungarn.* — Frankfurter jüd. Familienbl. 1 Jg. No. 51 u. 52.
10. *Briefliche Äusserungen eines christl. Theologen über S. R. Hirsch.* — Fr. j. F. No. 12, 2 Jg.

Magyarul:

1. *Avatóbeszéd.* — Tart a g.-pincehelyi új zsinagóga fölavatásakor. 5660. — 13 o.
2. *A gyermekek koronája.* — T. Gyönkön 1901. ápr. 22. — 18 o.
3. *Kossuth Lajos a sz. Ige világításában.* — T. 1902. szept. 19. Dévaványán. — 10 o.
4. *A Tóra hithű tanítója.* — Székfoglaló b. T. 1902. szept. 23. Dévaványán. M. Zs. különleny. 14 o.
5. *Az ezüstlakodalom jelentősége.* — T. Gyomán, 1903. ápr. 1. — M. Zs. különl. 8 o.
6. *Gyász.* — T. Füzesgyarmaton, 1904. jan. 21. — M. Zs. V. k. 161 o.
7. *Az igazi uralkodók.* — Szomb. b. — M. Zs. VI. k. 282—290.
8. *Fáraó bünhődése.* — Zs. H. XVI. évf. 2 sz.
9. *Ábrahám látomása.* — Zs. H. XVI. évf. 3 sz.